

LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA LAG-a NERETVA

Opuzen, 15. ožujka 2013.

Sadržaj

Uvod	3
1. ZNAČAJKE PODRUČJA OBUHVAĆENOG LAG-om Neretva	4
1.1. Opće zemljopisne značajke područja	4
1.1.1. Površina i granice područja.....	4
1.1.2. Reljefna i klimatska obilježja	5
1.1.3. Kulturna i povijesna baština	6
1.1.4. Prirodna baština – Natura 2000	7
1.1.5. Stanje društvene, prometne i komunalne infrastrukture.....	8
1.2. Gospodarske značajke područja	12
1.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti	12
1.2.2. Stanje gospodarstva	21
1.2.3. Tržište radne snage	23
1.3. Demografske i socijalne značajke područja.....	25
1.3.1. Broj i gustoća stanovnika.....	25
1.3.2. Demografska kretanja	26
1.3.3. Obrazovna struktura stanovništva.....	27
1.3.4. Školstvo.....	28
1.3.5. Kultura	29
2. SWOT ANALIZA RAZVOJNIH MOGUĆNOSTI PODRUČJA, SNAGE I SLABOSTI TE PRILIKE I PRIJETNJE ZA RAZVOJ	30
3. RAZVOJNA VIZIJA	34
3.1. Razvojni ciljevi po osima ruralnog razvoja.....	34
3.2. Opis mjera za postizanje ciljeva uključujući definiranje korisnika i kriterija prihvatljivosti	38
4. STRATEGIJA IZRADE I PROVEDBE	54
4.1. Značajke partnerstva i osnivanje LAG-a Neretva	54
4.2. Primjena načela "odozdo prema gore" i sudjelovanje različitih interesnih skupina, uključujući socioekonomski ugrožene skupine, žene i mlade u izradi strategije.....	57
4.3. Plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarivanju ciljeva.....	59
4.4. Sposobnost upravljanja javnim sredstvima	61
4.5. Utjecaj provedbe strategije na okoliš.....	62
4.6. Izvori financiranja i održivost strategije bez sredstava javne pomoći	62
4.7. Procjena broja projekata i potrebnih sredstava za vrijeme trajanja programa IPARD.....	64
4.8. Praćenje provedbe strategije i mjerenje učinaka provedbe, kriteriji za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti	64
4.8.1. Baza projekata.....	65
4.8.2. Mjerenje učinaka provedbe strategije – kriteriji i pokazatelji uspješnosti i učinkovitosti	66
4.9. Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG Neretva izdati pismo preporuke i načine sprečavanja sukoba interesa.....	68
4.10. Projekti koji su se provodili/se provode iz drugih izvora financiranja	71
5. USKLAĐENOST S NADREĐENIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA	75
6. LITERATURA	78
DODACI.....	79
Dodatak 1. – Popis članova i tijela LAG-a	79
Dodatak 2. – Natura 2000.....	82
Dodatak 3. – Naselja u JLS i TUG područja	85
Dodatak 4. – Karta LAG-a Neretva 1:100.000.....	88
Dodatak 5.- Financijski plan provedbe LRS za LAG Neretva za 2013. godinu	89

UVOD

Poštovani,

pred Vama se nalazi Razvojna strategija Lokalne akcijske grupe (LAG) NERETVA koja obuhvaća područje sedam gradova i općina: gradovi Ploče, Opuzen, Metković te općine Slivno, Kula Norinska, Zažablje i Pojezerje.

Lokalna Razvojna strategija (LRS) predstavlja značajan pomak u promišljanju lokalnog razvoja područja LAG-a Neretva, s novim pristupom planiranju, a koji je zasnovan na partnerstvu i konsenzusu svih ključnih dionika našeg područja. Ona daje osnovu i smjernice kako bi se osigurao cjelokupan i održiv razvoj područja LAG-a, kako bi se valorizirale vrijednosti područja te kako bi se poboljšala kvaliteta življenja svih stanovnika.

Strategija je rezultat zahtjevnog zadatka i tek je polazna točka u pripremi novih aktivnosti usmjerenih ka realizaciji konkretnih razvojnih projekata koji će pridonijeti ostvarenju postavljenih ciljeva. Ciljevi su postizanje integriranog razvoja zajedničkog gospodarskog i društvenog prostora, temeljenog na razvoju konkurentne poljoprivrede, poduzetništva i turizma, čime bi se revitalizirao ruralni prostor te podigla razina kvalitete života lokalnog stanovništva. Pri ostvarenju navedenih ciljeva posebna pozornost će se posvetiti zaštiti prirode te bogate kulturno-povijesne baštine.

Održivi razvoj područja, predstavlja odgovoran odnos prema prirodnim resursima te je prilika za opstojnost budućih generacija koje će očuvati naslijeđene prirodne ljepote i tradicijske vrijednosti koje ih čine jedinstvenima, a istodobno pridonijeti gospodarskom razvoju čitavog područja LAG-a Neretva.

Radi ostvarenja utvrđenih ciljeva Lokalnom razvojnom strategijom, razvojni projekti će se kontinuirano kandidirati za korištenje sredstava iz programa IPARD-a, fondova EU, državnih, županijskih i lokalnih programa i drugih izvora za financiranje razvoja.

Vjerujem kako zajedničkim naporom svih nas koji živimo na ovom području, usvajanjem načela zajedničke suradnje, uvažavanjem različitih mišljenja, pristupa i ideja te integriranim pristupom razvojnom planiranju možemo ostvariti viziju LAG-a Neretva, a koja glasi:

„LAG Neretva je područje konkurentne poljoprivrede i malog i srednjeg gospodarstva, očuvane prirodne i kulturne baštine, poduzetnih i sposobnih stanovnika i ugodno za rad i življenje.“

Srdačno Vaša
Predsjednica Udruge LAG NERETVA
Tomislava Bule-Radaljac mag.oec.

1. ZNAČAJKE PODRUČJA OBUHVAĆENOG LAG-om NERETVA

Razumijevanje i isticanje prirodnih, zemljopisnih značajki područja LAG-a Neretva neizostavno je u promišljanju smjernica za daljnji gospodarski razvoj područja. Strateški planovi razvoja područja LAG-a Neretva moraju poštovati prirodne resurse, osobitosti i ograničenja prostora kao temeljne komparativne prednosti područja LAG-a Neretva i kao osnovu za održivi razvoj.

1.1. Opće zemljopisne značajke područja obuhvaćenog LAG-om Neretva

Područje LAG-a Neretva pripada Dubrovačko-neretvanskoj županiji (DNŽ), a čine ga ukupno 7 gradova i općina: gradovi Ploče, Opuzen, Metković te općine Slivno, Kula Norinska, Zažablje i Pojezerje.

1.1.1. Površina i granice područja

Glavna je zemljopisna značajka područja obuhvaćenog LAG-om Neretva prostorna bliskost, ali i nedostatna prometna povezanost njegovih dijelova. Veći dio područja nalazi se u unutrašnjosti kopna, a dijelovi su gradova Ploča i Opuzena te općine Slivno primorski. S druge strane, svi dijelovi LAG-a Neretva imaju ista ili vrlo slična obilježja - klimatska, gospodarska, socijalna, kulturna i povijesna.

Područje LAG-a Neretva ima površinu od 412.57 km² ili 23,15% površine Županije. Sastoji se od 7 jedinica lokalne samouprave odnosno 4 općine i 3 grada. Na području LAG-a Neretva živi 35.799 stanovnika ili gotovo 30% ukupnog stanovništva DNŽ-a. Najnaseljenija područja LAG-a Neretva su gradovi Metković, Ploče i Opuzen, a najslabije naseljena mjesta općine Slivno, Kula Norinska, Pojezerje i Zažablje.

Tablica 1. Površina i broj naselja po općinama unutar područja LAG-a Neretva

JLS	Površina (km ²)	Naselja
Grad Metković	50,88	Dubravica, Glušci, Metković , Prud, Vid
Grad Opuzen	24,06	Buk Vlaka (Desna obala Male Neretve), Opuzen , Pržinovac
Grad Ploče	129,57	Baćina, Banja, Komin, Peračko Blato, Plina Jezero, Ploče , Rogotin, Staševica, Šarić Struga
Općina Kula Norinska	60,82	Borovci, Desne, Krvavac, Krvavac II, Kula Norinska , Matijevići, Momići, Nova Sela, Podrurnica
Općina Pojezerje	33,54	Brečići, Dubrave, Kobiljača, Mali Prolog, Otrić-Seoci , Pozla Gora
Općina Slivno	52,77	Blace, Duba, Duboka, Klek, Komarna, Kremena, Lovorje, Lučina, Mihalj, Otok, Podgradina, Pižinovac, Raba, Slivno Ravno, Trn, Tuštevaca, Vlaka (Lijeva obala Male Neretve), Zavala
Općina Zažablje	60,93	Badžula, Bijeli Vir, Dobranje, Mislina, Mlinište , Vidonje
LAG NERETVA	412,57	

Izvor: ARKOD, Ministarstvo poljoprivrede RH

*Napomena: deblje su otisnuta središta pojedinih općina/gradova

1.1.2. Reljefna i klimatska obilježja

Neretvansko područje karakteriziraju dva tipa reljefa: zaravnjeni naplavni tereni delte Neretve i brdoviti kraški vapnenački reljef. Takav reljef rasprostire se na sjeverozapadnom, južnom, jugoistočnom i istočnom području. Zaravnjeni naplavni tereni delte Neretve od Metkovića do mora su aluvijalni nanosi rijeke Neretve i njenih pritoka, nataloženi na fluvio-glacijalnim šljuncima iz pleistocena. Većina je naplavne zaravni močvarna, a ondje gdje je provedena melioracija, stvorene su plodne poljoprivredne površine s prilično poroznim tlom jer sadrže pijesak i šljunak. Brdoviti vapnenački kraški prostori sjeverozapadno i jugoistočno od delte Neretve ističu se strmim formama reljefa s razvijenim elementima kraša.

Osnovna je značajka pedosfere delte Neretve velika pedogenetska raznovrsnost i prostorna varijabilnost tala. Tako se na prostorima uz korita rijeka Neretve i Male Neretve nalaze aluvijalna tla s grubljim pjeskovito ilovastim karbonatnim nanosom izrazite slojevitosti, a udaljavanjem od korita nailazi se na taloženi finiji praškasto-glinovit materijal slabije izražene slojevitosti, na kojem su prije hidromelioracija formirana mineralno močvarna tla srednje zaslanjenosti (hidromelioracijsko područje Opuzen – Ušće između Neretve i Male Neretve). Na nižim i udaljenijim položajima od rijeka i u kontaktu s kraškim vodopropusnim terenima, s obilnim dotokom podzemnih slatkih voda razvila su se slabo i srednje zaslanjena močvarno glejna i tresetna tla (Vidrice – područje južno od Male Neretve, Kutin, Vid – Norin, područje oko izvora Modro oko i jezera Desne). Na prostranim kraškim terenima sjeverozapadno i jugoistočno od delte Neretve prostire se plodno tlo crvenica, koja prekriva dna ponikvi i kraških uvala ili se nalazi u kanalima među škrapama, a ponegdje je bogata humusom. Takva tla razvijena su izvan obalnog područja (Slivno Ravno, Vidonje, Dobranje). Raspadanjem dolomita u udolini Blace – Duboka nastala su pješčana tla pogodna za uzgoj poljoprivrednih kultura, pa su se uz dolinu razvila agrarna naselja Duba, Kremena, Raba i Duboka.

Područje LAG-a Neretva pripada mediteranskom klimatskom području sa suhim, vedrim i vrlo toplim ljetima te kišovitim i blagim zimama. U godišnjem hodu temperature zraka najtopliji je u prosjeku srpanj (s prosjekom 25 °C), a najhladniji siječanj (s prosjekom 6,9 °C), a prosječna je godišnja temperatura 15,4 °C. Utjecaj mora na godišnji hod temperature zraka očituje se sporijim jesenjem hlađenjem i još sporijem ljetnom grijanju, pa je proljeće hladnije od jeseni. Prema Köppenovoj klasifikaciji klima područje LAG-a Neretva pripada Csa tipu, što znači da taj prostor ima sredozemnu klimu sa suhim vrućim ljetom i pravilnom izmjenom godišnjih doba. Na području LAG-a tri su dominantna vjetra: jugo, bura i maestral. Insolacija (osunčanost) koja je važna posebice za turizam i poljoprivredu iznosi 2704,8 sati na godinu ili 7,4 sata na dan. Ljeto je najsunčanije doba s 37% insolacije, dok je osunčanost podjednaka u proljeće (25%) i jesen (22%), a zimi je najmanje sunca (16%).

Na području LAG-a Neretva godišnje padne od 1100 do 1300 mm padalina, ali uglavnom u jesen (33%) i zimi (30%); u proljeće padne nešto manje od četvrtine godišnjeg prosjeka, a ljeti je najmanje padalina (14%). To je iznimno pogodno za turizam, ali ne i za poljoprivredu, gdje se nameće potreba navodnjavanja plantaža u toplijem i sušem dijelu godine.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 2. Položaj i prometna povezanost –osnovni razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> slaba prometno povezanost s ostalom Hrvatskom nedovoljna prometna povezanost s drugim dijelovima Dubrovačko-neretvanske županije 	<ul style="list-style-type: none"> izgradnja autoceste i prilaznih puteva poboljšanje prometne povezanosti s drugim dijelovima Dubrovačko-neretvanske županije

1.1.3. Kulturna i povijesna baština

Bogatstvo kulturno-povijesne baštine područja LAG-a Neretva rezultat je burne povijesti obilježene grčkom i rimskom kolonizacijom te prepletanjem različitih utjecaja tijekom povijesti (crkveni redovi, Iliri, Venecija, Dubrovačka Republika i dr.).

Tablica 3. Ukupan broj zaštićenih spomenika kulture u LAG-a Neretva

Grad/općina	Registrirani i preventivno zaštićeni	Evidentirani	Ukupno
1. Metković*	16	9	25
2. Opuzen*	70	78	148
3. Ploče*	2	25	27
4. Kula Norinska*	44	27	71
5. Pojezerje*	32	13	45
6. Slivno*	13	5	18
7. Zažablje*	9	46	55
Ukupno	186	203	389
DNŽ	745	1145	1890

Izvor: Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara DNŽ, 2010.

* Gradovi/Općine koji su do 2000. bili pod ingerencijom Ministarstva kulture – Uprave za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorski odjel u Splitu.

Na području LAG-a Neretva nalazi se mnogo registriranih i evidentiranih spomenika kulture, s posebnim naglaskom na vrlo vrijedne urbane cjeline. S aspekta važnosti lokaliteta posebno je važno izdvojiti prostor doline Neretve (nalazi iz doba grčke i rimske antike). Također, od posebnog je značaja zona sela Vida, za koju se pretpostavlja da je šira lokacija rimske metropole Narone.

Nematerijalna kulturna baština također otkriva jedinstvenost područja LAG-a Neretva. Od mnogobrojnih manifestacija valja spomenuti Maraton lađa na cijelom području doline Neretve, smotru folklor „Na Neretvu misečina pala“ te festival zabavne glazbe Opuzen „Melodije Hrvatskog juga“, kojima se teži očuvati tradicijske vrijednosti područja.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 4. Osnovni razvojni problemi i potrebe u području kulturno-povijesne baštine

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna zaštita i čuvanje kulturne baštine • nedovoljna razina svijesti stanovništva o vrijednosti kulturne baštine • kulturna baština ne koristi se kao važan resurs za razvoj turizma • nedostatna istraživanja, praćenja i vrednovanja kulturne baštine i njezino prezentiranje 	<ul style="list-style-type: none"> • poboljšanje obnove i očuvanja kulturne baštine i izvorne arhitekture na čitavom području LAG-a Neretva • poticanje ulaganja u arheološka istraživanja • poticanje očuvanja i njegovanja nematerijalne kulturne baštine • promidžba i razvijanje održivog kulturnog turizma temeljenog na kulturno-povijesnoj baštini LAG-a Neretva

1.1.4. Prirodna baština – Natura 2000

Dolina Neretve, glavno poljoprivredno područje DNŽ-a, ujedno je vrlo osjetljivo područje zbog ihtiološko-ornitološkog rezervata u jugoistočnom dijelu delte. Postoje inicijative da se to područje proglasi parkom prirode. Pregled područja u NATURA 2000, područja posebne zaštite (SPA) i područja važna za zajednicu (PSCI) prikazan je u dodatku br. 2. NATURA 2000.

Tablica 5. Zaštićene prirodne vrijednosti na području LAG-a Neretva

KATEGORIJA	NAZIV	POVRŠINA (ha)	GODINA ZAŠTITE
Posebni rezervat – ornitološki	Močvarno područje “Pod gredom“ kod Metkovića	587	1974.
Posebni rezervat – ornitološki	Močvarno područje “Orepak“ kod Metkovića	100	1974.
Posebni rezervat - ornitološki	Močvarno područje “Prud“ kod Metkovića	250	1965.
Posebni rezervat – ornitološki	Jugoistočni dio delte rijeke Neretve	250	1970.
Značajan krajobraz	Modro oko i jezero uz naselje Desne (Grad Ploče)	370	1974.
Park šuma	Predolac – Šibanica kod Metkovića	67	1968.
Spomenik parkovne arhitekture	Čempres u Metkoviću	0	1965.
UKUPNO: 7 zaštićenih prirodnih vrijednosti			

Izvor: internetska stranica DNŽ-a, http://edubrovnik.org/prirodna_bastina.php

Na prostoru delte Neretve pet je lokaliteta s ukupnom površinom od 1620 ha, zaštićenih kategorijama ornitološki rezervat (Pod Gredom, Prud i Orepak) te kategorijom zaštićenog krajolika (jezero Desne i Modro oko). Među kopnenom faunom prednjače različite vrste ptica od kojih su mnoge rijetke i ugrožene (najviše raznih vrsta pataka, gnjuraca, lisaka, čaplji, žličarki itd., a najugroženija je vrsta kudravi nesit). Delta Neretve zbog svojih klimatskih i biocenoloških osobitosti jedinstven je životni biotop, važan kao odmorište ptica na putu prema Africi te za zimovanje ptičjih populacija iz srednje Europe. Ukupno je zabilježeno 299 vrsta ptica, od kojih se 92 gnijezde na tom području. Osim ptica, ondje obitava velik broj gmazova (17 vrsta), kornjača (barska, riječna, čančara) i žaba kao najznačajnijih vodozemaca po kojima je čitav kraj poznat. Kraj je bogat i jeguljama te mnogim slatkovodnim i morskim ribljim vrstama. Od 53 vrste sisavaca mnoge su zaštićene, posebice šišmiši (25 vrsta).

No, narušavanjem bioraznolikosti prijete pretjeran lov, ubrzan razvoj na području Grada Ploča te hidrografska kontrola i regulacija u blizini grada Opuzena na ušću rijeke Neretve i njezinu sjevernom toku. Na pet malih zaštićenih lokaliteta ne provodi se stalni i dovoljno učinkovit nadzor. Područje delte Neretve kao park prirode može istodobno djelovati kao sredstvo očuvanja prostora i izvor egzistencije za domaće stanovništvo, odnosno može stimulirati i pomagati tradicionalno korištenje prostora razvojem ekološki neškodljive poljoprivrede, lova i ribolova te ruralnog turizma.

Tablica 6. Šume i šumsko zemljište na području LAG-a Neretva (u ha)

Šumarija	Visoke šume	Degradirane šume (makija, garig, šikare)	Neobrasle i neplodne šume	Ukupno
<i>Metković (gradovi Metković, Ploče, Opuzen i općine Pojezerje, Kula Norinska, Zažablje i Slivno)</i>	991	12.065	6.540	19.596

Izvor: Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara DNŽ, 2010.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 7. Flora, fauna i šumske zajednice: osnovne razvojne potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • ugrožena prirodna baština (kanalizacija, odvodnja, odlagališta otpada, poplave) • ne koristi se kao važan resurs za razvoj turizma • sukob interesa: zaštita prirode i poljoprivredna proizvodnja • nedovoljna svijest stanovništva o čuvanju prirodne baštine 	<ul style="list-style-type: none"> • poboljšanje komunalne infrastrukture • jačanje kapaciteta javnih ustanova u svrhu očuvanja visokog stupnja bioraznolikosti LAG-a Neretva • upoznavanje i edukacija stanovništva o važnosti zaštite prirode i potencijalima održivog korištenja prirodne baštine • poticanje usuglašavanja interesa poljoprivrednika i potreba zaštite prirode

1.1.5. Stanje društvene i komunalne infrastrukture

Društvena infrastruktura

Pod pojmom društvena infrastruktura obuhvaćena je zdravstvena zaštita, socijalna skrb, sportski sadržaji i civilno društvo. Školska infrastruktura sadržana je u poglavlju o školstvu (1.3.4.), a kulturna infrastruktura u poglavlju o kulturi (1.3.5.).

Na cijelom području LAG-a Neretva primarna zdravstvena zaštita najkvalitetnije je organizirana na području gradova Metkovića i Ploča, a provodi se preko domova zdravlja te ordinacija obiteljske i stomatološke medicine. Osim tih gradova, ostale jedinice lokalne samouprave LAG-a Neretva nemaju dom zdravlja.

Specijalistička se zdravstvena zaštita na području LAG-a Neretva ne pruža, pa se u slučaju težih slučajeva stanovnici upućuju u Split i Dubrovnik. To je jedan od razloga zašto je potrebno dodatno jačati ulaganja u bolju i kvalitetniju prometnu povezanost sa županijskim središtem, Dubrovnikom kao i u zdravstvenu infrastrukturu.

Socijalna skrb organizirana je jedino u gradu Metkoviću (Dom za starije i nemoćne osobe i tjelesno ili mentalno oštećene osobe) putem centra socijalne skrbi, a u ostalim dijelovima LAG-a takve institucije ne postoje iako bi to dobna struktura i potrebe stanovništva zahtijevali. Udomljavanje kao oblik brige za stare i nemoćne još nije sustavno organizirano i razvijeno.

Sportsko-rekreacijske dvorane imaju samo gradovi Metković, Opuzen i Ploče. Na području LAG-a Neretva djeluju mnogobrojne organizacije civilnog društva. Najbrojnije su udruge u sferi sporta i kulture.

Tablica 8. Broj i struktura udruga

Udruge	Broj
Sportske	90
Tehničke	16
Humanitarne	7
Socijalne	13
Zdravstvene	11
Znanstvene	4
Kulturne	56
Ekološke	25
Gospodarske	39
Hobističke	3
Zaštite prava	5
Za okupljanje i zaštitu djece, mladeži i obitelji	11
Domovinskog rata	29
Ostale udruge	41
Ukupno	350

Izvor: Ured državne uprave DNŽ

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 9. Osnovne razvojne potrebe i problemi u području društvene infrastrukture

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljan broj obrazovnih ustanova • nedostatni dodatni obrazovni programi • nedostatak stručnog kadra 	<ul style="list-style-type: none"> • poticanje ulaganja u osuvremenjivanje opremljenosti škola • jačanje suradnje škola i poslovnih subjekata

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak školskih prostora i opreme (dvorane...) • nedovoljno razvijeno cjeloživotno učenje • nedostatak bolnice na području LAG • loša dostupnost zdravstvenih specijalističkih usluga • nedostatak domova za starije osobe • nedovoljno razvijene sportske i rekreacijske aktivnosti • nedostatna infrastruktura za sportsko - rekreacijske aktivnosti • mnogobrojne udruge, ali nedovoljno uključene u lokalni razvoj 	<ul style="list-style-type: none"> • jačati uključivanje škola u društvene aktivnosti lokalne zajednice • unaprjeđenje zdravstvenog sustava • poboljšanje dostupnosti zdravstvenim specijalističkim uslugama • osnivanje novih domova za starije i nemoćne • ulaganja u sportske sadržaje i promoviranje zdravog načina života kroz sportske aktivnosti • jačati sudjelovanje organizacija civilnog društva u upravljanju lokalnim razvojem

Prometna i komunalna infrastruktura

Aдекватna infrastrukturna izgrađenost područja LAG-a Neretva presudna je za privlačenje novih investicija i daljnji gospodarski razvoj.

Cestovna mreža na području LAG-a Neretva nije dovoljno razvijena. Većina lokalnih cesta (gotovo 40%) u vrlo je lošem stanju, a problem su i neadekvatno riješeni prolazi kroz naselja. U iznimno lošem stanju nalazi se oko 80% nerazvrstanih cesta (poljskih putova) na cijelom području LAG-a, koje zahtijevaju nasipavanje i održavanje. Također, prometna povezanost općina autobusnim linijama nije zadovoljavajuća.

Pomorski promet ima osobito važnu ulogu za područje LAG-a Neretva. Teretna luka Ploče od osobitog je međunarodnog značaja za Republiku Hrvatsku, a od županijskog značaja je teretna luka Metković. No, luke zahtijevaju modernizaciju u smislu izgradnje i opremanja lučkih kapaciteta te revitalizaciju trajektnih pristaništa.

Na području LAG-a je i jedina željeznička pruga u Dubrovačko-neretvanskoj županiji, od Ploča preko Metkovića prema Sarajevu i dalje prema Srednjoj Europi. Pripada prugama prvoga reda, potpuno je rekonstruirana i dio je paneuropskog koridora 5C. Ima veliku važnost zato što predstavlja najbližu vezu Srednje Europe i Sredozemnoga mora i zapravo jedini prirodni izlaz na more Bosne i Hercegovine.

Vezano za zračni promet, planirana je zračna luka Ploče (planirano izmještanje iz luke Ploče), a u prostornom planu DNŽ predviđena je izgradnja heliodroma u Opuzenu. Najbliže međunarodne zračne luke su Dubrovnik i Split.

Opskrba električnom energijom na području LAG-a Neretva je tek djelomično zadovoljavajuća. Probleme s opskrbom električnom energijom imaju sva naselja na području Ploča zbog starih trafostanica nedovoljnog kapaciteta, visećih vodova nedovoljnog presjeka i loših uzemljenja te naselje Pržinovac na području grada Opuzena te naselje Duba u općini Slivno, uglavnom zbog zastarjelih instalacija. Naselje Vidonje (općina Zažablje) nema opskrbu električnom energijom.

Voda za piće na području LAG-a Neretva uglavnom je zadovoljavajuće kvalitete, no znatan dio područja na prostoru LAG-a nije pokriven vodoopskrbnim sustavom. U većini naselja na području Ploča cjevovodi su u vrlo lošem stanju, a to vrijedi i za magistralne cjevovode (općenito velik dio cjevovoda još uvijek čine azbest-cementne cijevi). Naselja Plina-Jezero i u Peračko Blato nemaju pitku vodu. Na području općina Zažablje i Pojezerje pokrivenost opskrbom nije posve zadovoljavajuća, pa se određeni broj kućanstava vodom opskrbljuje iz cistrena, odnosno bušotina. Zapadni dio Županije koji pripada neretvanskom slivu a obuhvaća područje LAG-a Neretva opskrbljuje se s nekoliko izvora (Klokun, Modro oko, Prud, Doljani, Butina). Buduće potrebe zahtijevaju veće uključivanje izvora Modro oko i regionalnog vodovoda u vodoopskrbu tog područja. Također, potrebno je naglasiti nedostatan kapacitet izvora Doljana u blizini Metkovića. Sanitarna zaštita izvorišta nije uspostavljena. Preliminarne zone sanitarne zaštite utvrđene su za izvorišta Prud, Klokun i Modro oko u dolini Neretve, a odluku o određivanju zona sanitarne zaštite izvorišta donio je jedino Grad Metković za izvorište Prud.

Što se tiče kanalizacijskog sustava i odvodnje, stanje je iznimno loše odnosno nezadovoljavajuće na cijelom području LAG-a. U općinama Kula Norinska, Zažablje, Pojezerje i Slivno kanalizacijski sustav uopće ne postoji i problem se rješava uglavnom izgradnjom septičkih jama. Na području grada Opuzena kanalizacijskim sustavom pokriveno je 40% kućanstava, a na području grada Metkovića tek 35%. Na području Ploča pokrivenost kanalizacijskim sustavom iznosi 36%, a većina cjevovoda u vrlo je lošem stanju jer su to betonske cijevi na kojima su se dogodili radijalni i aksijalni pomaci zbog slijeganja terena i velikih nagiba pa im je potrebna rekonstrukcija. Uz to postoje izravni ispusti u vodotoke i more zbog čega je potrebna izraditi pročištače.

Vezano za zbrinjavanje otpada, velike poteškoće imaju gradovi Opuzen i Ploče te općina Slivno. Ta područja imaju i problem divljih odlagališta jer se nakon njihove sanacije stalno pojavljuju nova.

Također, potrebno je naglasiti kako područje delte Neretve posebno ugrožavaju poplave. Zaštitni i melioracijski sustav još uvijek nije dovršen (pojedini dijelovi nedovoljno su zaštićeni) te su najugroženiji desnoobalni niži dijelovi Metkovića. Također, neprimjerenom gradnjom u neposrednim zaobljima Male Neretve spriječeno je normalno funkcioniranje zaštitnog sustava i tako povećan rizik od poplava na tom području. Za prilagodbu novoj koncepciji obrane od poplava u delti Neretve potrebna je rekonstrukcija regulacijskih i zaštitnih vodnih građevina.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 10. Komunalna infrastruktura: osnovni razvojni problemi i potrebe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • loša prometna povezanost (lokalne i nerazvrstane ceste u lošem su stanju) • nedostatni programi razvoja usluga i gospodarskih aktivnosti vezanih za daljnji razvoj željezničkog prometa neadekvatna infrastruktura u lukama Ploče i Metković 	<ul style="list-style-type: none"> • rekonstrukcija lokalnih cesta i ostalih cesta koje ne udovoljavaju tehničkim standardima • dovršetak započetih projekata prometne infrastrukture te realizacija nezapočetih, a planiranih projekata • proširenje i dogradnja sustava opskrbe

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • zastarjela i nerazvijena komunalna infrastruktura • nezadovoljavajuća elektroopskrba u nekim dijelovima LAG-a • nezadovoljavajuća pokrivenost sustavom vodoopskrbe • nedostatna izgrađenost sustava odvodnje, nepostojanje sustava za pročišćavanje otpadnih voda • nekontrolirano ispuštanje nepročišćenih otpadnih voda u podzemlje, vodotoke i more • nedostatno zbrinjavanje otpada (odlagališta, divlji deponiji) • nedovoljno korištenje obnovljivih izvora energije i nedostatna provedba programa energetske učinkovitosti • nezadovoljavajuća zaštita od poplava 	<p>električnom energijom</p> <ul style="list-style-type: none"> • rekonstrukcija i izgradnja vodovodnog sustava • izgradnja kanalizacijskog sustava • ugradnja pročistača otpadnih voda • uspostavljanje učinkovitog sustava zbrinjavanja otpada • podizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša • poticanje korištenja obnovljivih izvora energije i primjene programa energetske učinkovitosti • rekonstrukcija regulacijskih i zaštitnih vodnih građevina i učinkovitija zaštita od poplava

1.2. Gospodarske značajke područja

1.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti

Područje LAG-a Neretva, uostalom kao i čitava Dubrovačko neretvanska županija ima nepovoljnu sektorsku strukturu gospodarstva. Izrazito nizak udjel prerađivačke industrije i nedovoljno razvijen tercijarni sektor (osim trgovine i lučkog poslovanja) otežavaju tehnološku modernizaciju i značajnije povećanje produktivnosti ukupne proizvodnje. S druge strane je visoki udjel primarnog sektora koji upošljava veliki broj osoba i u kojem se uglavnom stvaraju proizvodi niske dodane vrijednosti te s niskom razinom produktivnosti u odnosu na europske standarde.

U strukturi gospodarstva, prema (podacima o financijskom poslovanju i zaposlenosti) najvažnije su uslužne djelatnosti - trgovina te prijevoz i skladištenje, a slijedi poljoprivreda, prerađivačka industrija i građevinarstvo.

Tablica 11. Struktura gospodarstva LAG Neretva - osnovni financijski rezultati poslovanja poduzetnika po područjima djelatnosti u 2011. godini

(iznosi u tisućama kuna)

Područje djelatnosti	2011			
	Broj poduzetnika tekuće razdoblje	Ukupni prihodi	Ukupni rashodi	Dobit/gubitak razdoblja
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	24	36.547	33.816	2.055
Rudarstvo i vađenje	2	1.833	3.642	-1.809
Prerađivačka industrija	60	100.163	116.496	-16.719
Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	9	45.724	52.367	-6.762
Građevinarstvo	82	240.229	271.732	-32.516

Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	159	505.476	507.863	-4.710
Prijevoz i skladištenje	42	363.306	332.598	28.957
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanje hrane	34	25.126	26.142	-1185
Informacije i komunikacije	9	2.230	2.310	-93
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	1	2.295	1.793	402
Poslovanje nekretninama	12	638	520	76
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	46	24.982	22.695	1.768
Ostale uslužne djelatnosti	28	30.003	25.982	3.185
Ukupno	508	1.378.547	1.397.953	-27.351

Izvor: Fina 2012.

Napomena: Obuhvaćeni su obrtnici koji su obveznici dostave godišnjih financijskih izvještaja. Registar godišnjih financijskih izvještaja

U djelatnosti usluga ključnu ulogu imaju poslovne aktivnosti Luke Ploče, koja je ujedno i najvažniji gospodarski subjekt na području LAG-a. Trgovina, usprkos stagnaciji gospodarstva i dalje je jedna od vodećih djelatnosti, a najznačajnije poduzeće je Agrofructus d.o.o. iz Opuzena i Poljopromet (oba s po 50 zaposlenih).

Na smanjivanje industrijske proizvodnje posljednjih nekoliko godina najviše su utjecali problemi u poslovanju, gubici i zatvaranje važnijih poduzeća na području LAG-a Neretva. U prerađivačkoj industriji koja stagnira, nema kapaciteta za prerađu poljoprivrednih proizvoda, po kojima je ovo područje poznato (mandarine, povrće). Značajna su poduzeća: Luka Ploče Gradnja d.o.o. (niskogradnja i pomorsko graditeljstvo trgovina, 60 zaposlenih) Tehnodelta d.o.o. (proizvodnja i montaža raznih metalnih konstrukcija, 25 zaposlenih) i C-Company d.o.o., (proizvodnja kartonske ambalaže, 10 zaposlenih). Također, zbog recesije i građevinarstvo je posljednjih nekoliko godina zabilježilo smanjivanje poslovanja, prihoda i zaposlenosti.

U gospodarstvu na području LAG-a Neretva nema velikih, gospodarskih subjekata kao nositelja gospodarskog razvoja, nego posluju samo mala i par srednjih poduzeća. U svom poslovanju ta poduzeća nisu orijentirana na tehnološki i inovativni razvoj. Uz to na području LAG-a manjak je potporne poduzetničke infrastrukture, odnosno nedostatna je povezanost sa županijskim i državnim potpornim institucijama. Prisutan je manjak poduzetničkog duha, spremnosti za nova ulaganja posebno u projekte koji bi povećali dodanu vrijednost i konkurentnost u vodećim djelatnostima (prerađivačka industrija, prerađiva poljoprivrednih proizvoda, ruralni i drugi selektivni oblici turizma i dr.).

Tablica 12. Zaposleni u pravnim osobama po županijama i gradovima/općinama (prema NKD 2007.), stanje 31. ožujka 2011.

JLS	Ukupno	Poljoprivreda šumarstvo i ribarstvo (A)	Rudarstvo i vadenje (B)	Prerađivačka industrija (C)	Opskrba električnom energijom, plinom i vodom (D+E)	Gradevinarstvo (F)	Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila (G)	Prijevoz i skladištenje (H)	Djelatnosti pružanja smještaja, pripreme/usluživanja hrane (I)	Informacije i komunikacije, financijske i djelatnosti osiguranja, poslovanje nekretninama (J+K+L)	Stručne, znanstvene, tehničke, administrativne djelatnosti, javna uprava i obrana (M+N+O)	Obrazovanje, zdravstvo i socijalna skrb, umjetnost, zabava, rekreacija, ostalo (P+Q+R+S)
Metković	2 778	138	-	194	132	359	487	71	6	118	618	655
Opuzen	543	61	-	34	32	72	183	5	8	25	23	100
Ploče	2 683	2	1	167	152	105	186	1225	10	42	496	297
Kula Norinska	57	7	-	2	-	5	13	2	-	-	3	25
Pojezerje	24	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	22
Slivno	26	1	-	1	-	-	3	9	-	-	7	5
Zažablje	35	-	-	-	-	26	-	2	1	-	3	3
LAG ukupno	6 146	210	1	398	316	567	872	1 315	25	185	1 149	1 107
DNŽ	28 250	421	86	1 565	1338	2 126	3 831	2 842	3 566	1300	5146	6047

Izvor: DZS, statistička izvješća 1476/2012.

Obrti i zadruge

Na području LAG-a Neretva broj obrta proteklih godina se smanjuje. Najviše obrta je u gospodarski najaktivnijim dijelovima LAG-a, Metkoviću (311) i Pločama (189). U strukturi po djelatnostima prevladavaju obrti u uslugama i trgovini te prijevozu i ugostiteljstvu.

Tablica 13. Broj registriranih obrta na području LAG-a Neretva

JLS	Broj obrta ukupno (u radu, privremena obustava, mirovanje)	Broj obrta u radu
Ploče	193	189
Opuzen	56	55
Metković	314	311
Slivno	39	37
Kula Norinska	28	27
Zažablje	8	8
Pojezerje	7	7
LAG Neretva	645	634

Izvor: Obrtni registar, Ministarstvo poduzetništva i obrta

Prema podacima HGK-a najviše je zadruga u Pločama (8) u poljoprivredi i posredovanju u trgovini te ribarstvu i Metkoviću (7) u poljoprivredi i proizvodnji. Općenito, na području LAG-a Neretva djeluju zadruge koje se pretežito bave poljoprivredom i mješovitom proizvodnjom, trgovinom i uslugama te ribarstvom.

Tablica 14. Broj registriranih zadruga na području LAG-a Neretva po djelatnostima

JLS	Ukupan broj zadruga	Glavne djelatnosti
Ploče	8	Poljoprivredna, posredovanje u trgovini raznovrsnim proizvodima, oceanski i morski ribolov, štedno-kreditna
Opuzen	1	Poljoprivredna
Metković	7	Poljoprivredna, ostala raznovrsna proizvodnja
Slivno	2	Poljoprivredna, trgovina
Kula Norinska	2	Poljoprivredna, mješovita proizvodnja
Zažablje	1	Proizvodnja i usluge
Pojezerje	1	Savjetovanje i upravljanje

Izvor: DNŽ

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 15. Osnovni razvojni problemi i potrebe u gospodarstvu

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • ukupno gospodarstvo stagnira i slabi • smanjuje se konkurentnost industrije • nerazvijena je prerađivačka industrija, osobito u sektoru proizvodnje hrane • malo i srednje poduzetništvo stagnira i velika je neiskorištenost razvojnih potencijala	<ul style="list-style-type: none"> • razvijati i provoditi programe za jačanje konkurentnosti posebno malog gospodarstva. • poticati promjene u poslovanju poduzeća kroz dodatnu edukaciju, savjetovanje i informiranje poduzetnika, uvođenje modernih procesa i ulaganja u razvoj te stvaranje proizvoda i

<ul style="list-style-type: none"> • nizak je stupanj ulaganja u nove tehnologije i inovacije, u nova znanja i vještine • manjak poduzetničkog duha • niska kvaliteta poslovnog okruženja, nedovoljno razvijene potporne institucije za poduzetništvo, manjak poticajnog financiranja poduzetništva, stručne i razvojne potpore poduzetnicima • nedovoljna potpora lokalne vlasti razvoju poduzetništva • nepovoljni uvjeti za otvaranje obrta • nedostaje poslovnog povezivanja i umrežavanja poduzetnika • nedovoljna razvijenost zadrugarstva, poslovnih udruga, klastera 	<ul style="list-style-type: none"> • usluga s većom dodanom vrijednosti • poticati brži razvoj poduzetničkih zona, učinkovito upravljanje zonama i jačati aktivnosti za privlačenje ulaganja • sustavno poboljšavati poslovno okruženje, razvijati poduzetničku infrastrukturu i poticajne financijske potpore, osobito za malo i srednje poduzetništvo • poticati razvoj, zadruga, poslovnih udruga, klastera radi povećanja konkurentnosti • poticati razvoj zelenog poduzetništva i drugih novih i inovativnih djelatnosti
---	--

Poljoprivreda

Za razvoj poljoprivrede i proizvodnju sredozemnih kultura postoje dobri klimatski i pedološki uvjeti i mogućnosti navodnjavanje na čitavom područja LAG-a Neretva. Prema karakteru poljoprivredne proizvodnje ovo područje LAG-a je povrtlarsko-voćarsko-vinogradarsko područje. Ukupna raspoloživa površina zemljišta na području LAG-a iznosi 3.689,62 ha.

Prema popisu poljoprivrede iz 2003. godine poljoprivredna kućanstva koriste 2.384,13 ha što je oko 78 % ukupne raspoložive površine zemljišta. Prosječna veličina poljoprivrednog posjeda LAG-a Neretva (1,12 ha) veća je od prosječne veličine poljoprivrednog posjeda u DNŽ-u (0,9 ha). Područje LAG-a Neretva ima relativno brojnu populaciju uključenu u poljoprivrednu proizvodnju.

Tablica 16. Površina korištenoga poljoprivrednog i ostalog zemljišta po kategorijama na području LAG Neretva

JLS	Korišteno poljoprivredno zemljište, ha							Ostalo poljoprivredno zemljište, ha
	Ukupno	Oranice i vrtovi	Povrtnjaci (na okućnici, korišteni za vlastite potrebe)	Voćnjaci		Vinogradi		Neobrađeno poljoprivredno zemljište
				Ukupno	Od toga: plantažni	Ukupno	Od toga: plantažni	
Metković	335,67	86,28	15,1	177,93	162,19	31,65	15,1	44,4
Opuzen	795,44	149,89	2,91	601,23	598,24	6,7	5,58	12,1
Ploče	521,64	189,65	9,37	206,66	69,04	95,68	62,38	114,88
Kula								
Norinska	136,57	19,73	4,22	80,02	74,68	6,14	4,25	10,5
Pojezerje	173,8	11,43	1,87	17,96	12,78	129,83	128,46	114,09
Slivno	382,85	86,31	3,02	289,96	279,35	3,46	2,88	4,38
Zažablje	38,16	13,18	1,3	13,21	11,16	4,41	3,83	5,14
LAG ukupno	2.384,13	556,47	37,79	1.097,01	1.207,44	277,87	222,48	1.305,49
DNŽ	7.119,73	771,63	134,8	3.170,00	1.526,45	1.757,60	941,73	3.792,80

Izvor: DZS, Popis poljoprivrede 2003.

U poljoprivrednoj proizvodnji ključno je voćarstvo, prvenstveno uzgoj citrusa (pretežito mandarina). Većina stabala nalazi se na području grada Opuzena i općine Slivno, u kojima su dvije trećine svih stabala u DNŽ zbog čega su u pogledu uzgoja i proizvodnje dominantni i u RH. Najveći broj stabala citrusa nalazi se na zemljištu poljoprivrednih kućanstava, a tek neznatni dio na zemljištima drugih poljoprivrednih subjekata. Osim citrusa, uzgajaju se breskve, jabuke i šljive, ali s marginalnim značajem u odnosu na proizvodnju mandarina.

Proizvodna mandarina u 2012. godini, prema podacima otkupnih centara (13) iznosila je 50.000 tona, od čega je samo 15.000 tona prodano na domaćem tržištu, a ostale količine su izvezene. Sadašnji proizvodni kapaciteti u dolini Neretve procjenjuju se na oko 2 milijuna stabala s mogućnosti proizvodnje 60.000-70.000 tona mandarina uz očekivani godišnji rast od 10%. U 2013. godini očekuje se prinos veći od 60.000 tona. Predviđanja su da će Neretva imati 2015. godine proizvodnju od oko 100.000 tona mandarina.

Također, u dolini Neretve iznimno je razvijeno povrtlarstvo te se tijekom cijele godine proizvode različite kulture (npr. rajčice, kupus, mrkva, cikla i krumpir).

Među važnijim proizvođačima ističu s: Obrt DEX (60 tona mandarina), OPG Mate Vujević (70 tona mandarina) Obrt uzgoj voća i povrća Palinić (150 tona) Obrt uzgoj voća i povrća Juka (300 tona), Karlo promet d.o.o. (50 tona).

Na području LAG-a započeo je razvoj suvremenog vinogradarstva i podrumarstva te maslinarstva. Proizvodnja maslinovog ulja procjenjuje se na oko 100.000 l u godini 2011., dok uljara Dragobratović preradi oko 150.000 l maslinovog ulja godišnje.

Godišnja proizvodnja vina procjenjuje se na oko 900.000 l godišnje. Značajniji vinari su: Obrt Veraja (51.000 l vina), Vinogradi Volarević d.o.o. (13.000 l vina), Poljopromet d.o.o. (22.000 l) i Rizman d.o.o. (15.000 l). Spomenuti vinogradari/vinari imaju planove povećanja svoje proizvodnje u budućnosti.

Ekološka poljoprivreda je u početnim fazama razvoja, a trenutno je u evidenciji ekoloških poljoprivrednih proizvođača 8 subjekata.

U ribarstvu, od morske ribe najviše se lovi plava riba (srdela, skuša i lokarda), a od bijele ribe posebno mjesto zauzima cipal. Slatkovodno ribarstvo, ponajprije ulov jegulja, stagnira dok je razvoj školjkarstva tek u začetima.

Tablica 17. Poljoprivredna kućanstva i raspoloživo zemljište na području LAG-a Neretva

Skupine poljoprivrednih kućanstava prema ukupno raspoloživom zemljištu	Broj kućanstava	Ukupno raspoloživa						Broj parcela korištenoga
		površina zemljišta, ha (3+7)	Korišteno poljoprivredno zemljište, ha				Ostalo zemljište, ha	poljoprivrednog zemljišta
			ukupno korišteno (4+5-6)	u vlasništvu	uzeto u zakup	dano u zakup		
	1	2	3	4	5	6	7	8
Metković	930	469,61	335,67	308,87	28,18	1,38	133,94	3.220
Opuzen	677	836,12	795,44	412,41	384,33	1,3	40,68	2.272
Ploče	813	764,51	521,64	330,74	195,05	4,15	242,87	4.254
Kula Norinska	327	166,21	136,57	118,85	18,29	0,57	29,64	1.645
Pojezerje	211	340,88	173,8	174,35	2,15	2,7	167,08	1.362
Slivno	312	421,19	382,85	161,12	222,25	0,52	38,34	1.683
Zažablje	149	51,83	38,16	37,85	0,31	-	13,67	671
LAG ukupno	3.419	3.050,35	2.384,13	1.544,19	850,56	10,62	666,22	15.107

Izvor: DZS, Poljoprivredni popis 2003.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 18. Razvojni problemi i potrebe poljoprivrede na području LAG-a

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> neriješeni imovinsko-pravni odnosi (ne ažurne zemljišno-vlasničke knjige) neprimjerena rješenja s državne i lokalne razine u raspolaganju i upravljanju poljoprivrednim zemljištem (zakup i otkup zemljišta) otkup i plasman poljoprivrednih proizvoda na nezadovoljavajućoj razini neadekvatna poljoprivredna infrastruktura nedovoljno korištenje suvremenih tehnologija, znanja i vještina manjak inicijativa za ulaganja u preradu i proizvode s većom dodanom vrijednosti nerazvijena ekološka poljoprivreda dio poljoprivredne proizvodnje u sivoj zoni nedovoljna poslovna povezanost proizvođača radi poboljšanja proizvodnje, razvoja novih proizvoda, marketinga i prodaje nedovoljno lokalno povezivanje i partnerstvo u ruralnom razvoju (zadruge, udruge, klasteri) manjak planova za povezivanje poljoprivrede i ruralnog i drugih selektivnih oblika turizma nerazvijena ekološka poljoprivreda 	<ul style="list-style-type: none"> izraditi i provoditi plan poticanja razvoja poljoprivrede (uključivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem) i prerade nastaviti provedbu programa okrupnjivanja zemljišta intenzivirati sređivanje imovinsko-pravnih odnosa poticati udruživanja malih proizvođača radi intenzivnijeg i učinkovitijeg ulaganja u proizvodnju, korištenja znanja i tehnologije i uspješnijeg plasmana izraditi i provoditi programe stalne izobrazbe poljoprivrednika, predstavljanja naprednih i održivih tehnologija povećati broj konkurentnih i održivih poljoprivrednih gospodarstava poticati proizvodnju i preradu temeljenu na domaćim, autohtonim, ekološki proizvedenim sirovinama i povezivati je s turizmom podržavati oživljavanje i očuvanje tradicijskih vrijednosti sela i poljoprivrede (arhitekture, obrta, običaja) poboljšati komunalnu infrastrukturu na ruralnim područjima

Turizam

Područje LAG-a Neretva se kao sastavni dio turistički vrlo jake Dubrovačko-neretvanske županije slabo povezuje s turizmom, iako je posredna uloga rijeke Neretve u turističkom gospodarstvu vrlo značajna u kontekstu trgovine, prometa i posebice poljoprivredne proizvodnje. Ipak, po ostvarenim rezultatima za sada mnogo veću važnost ima uski obalni pojas oko Kleka s razmjerno ograničenim klasičnim kupališnim turizmom, dok je turizam zasnovan na atrakcijama prirodne i kulturno-povijesne baštine prostora Donje Neretve tek u začetima.

Područje rijeke Neretva obilježeno je vlažnim močvarnim područjima kao osnovnom turističkom atrakcijom koja određuje glavne značajke ruralnog turizma i dugih selektivnih oblika. Neretva ima potencijal za različite oblike eko-turizma i ruralnog turizma s naglaskom na edukativnoj komponenti i tradicionalnom načinu gospodarenja.

Kulturna baština, spomenici graditeljstva ali i nematerijalna baština najvidljiviji su svjedoci povijesti nekog prostora i stoga su danas ključan dio suvremene turističke ponude. Među njima je najpoznatija i najbolje istraжена antička Naron, zatim utvrđeni srednjovjekovni gradovi Vrtar, Brštanik, Klek te nekropola stećaka u Provića Selu. Svijest o izuzetnosti krajolika i postojanju nekoć moćnih antičkih i srednjovjekovnih gradova stvorila je podlogu za specifične neretvanske predaje o potonulim gradovima, zlatnim crkvama, čudovišnom kralju od Norina i sl. No, danas tek rijetki znaju samo dijelove tih priča, koje su zaboravljene pod naletom promjena u dolini Neretve, baš poput tradicijskog graditeljstva, starih zanata i običaja. Stoga je to važan potencijal za razvoj turizma, koji se može iskoristiti za stvaranje novih i inovativnih proizvoda i usluga zasnovanih na kreativnoj interpretaciji i za obnovu tradicionalnih neretvanskih djelatnosti, zanata, kao što je na pr. izrada i korištenje drvenih lađa.

Ovi resursi i razvojni potencijali prepoznati su i vrednovani kao osnova za razvoj Klastera Neretva u Strategiji razvoja turizma Dubrovačko-neretvanske županije. Potencijal za razvoj turizma na području LAG-a Neretva je i njegov geo-turistički položaj, tj. blizina Dubrovnika s oko 1 milijun turista godišnje i Međugorje s oko 1,7 milijun hodočasnika.

Iako se na području LAG-a Neretva posljednjih nekoliko godina bilježi porast dolazaka turista, postignuti rezultati su još daleko ispod mogućnosti. Najviše noćenja zabilježeno je u gradovima Metkoviću i Opuzenu.

Tablica 19. Turizam (dolasci i noćenja) na području LAG-a u 2010. i 2011.

JLS	2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
Metković	3.631	8.665	2.313	5.373	2.925	5.659
Opuzen	-	-	40	147	496	2.838
Ploče	2.328	6.136	2.349	12.248	2.709	11.727
Slivno	15.186	123.822	18.263	146.532	18.064	149.476
LAG Neretva	21.145	138.632	22.965	164.300	24.174	169.700

Izvor: DZS

Smještajni kapaciteti su skromni i po broju i po vrstama. Na području LAG-a dominiraju privatni iznajmljivači. Postoji tek jedan turistički kamp (autokamp u Opuzenu). Turistička infrastruktura je vrlo slabo razvijena.

Tablica 20. Broj postelja po vrstama smještajnih kapaciteta na području LAG-a Neretva u 2011.

JLS	Ukupno	Od toga u:			
		Hotelima slično	Kampovima, kampiralištima i kamp-odmorištima	Kućanstvima	Ostalim objektima
Ploče	230	86	-	144	-
Slivno	1571	444	-	1127	-
Metković	178	178	-	-	-
Opuzen	881	-	800	55	26

Izvor: Državni zavod za statistiku, Turizam u primorskim gradovima i općinama, 2012

Na području LAG-a Neretva djeluju turističke zajednice: TZ Grada Opuzena, TZ Grada Metkovića, TZ Grada Ploča, TZ Općine Slivno (TZ mjesta Klek nekoć postojao pa spojio se u Slivno).

U atrakcije područja LAG-a Neretva trenutačno su uključeni safari izleti, tj. vožnje lađama po rukavcima i jezerima Neretve te posjet ornitološkoj zbirci u Metkoviću i iskopinama Narone. Iako područje LAG-a Neretva ima potencijal za različite oblike ekoturizma i ruralnog turizma, lokalni turizam uglavnom je nerazvijen, lokalna gastronomska ponuda skromna, a ostali turistički sadržaji poput vinskih i uljnih cesta, kanu safarija, sportskog ribolova i dr., tek su u početnoj fazi ili su vrlo malo iskorišteni.

Razlozi koji ograničavaju intenzivniji razvoj turizma na području LAG-a Neretva su mnogobrojni. Osim manjka raznovrsnih ali kvalitetnih smještajnih kapaciteta i turističke infrastrukture, u prvom redu je to nedostatak cjelovitog i učinkovitog marketinga posebno za specifične vrste turizma, manjak poduzetničkog duha za ulaganje u turizam, slaba informiranost i educiranost stanovništva o suvremenoj potražnji u turizmu, o važnosti razvoja turizma u skladu s očuvanjem prirode i okoliša, te nedovoljni poticaji i suradnja lokalnih zajednica. Dodatni problem čine nesređene zemljišne knjige i imovinsko pravni odnosi.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 22. Osnovni razvojni problemi i potrebe turizma

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak planova za razvoj turizma • nedovoljno razvijeni oblici selektivnog turizma, ruralni turizam, gastro-eno i dr, temeljenih na lokalnim resursima • nedostatak obrazovane radne snage koja ima razvijene vještine za usluge visoke kvalitete • nedostatak turističkih kapaciteta i infrastrukture (nedostatak vinskih i uljnih cesta, smještajnih 	<ul style="list-style-type: none"> • izraditi planove razvoja turizma • poticati investicije usmjerene na podizanje kvalitete u turizmu i na stvaranje proizvoda i usluga veće dodane vrijednosti • razvijati ruralni turizam i druge selektivne oblike turizma, nove proizvode i usluge • povećati ulaganja u turističku infrastrukturu • promovirati održiv razvoj turizma u skladu sa

kapaciteta, biciklističkih i pješačkih staza, informativnih punktova i dr.) <ul style="list-style-type: none"> • manjak odgovarajućih turističkih programa, kvalitetnih proizvoda i usluga • manjak primjerenog marketing i povezivanja sa susjednim velikim turističkim odredištima (Dubrovnik i Međugorje) • nepostojanje destinacijskog menadžmenta • nedovoljna povezanost glavnih aktera za zajednički razvoj turizma • manjak poduzetničkog duha za ulaganje u turizam 	zaštitom okoliša (podržavati akcije za zaštitu okoliša, jačanje ekološke svijesti stanovništva i turista) <ul style="list-style-type: none"> • poticati kontinuirano obrazovanje i usavršavanje zaposlenih u turizmu, poduzetnika i svih stanovnika • jačati povezivanje svih aktera u turizmu • razvijati zajednički marketing za čitavo područje LAG-a • razvoj turizma temeljiti na turističkoj destinaciji, turističkom klasteru
---	--

Poduzetnička infrastruktura

Na području LAG-a Neretva postoje poduzetničke zone od kojih je najznačajnija ona u luci Ploče. Neke imaju međunarodni certifikat CIFR (Croatian Investor Friendly Region CIFR) kojim postaju prepoznatljive za privlačenje investitora. Jedan od ključnih uvjeta za brži razvoj poduzetničkih zona, odnosno za privlačenje investicija je rješavanje imovinsko-pravnih odnosa i vlasništva nad parcelama unutar pojedinih zona, u ishodu građevinskih dozvola za gradnju infrastrukture u zonama, a u nekim slučajevima i u izradi detaljnih planova uređenja poduzetničkih zona. Također, u pojedinim zonama uočljiv je manjak osmišljenih i organiziranih aktivnosti u svrhu privlačenja investitora.

Tablica 21. Poduzetničke zone na području LAG-a Neretva

Br.	Naziv zone	Mjesto	Površina u ha	Komunalna opremljenost	Broj poduzeća	Broj zaposlenih
1	Poduzetnička zona Vranjak	Grad Ploče	38,42	sva komunalna infrastruktura, nedostaje plin	12	143
2	Poduzetnička zona Opuzen	Grad Opuzen	5,84	sva komunalna infrastruktura, nedostaje plin	2	20
3	Poduzetnička zona Pojezerje	Općina Pojezerje	33,8	nedostaje vodovod, plin, kanalizacija, telefon	-	-
4	Poslovna zona Dubravica	Grad Metković	8,17	nedostaje plin i kanalizacija, telefon	-	-
5	Poslovna zona Nova Sela	Općina Kula Norinska	169,00	nedostaje plin i kanalizacija, telefon	-	-

Izvor: DUNEA 2012.

1.2.2. Stanje gospodarstva

Osnovni uvid u stanje gospodarstva na području LAG-a daju pokazatelji o poslovanju gospodarstvenika posljednjih nekoliko godina kao i stupanj ukupne razvijenosti izraze indeksom razvijenosti.

U razdoblju 2009.-2011. zabilježen je mali porast broja poduzetnika na području LAG-a dok je broj zaposlenih kod poduzetnika smanjen. U većini jedinica lokalne samouprave LAG-a poduzetnici u svom poslovanju bilježe gubitke.

Tablica 23. Broj poduzetnika na području LAG Neretva za razdoblje 2009.-2011.

Općina	2009.		2010.		2011.	
	broj poduzetnika	broj zaposlenih	broj poduzetnika	broj zaposlenih	broj poduzetnika	broj zaposlenih
Grad Metković	282	2.047	270	1.641	280	1.625
Grad Opuzen	57	493	57	315	61	322
Grad Ploče	121	1.723	125	1.590	121	1.519
Općina Kula Norinska	8	14	8	19	10	19
Općina Pojezerje	1	0	1	0	3	2
Općina Slivno	24	24	22	25	28	41
Općina Zažablje	3	6	3	5	5	9

Izvor: FINA 2012.

Stagnaciju i pad gospodarske aktivnosti, uz loše financijsko stanje poduzetnika prati i smanjivanje ionako niske razine ulaganja u modernizaciju i povećanje konkurentnosti. Također, nema novih ulaganja, u nove djelatnosti te u inoviranje proizvoda i usluga, osim u par pojedinačnih slučajeva u poljoprivredi, vinogradarstvu, vinarstvu te voćarstvu i maslinarstvu.

Tablica 24. Poslovanje poduzetnika na području LAG-a za razdoblje 2009.-2011.

JLS	2009.		2010.		2011.	
	Ukupni prihod (u tis. kn)	Neto dobit (u tis. kn)	Ukupni prihod (u tis. kn)	Neto dobit (u tis. kn)	Ukupni prihod (u tis. kn)	Neto dobit (u tis. kn)
Grad Metković	960.967	-14.361	718.945	-17.956	701.940	-53.608
Grad Opuzen	379.621	-53.954	176.706	-1.680	184.107	1.751
Grad Ploče	445.796	-10.206	586.844	2.009	466.455	24.221
Općina Kula Norinska	4.759	-254	7.450	-153	6.409	-218
Općina Pojezerje	0	-21	0	-16	213	28
Općina Slivno	5.869	-95	8.790	-225	11.716	612
Općina Zažablje	9.974	521	5.651	244	7.707	-137

Izvor: FINA 2012.

Prema vrijednosti indeksa razvijenosti, koji ovisi o dohotku po stanovniku, stopi nezaposlenosti, proračunskim prihodima, udjelu obrazovanog stanovništva te kretanju stanovništva, čitavo

područje LAG-a Neretva ispod je razine razvijenosti Dubrovačko-neretvanske županije i ispod prosjeka razvijenosti općina i gradova republike Hrvatske.

Najslabije razvijene općine na području LAG-a su općine Pojezerje i Zažablje, koje ujedno pripadaju skupini najmanje razvijenih općina osim Grada Ploče koji je nešto razvijeniji, ali još uvijek ispod prosjeka razvijenosti jedinica lokalne samouprave za Republiku Hrvatsku.

Tablica 25. Indeks razvijenosti za područje LAG Neretva

Grad/općina	Prosječni dohodak per capita	Prosječni izvorni prihodi per capita	Prosječna stopa nezaposlenosti	Kretanje stanovništva	Udio obrazovanog stanovništva u stanovništvu 16 - 65 godina	Indeks razvijenosti 2011.
	2008.- 2010.	2008.- 2010.	2008.-2010.	2010./2001.	2001.	
Grad Metković	19.595	1.332	17,4%	112,9	73,3%	81,97%
Grad Opuzen	20.777	1.909	19,6%	98,6	69,9%	79,96%
Grad Ploče	25.843	2.319	13,9%	96,8	74,2%	92,78%
Općina Kula Norinska	18.709	1.446	17,6%	95,6	61,9%	73,51%
Općina Pojezerje	12.547	1.926	12,0%	93,0	48,6%	67,47%
Općina Slivno	12.456	1.888	19,0%	106,0	60,7%	69,26%
Općina Zažablje	18.288	1.249	18,6%	86,6	56,0%	67,37%

Izvor: MRRFEU 2011.

1.2.3. Tržište radne snage

U skladu s općim gospodarskim kretanjima u zemlji u razdoblju 2009. - 2011. i na području LAG-a Neretva zabilježen je znatan porast broja nezaposlenih. Tako je broj nezaposlenih osoba porastao za 13,5 % u tom razdoblju. Takva kretanja nastavila su se i u 2012.godini.

Povećanje nezaposlenosti rezultat je s jedne strane slabije zapošljivosti osoba nakon završetka formalnog obrazovanja, a s druge povećanog otpuštanja zaposlenih osoba.

Tablica 26. Kretanje nezaposlenosti na području LAG-a Neretva

Godina	LAG Neretva (ukupno)
	Broj nezaposlenih
2009.	2.626
2010.	2.823
2011.	3.036

Izvor: HZZ, <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=7574>

Na lokalnoj razini uočljivo je da među gradovima i općinama postoje znatne razlike prema razini nezaposlenosti. Najveći broj nezaposlenih je u gradovima Metkoviću i Pločama. U pogledu obrazovne strukture najveći udio među nezaposlenima imaju osobe sa srednjom stručnom spremom. Posebno je nepovoljno što je među nezaposlenim osobama oko 13% visoko obrazovanih osoba. To pokazuje da je upravo kategorija najobrazovanijih osoba, koje bi trebale imati ključnu ulogu u razvoju zapravo najranjivija skupina i na području LAG-a Neretva, u vremenu opće recesije i gospodarske krize.

Tablica 27. Nezaposlene osobe s područja LAG-a Neretva po općinama i gradovima stanovanja, razini obrazovanja i spolu u 2012.

Općina i grad	UKUPNO		Bez škole i nezavršena osnovna škola		Osnovna škola		SŠ za zanimanja do 3 god. i škola za KV i VKV radnike		SŠ za zanimanja u trajanju od 4 i više godina		Gimnazija		Prvi stupanj fakulteta, stručni studij i viša škola		Fakultet, akademija, magisterij, doktorat	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Metković	1532	883	24	17	215	131	621	320	406	244	60	42	97	63	109	66
Opuzen	250	139	4	2	38	22	95	51	63	39	10	6	15	10	25	9
Ploče	697	394	10	2	72	42	241	123	226	136	31	17	58	42	59	32
Kula Norinska	58	29	0	0	8	4	27	9	19	14	2	1	2	1	0	0
Pojezerje	81	44	0	0	16	10	37	19	23	11	2	2	1	1	2	1
Slivno	145	82	5	1	21	10	73	38	38	28	2	2	2	1	4	2
Zažablje	94	48	6	4	21	8	42	19	19	12	3	3	1	1	2	1
LAG	2.857	1.619	49	26	391	227	1.136	579	794	464	110	73	176	119	201	111

Izvor: HZZ, Nezaposlene osobe po općinama i gradovima stanovanja, razini obrazovanja i spolu

Znatno je veća nezaposlenost žena i to za sve skupine, dobne i obrazovne, što također karakterizira težište rada na području LAG-a Neretva, a što je i obilježje županijske razine.

Kod dobne strukture nezaposlenih osoba značajan je i problem starijih, koji su nekonkurentni na tržištu rada i ujedno se teško odlučuju za dodatno obrazovanje, doškoloavanje ili prekvalifikaciju. Riječ je o najteže zapošljivoj dobnoj skupini nezaposlenih. Poseban je problem visoka sezonalnost zapošljavanja, (veliki udio ukupno novozaposlenih), posljedica čega je vrlo izraženo zapošljavanje na određeno vrijeme.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 28. Razvojni problemi i potrebe u području tržišta rada

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • velika nezaposlenost • prikrivena nezaposlenost (siva ekonomija, osobito u poljoprivredi) • izražena strukturna nezaposlenost • kvalifikacijska struktura nezaposlene radne snage u mnogim slučajevima ne odgovara potrebama tržišta rada 	<ul style="list-style-type: none"> • u suradnji s županijskim i državnim institucijama i kroz Lokalno partnerstvo za zapošljavanje provoditi programe aktivne politike zapošljavanja • osnažiti aktivnosti za usklađivanje srednjoškolskih programa s potrebama lokalnog gospodarstva kroz lokalno partnerstvo za

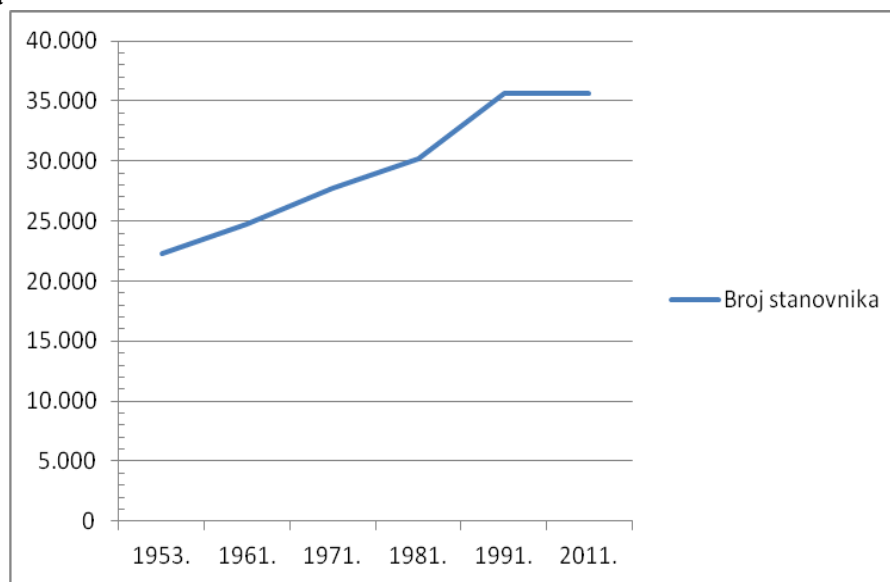
<ul style="list-style-type: none"> • velik je udio nezaposlenih starije dobi koji se teško prilagođavaju zahtjevima tržišta • nezainteresiranost srednjoškolske populacije za obrazovanje za neka tražena zanimanja • nedovoljna je uključenost gradova i općina u programe za obrazovanje radne snage, stipendiranje deficitarnih zanimanja i sl. 	<p>zapošljavanje, osobito boljom suradnjom s ključnim poduzetnicima</p> <ul style="list-style-type: none"> • izraditi provoditi mjere za zapošljavanje mladih u skladu s potrebama gospodarstva (kroz dodatna ulaganja u školovanje i doškolovanje, cjeloživotno učenje, prekvalificiranje, u skladu s gospodarskim razvojnim potrebama područja LAG-a) • prekvalificirati/dokvalificirati dio radnog stanovništva te učinkovitije upravljati ljudskim resursima u skladu s potrebama gospodarstva
---	---

1.3. Demografske i socijalne značajke područja

1.3.1. Broj i gustoća stanovništva

Prema Popis stanovništva RH iz 2011. godine na području LAG-a Neretva živi oko 30% ukupnog stanovništva DNŽ-a. U odnosu na popis 2001. godine, broj stanovnika LAG-a Neretva povećao se za oko 1% pri čemu je potrebno naglasiti kako je porast stanovništva zabilježen jedino u gradovima Metkoviću i Opuzenu, a da ostale jedinice lokalne samouprave LAG-a Neretva bilježe kontinuiran pad broja stanovnika.

Slika 1. Kretanje broja stanovnika na području LAG-a Neretva 1953.- 2011. prema popisu stanovništva

Izvor: DZS

Tablica 29. Broj stanovnika u općinama i gradovima LAG-a Neretva u razdoblju 2001.– 2011.

JLS	Broj stanovnika		Gustoća stanovništva
	2001.	2011.	2011.
Metković	15.384	16.788	330
Opuzen	3.242	3.264	136
Ploče	10.834	10.102	77
Kula Norinska	1.926	1.776	29
Pojezerje	1.233	993	30
Slivno	2.078	1.997	38
Zažablje	912	738	12
Ukupno LAG	35.609	35.799	87
Ukupno DNŽ	122.870	122.568	69

Izvor: DZS, Popisi stanovništva 2001. i 2011.

1.3.2. Demografska kretanja

Područje LAG-a Neretva po demografskim pokazateljima razlikuje se od DNŽ i RH. Osim dugoročnog porasta broja stanovnika, za razliku od DNŽ i RH, područje LAG-a ima bolji prirodni prirast stanovništva i nešto povoljniju dobnu strukturu stanovništva.

Tablica 30. Prirodni prirast na području LAG-a Neretva

Područje	Vitalni indeks (živorođeni/100 umrlih)
LAG Neretva	110,3
Dubrovačko-neretvanska županija	110,7
RH	83,2

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva u 2010. po županijama i gradovima/općinama, Statistička izvješća 1439/2011, DZS

U pogledu prirodnog prirasta stanovništva, područje LAG-a Neretva ima nešto niži indeks vitalnosti stanovništva (110,3) od županijskog (110,7) prosjeka, ali znatno veći u usporedbi s državnim (83,2) prosjekom.

Osnovni su pokazatelji starosti stanovništva koeficijent starosti (udio stanovništva starijeg od 60 godina u ukupnom stanovništvu) i indeks starosti (omjer stanovništva starijeg od 60 godina i stanovništva mlađeg od 20 godina). U tablicama su prikazani podaci za 2011. godinu.

Tablica 31. Dobna struktura stanovništva LAG-a Neretva

JLS	Ukupan broj stanovnika	Radni kontingent: žene (15-59) i muškarci (15-64)	Prosječna dob
Metković	16.788	11.075	37,2
Opuzen	3.264	2.160	40,9
Ploče	10.102	6.898	41,1
Kula Norinska	1.776	1.140	40,1
Pojezerje	993	649	39,6
Slivno	1.997	1.251	43,6
Zažablje	738	463	43,0
Ukupno LAG Neretva	35.799	23.636	40,8
Ukupno DNŽ	122.568	80.804	41,5

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Prema pokazateljima starosti, područje obuhvaćeno LAG-om Neretva ima manje starijeg stanovništva u usporedbi sa županijskim i državnim prosjekom. Uspoređujući općine i gradove područja LAG-a, najviše indekse starosti imaju općine Slivno i Zažablje te grad Opuzen, a daleko najmanji grad Metković.

Tablica 32. Dobna struktura stanovništva LAG-a Neretva

Područje	Ukupno stanovništvo 2011.	Stanovništvo staro do 20 godina	Stanovništvo starije od 60 godina	Koeficijent starosti	Indeks starosti
LAG ukupno	35.799	9.139	14.136	23,0	97,0
DNŽ	122.568	27.293	80.804	24,4	109,4
RH	4.284.889	896.605	1.031.373	24,1	115,0

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

1.3.3. Obrazovna struktura stanovništva

Obrazovna struktura pokazuje da dominira stanovništvo sa srednjom stručnom spremom. Prema spolnoj strukturi, žene imaju nižu obrazovnu razinu te manji udio u ukupnoj radno aktivnoj populaciji. Izražen je visok postotak stanovništva bez završene ili samo sa završenom osnovnom školom.

U većini općina i gradova LAG-a Neretva taj udio doseže i četvrtinu ukupnog stanovništva. Iznimka je grad Metković, u kojem se između 1991 i 2001. bitno povećao broj stanovnika sa srednjom stručnom spremom (64,7% ukupnog stanovništva) kao i broj onih s visokom stručnom spremom (11,1% ukupnog stanovništva).

Tablica 33. Obrazovna struktura stanovništva LAG-a Neretva

JLS	Broj stanovništva starog 15 i više godina	Udio stanovništva bez škole ili s osnovnom školom u st. starijem od 15 godina	Udio obrazovanog stanovništva u stanovništvu starom 15 i više godina	Udio VSS i VSS obrazovanog stanovništva u stanovništvu starijem od 15 godina
Metković	11.634	22,1%	64,7%	11,1%
Opuzen	2.676	26,2%	59,9%	10,7%
Ploče	8.705	21,2%	64,9%	13,1%
Kula Norinska	1.488	22,1%	49,5%	4,7%
Pojezerje	1.004	32,7%	36,7%	2,5%
Slivno	1.696	21,3%	50,2%	8,1%
Zažablje	741	26,5%	42,1%	2,3%
DNŽ	100.403	21,0%	65,1%	14,0%

Izvor: Županijska razvojna strategija DNŽ (izračun na temelju podataka DZS-a)

1.3.4. Školstvo

Od ukupno sedam jedinica lokalne samouprave na području LAG-a Neretva, ustanove predškolskog odgoja imaju samo tri (gradovi Metković, Opuzen i Ploče). No, u većini jedinica lokalne samouprave područja LAG-a postoji po jedna osnovna škola (5). Također, područne osnovne škole organizirane su u naseljima Vid, Prud i Blace. Srednje škole su u svega tri jedinice lokalne samouprave (gradovi Metković, Opuzen i Ploče).

Škole uglavnom imaju standardnu opremu, ali postoje potrebe za modernizacijom i suvremenim sredstvima za nastavu (informatička oprema i dr.). Nedostatak odgovarajućeg prostora za sportske aktivnosti i rekreaciju, velik je deficit u svim školama.

Tablica 34. Obrazovne ustanove na području LAG-a

Obrazovna ustanova	Jedinica lokalne samouprave	Broj djece školska godina 2012/2013
Dječji vrtići		
Dječji vrtić Ploče	Ploče	238
Dječji vrtić Tintilinić	Opuzen	80
Dječji vrtić Metković	Metković	337
Dječji vrtić Mali Isus	Metković	20
Dječji vrtić Leut	Metković	24
Osnovne škole		
OŠ Fra Ante Gnječa	Staševica	96
OŠ V.Nazor	Ploče	543
OŠ Don M.Pavlinovic	Metković	837
OŠ S. Radića	Metković	1091
OŠ Opuzen	Opuzen	407
OŠ Kula Norinska	Kula Norinska	114
OŠ Otrić Seoci	Otrić Seoci	74
PS Vid	Vid	27

PŠ Prud	Prud	16
PŠ Blace	Blace	12
Srednje škole		
Srednja škola A.K. Miočića	Ploče	516
Srednja škola – Poljoprivredna	Opuzen	245
Srednja škola Metković	Metković	810
Gimnazija Metkovic	Metković	442

Izvor: uprava Dubrovačko –neretvanske županije

1.3.5. Kultura

Na području LAG-a Neretva održavaju se brojne i raznovrsne kulturne manifestacije. Kulturna infrastruktura nešto je bolja u gradovima, dok u nekim dijelovima područja LAG-a uopće ne postoji. U nastavku prikazane su neke od glavnih kulturnih manifestacija na području LAG-a.

Od lokalnih i međunarodnih manifestacija koje se organiziraju svake godine u gradu **Metkoviću** svakako treba izdvojiti Maraton lađa (amatersko sportsko natjecanje u utrci lađa, tradicionalnih autohtonih plovila u dolini Neretve, od Lučkog mosta u Metkoviću te dalje nizvodno kroz Opuzen do Ploča), Žudije župe sv. Ilije (najstarije žudije u Hrvatskoj, osnovane 1857.), smotru folklora "Na Neretvu misečina pala", "Glas Neretve" - festival pjevača amatera koji se održava od 1973. godine, Prosinačke svečanosti, Metkovsko kulturno ljeto te Metkovske maškare. Također, u Metkoviću se nalazi jedinstvena zbirka prepariranih ptica u Hrvatskoj, ujedno najveća takva zbirka u Europi. Kulturne institucije koje djeluju na području grada Metkovića su gradsko kazalište, gradska knjižnica i 4 školske knjižnice te Arheološki muzej Naron, koji se nalazi u Vidu, Prirodoslovni muzej i Dom kulture. Također, u Metkoviću postoje 2 kina, ali nisu u funkciji.

Kulturni događaji od posebnog značaja za grad **Opuzen** i okolicu, istodobno povezani s turističkom ponudom grada, jesu Opuzenski krnjeval, vjerski korizmeni običaji (Stražari Kristova groba) te Opuzensko lito, u sklopu kojega se održavaju brojne manifestacije, uključujući festival zabavne glazbe "Melodije hrvatskog juga", Festival dalmatinskih klapa Omiš Opuzen, Opuzen film festival, Dani mandarina te Maraton lađa. Kulturnu infrastrukturu na području grada Opuzena čine gradska knjižnica i čitaonica.

Kulturnu infrastrukturu u gradu **Ploče** čine Narodna knjižnica Ploče, 3 školske te 1 crkvena knjižnica, Dom kulture, ljetno kino te Pučko otvoreno učilište. Od kulturnih sadržaja na području grada ističu se manifestacija Pločansko ljeto te Maškare, koje se organiziraju u većini mjesta na području grada.

Osnovni su nositelji kulture na području općine **Kula Norinska** Kulturno-umjetnička društva: KUD «Župa Bagalović», Krvavac, KUD «Udruga Škrapa» Momići, Udruga za očuvanje tradicijskih vrijednosti, Krvavac te Pokladno društvo, Krvavac. U najznačajnije kulturne manifestacije ubrajaju se Božićni koncert KUD-a Župa Bagalović te Proslava Gospe Karmelske – dan Općine. Na području općine postoje dva doma kulture.

Na području općine **Pojezerje** jednom godišnje održava se kulturno-sportska manifestacija pod nazivom Blagdan svetog Roka – Dan Općine Pojezerje. Na području općine ne postoji knjižnica, muzej, dom kulture, kino odnosno pozornica.

Najpoznatije manifestacije općine **Slivno** svakako su Maslini u lice te Slivanjsko lito. Kulturna infrastruktura općine Slivno sastoji se od Neretvanske riznice umjetnina i inih vrijednosti i Galerije „Stećak“(Klek).

Na području općine **Zažablje** ne održavaju se kulturne manifestacije i ne postoji nikakva kulturna infrastruktura.

Radna skupina je u raspravama na radionicama utvrdila sljedeće razvojne probleme i potrebe:

Tablica 35. Razvojni problemi i potrebe u demografskom i socijalnom području DNŽ

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • starenje stanovništva • depopulacija, posebno odlazak mladih obrazovanih osoba • ispod prosječna obrazovna razina stanovništva u odnosu na županijski i državni prosjek • nedovoljna opremljenost škola za suvremenu nastavu • nedostatak dodatnih programa obrazovanja za mlade i programa vezanih za posebnosti razvoja područja LAG-a • slaba provedba cjeloživotnog učenja i usavršavanja • manjak objekata i programa za sport i rekreaciju • nedostatna infrastruktura za kulturne aktivnosti (knjižnice, centri, muzeji i dr.) • nedovoljno korištenje kulturnih resursa na održiv način i za razvoj turističke destinacije • nedovoljna financijska potpora radu kulturno-umjetničkih društava i kulturnim manifestacijama 	<ul style="list-style-type: none"> • poboljšati kvalitetu življenja osobito obrazovanje, zdravstvo, sport i rekreaciju • poboljšati skrb za starije i nemoćne • intenzivirati cjeloživotno učenje i dodatne programe i oblike obrazovanja i usavršavanja posebno za potrebe razvoja lokalnog gospodarstva • osigurati opremu za suvremenu nastavu (posebno informatičku opremu i podršku) • uvesti i provoditi dodatne obrazovne programe za mlade posebno za prosperitetne djelatnosti na čitavom području LAG-a • obnoviti i izgraditi objekte za sport i rekreaciju te poboljšati organizaciju korištenja za građane i za korištenje u turizmu • obnoviti, osuvremeniti objekte za kulturne aktivnosti (knjižnice, centri, muzeji i dr.) • poticati poduzetništvo u održivom korištenju kulturne baštine (kulturne i kreativne industrije) • provoditi edukaciju i kampanje o značenju i vrijednosti kulturne baštine i njezinog očuvanja te kao reusrsa za razvoj turizma

2. SWOT ANALIZA RAZVOJNIH MOGUĆNOSTI PODRUČJA, SNAGE I SLABOSTI TE PRILIKE I PRIJETNJE ZA RAZVOJ

Temeljem rezultata osnovne analize i provedenih radionica Radna skupina i drugi dionici izradili su SWOT analizu, kojom su utvrđeni razvojni potencijali LAG-a Neretva i zapreke njihovu ostvarenju.

SWOT LAG NERETVA

SNAGE	SLABOSTI
<p><u>Opće zemljopisne značajke područja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • dobar turistički položaj (blizina Dubrovnika i Međugorja) • ugodna klima (sredozemna); povoljni klimatski uvjeti (sunce, more, vjetar) • dobri potencijali i za obnovljive izvore energije (sunce, vjetar) • bogata prirodna baština, bioraznolikost, bogatstvo vode (rijeka Neretva) • izrazite krajobrazne vrijednosti prostora • brojna i raznovrsna, bogata i atraktivna kulturna baština (materijalna i nematerijalna baština, kulturno-povijesna baština) <p><u>Gospodarske značajke područja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • dobri resursi za poljoprivredu, osobito voćarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo • razvijeno voćarstvo (osobito mandarine) i povrtlarstvo • dobri resursi za “zeleno poduzetništvo” • pojedinačni uspješni proizvođači voća, povrća te vinogradari i vinari • dobre mogućnosti za male obiteljske hotele • dobri i raznovrsni resursi za razvoj ruralnog i drugih oblika selektivnog turizma 	<p><u>Opće zemljopisne značajke područje</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • prometno izolirano područje • neprimjereno prometno povezano s ostalom Hrvatskom • ugrožena prirodna baština (kanalizacija, odvodnja, odlagališta otpada, poplave) • sukob interesa: zaštita prirode i poljoprivredna proizvodnje • nedovoljna razina svijesti lokalnog stanovništva o čuvanju prirodne baštine • nedovoljna zaštita i čuvanje kulturne baštine • nedovoljna razina svijesti lokalnog stanovništva o vrijednosti kulturne baštine i resursa za turizam • nedostatna istraživanja, praćenja i vrednovanja kulturne baštine i njezino prezentiranje • zastarjela i nerazvijena komunalna infrastruktura (nekvalitetna elektroopskrba u nekim dijelovima LAG-a, nekvalitetna vodoopskrba) • nedostatna izgrađenost sustava odvodnje, nekontrolirano ispuštanje nepročišćenih otpadnih voda u podzemlje, vodotoke i more • nepostojanje plana upravljanja i zaštite riječnog sliva Neretve • nedostatno zbrinjavanje otpada (odlagališta, divlji deponij, odlaganje velikih količina plastike u dolini Neretve • loša prometna povezanost (lokalne ceste u lošem su stanju) • nezadovoljavajuća zaštita od poplava <p><u>Gospodarske značajke područja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • nedovoljno razvijena prerađivačka industrija, osobito u sektoru proizvodnje hrane • malo i srednje poduzetništvo, neiskorištenost potencijala • nedostatak poduzetničke klime • nedovoljna potpora lokalne vlasti razvoju poduzetništva • nedovoljna poduzetnička infrastruktura • pasivnost i nezainteresiranost lokalnog stanovništva za poduzetništvo • neriješeni imovinsko-pravni odnosi u vezi s poljoprivrednim zemljištem • neprimjerena rješenja s državne i lokalne razine u raspolaganju i upravljanju poljoprivrednim zemljištem (zakup i otkup zemljišta)

<ul style="list-style-type: none"> • blizina snažnih turističkih središta (Dubrovnik i Međugorje) <p><u>Demografske i socijalne značajke područja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • privrženost stanovništva zavičaju • kvalitetni stručnjaci i poznavanje vještina za proizvodnju voća i povrća • kvaliteta nastavnika i izvođenja obrazovnih programa • raznovrsni kulturni programi/događaji vezani uz tradiciju i običaje • očuvanost i njegovanje lokalne nematerijalne kulturne baštine (folklor, proslave i priredbe i dr.) • angažirano sudjelovanje nekih udruga u kulturnom i javnom životu • entuzijazam pojedinaca i manjih skupina za promicanje javnog dobra • spremnost pojedinaca i manjih skupina za volonterski rad 	<ul style="list-style-type: none"> • usitnjeni i nepovezani poljoprivredni proizvođači • otkup i plasman poljoprivrednih proizvoda na nezadovoljavajućoj razini • neadekvatna poljoprivredna infrastruktura • nedovoljno korištenje suvremenih tehnologija • nerazvijena prerada poljoprivrednih proizvoda • nerazvijena ekološka poljoprivreda • dio poljoprivredne proizvodnje u sivoj zoni • slab interes poljoprivrednih proizvođača za udruživanje, nedovoljno lokalno povezivanje i partnerstvo u ruralnom razvoju • nedostatak planova i programa za razvoj turizma • nedovoljno razvijeni oblici selektivnog turizma (ruralni turizam, gastro-eno turizam i dr.) • manjak smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta, osobito viših kategorija • nedostatak obrazovane radne snage koja ima razvijene vještine za pružanje usluge visoke kvalitete • manjak turističke infrastrukture (vinskih i uljnih cesta, biciklističkih, pješačkih staza i dr.) • nedostatni i neprimjereni turistički programi i promocija atrakcija čitavog područja • nepostojanje destinacijskog menadžmenta i nedovoljna pozvanost JLS-a za zajednički razvoj turizma <p><u>Demografske i socijalne značajke područja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • obrazovanost stanovništva ispod prosjeka Hrvatske • mali udio visoko obrazovanog stanovništva • starenje stanovništva • odlazak mladih obrazovanih • velika nezaposlenost • prikrivena nezaposlenost (siva ekonomija, osobito u poljoprivredi) • strukturna nezaposlenost, kvalifikacijska struktura nezaposlene radne snage u mnogim slučajevima ne odgovara potrebama tržišta rada • nedovoljna je uključenost gradova i općina u programe za obrazovanje radne snage, stipendiranje deficitarnih zanimanja i sl. • nedovoljan broj obrazovnih ustanova
--	---

<ul style="list-style-type: none"> • uspješan rad nekih organizacija civilnoga društva 	<ul style="list-style-type: none"> • manjak dodatnih obrazovnih programa • nedostatak školskih prostora i opreme (dvorane, kabineti i dr.) • nedovoljno razvijeno cjeloživotno učenje • nedostupnost zdravstvenih specijalističkih usluga , nedostatak bolnice za područje Neretve • nedostatak domova za starije i programa skrbi za starije osobe • nedovoljno kulturnih institucija, manjak kulturnih događaja i sadržaja • nedovoljno razvijene sportske i rekreacijske aktivnosti, slaba uključenost mladih u sport • nedostatna infrastruktura za sportsko-rekreacijske aktivnosti • mnogobrojne organizacije civilnog društva, ali malo aktivnih • organizacije civilnog društva nedovoljno uključene u lokalni razvoj
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • programi i fondovi EU-a i mogućnosti za financiranje razvoja • državni, županijski i drugi programi za financiranje razvojnih projekata • rast turizma, povećanje turističke potrošnje i povećanje interesa turista za Hrvatsku • porast potražnje za selektivnim oblicima turizma (gastro-enološki, kulturni, sportski, zdravstveni i dr.) i elitnim turizmom • potražnja za ekološkim poljoprivrednim proizvodima • poticaji za povećanje korištenja energije iz obnovljivih izvora • potražnja za autohtonim i brendiranim proizvodima • jačanje međuopćinske suradnje • provedba županijskih strategija razvoja (ŽRS), strategija razvoja turizma, zaštite okoliša i dr. • jačanje međunarodne suradnje Županije i Republike Hrvatske 	<ul style="list-style-type: none"> • izgradnja sustava Gornji horizonti – regulacija vodotoka Neretve (zaslanjenje poljoprivrednih površina, nedostatak vode za natapanje) • neodgovarajuća provedba politike ruralnog razvoja • sporo i neučinkovito rješavanje vlasničkih prava na državnoj razini • sporo provođenje programa okrupnjavanja zemljišta i raspolaganja zemljištem • korupcija na svim razinama • nefunkcioniranje pravne države • spora i neučinkovita uprava • elementarne nepogode (požar, potresi) i ekološke katastrofe • otpad i zagađenja iz susjedne države • “betoniziranje“ i apartmanizacija u turizmu • prostorno planiranje bez sudjelovanja lokalne zajednice • uništavanje poljoprivrednih površina • jačanje sive ekonomije • globalna gospodarska kriza i pad turističke potražnje • nastavak i produbljivanje gospodarske i društvene krize • klimatske promjene

3. RAZVOJNA VIZIJA

3.1. Razvojni ciljevi po osima ruralnog razvoja

Za LAG Neretva kao i za ostale lokalne i regionalne zajednice ulazak Hrvatske u Europsku uniju donijet će mnogo promjena, nove mogućnosti i sredstva za snažniji razvoj ruralnih područja. S obzirom na to, LRS ovog LAG-a koncipiran je i izrađen tako da se sadržajem i obuhvatom usredotočuje na ruralni razvoj i program IPARD, ali i šire, na sveukupni regionalni razvoj područja LAG-a Neretva i druge programe. Naime, pri izradi LRS-a vodilo se računa o mogućnosti da se u proračunskom razdoblju EU-a za 2014.–2020. programi i projekti ruralnog razvoja financiraju i iz drugih fondova EU-a (Fond za regionalni razvoj, Fond za socijalni razvoj i Kohezijski fond).

Uz to se uzelo u obzir da LRS može poslužiti i kao „putokaz“ i vodič za potencijalne investitore i pružatelje financijske i tehničke pomoći. No, nositelji razvoja na području LAG-a Neretva moći će koristiti mogućnosti i prosperirati od ulaska budu li spremni iskoristiti nove mogućnosti koje pruža EU i ostvariti zajedničku provedbu LRS-a pripremom i provedbom razvojnih projekata potrebnih za postizanje utvrđenih razvojnih ciljeva.

Srž LRS-a čine vizija razvoja, strateški ciljevi, mjere i razvojni projekti. Vizija razvoja je ostvariv „san“, skup realnih želja koji upućuje na to kako bi dionici koji predstavljaju zajednicu na području LAG-a željeli da ona izgleda u budućnosti. Vizija pretpostavlja jasnu i sveobuhvatnu sliku budućnosti LAG-a Neretva, predodžbu budućih događaja, dugoročan željeni rezultat u sklopu kojega članovi zajednice mogu prepoznavati i rješavati probleme na putu njezina ostvarenja. Pri donošenju vizije nije dovoljno željeti – treba uz to uvažiti realne mogućnosti razvoja, stvarne resurse i potencijale.

Vizija razvoja LAG-a Neretva okvir je kojim se pobliže definira što se želi postići u razvoju čitavog područja, ali i što se može i treba postići, čime se omogućuje dugoročno planiranje, usklađivanje, koordiniranje, usmjeravanje i mjerenje napretka. Dionici na radionicama utvrdili su sljedeću viziju razvoja LAG-a Neretva:

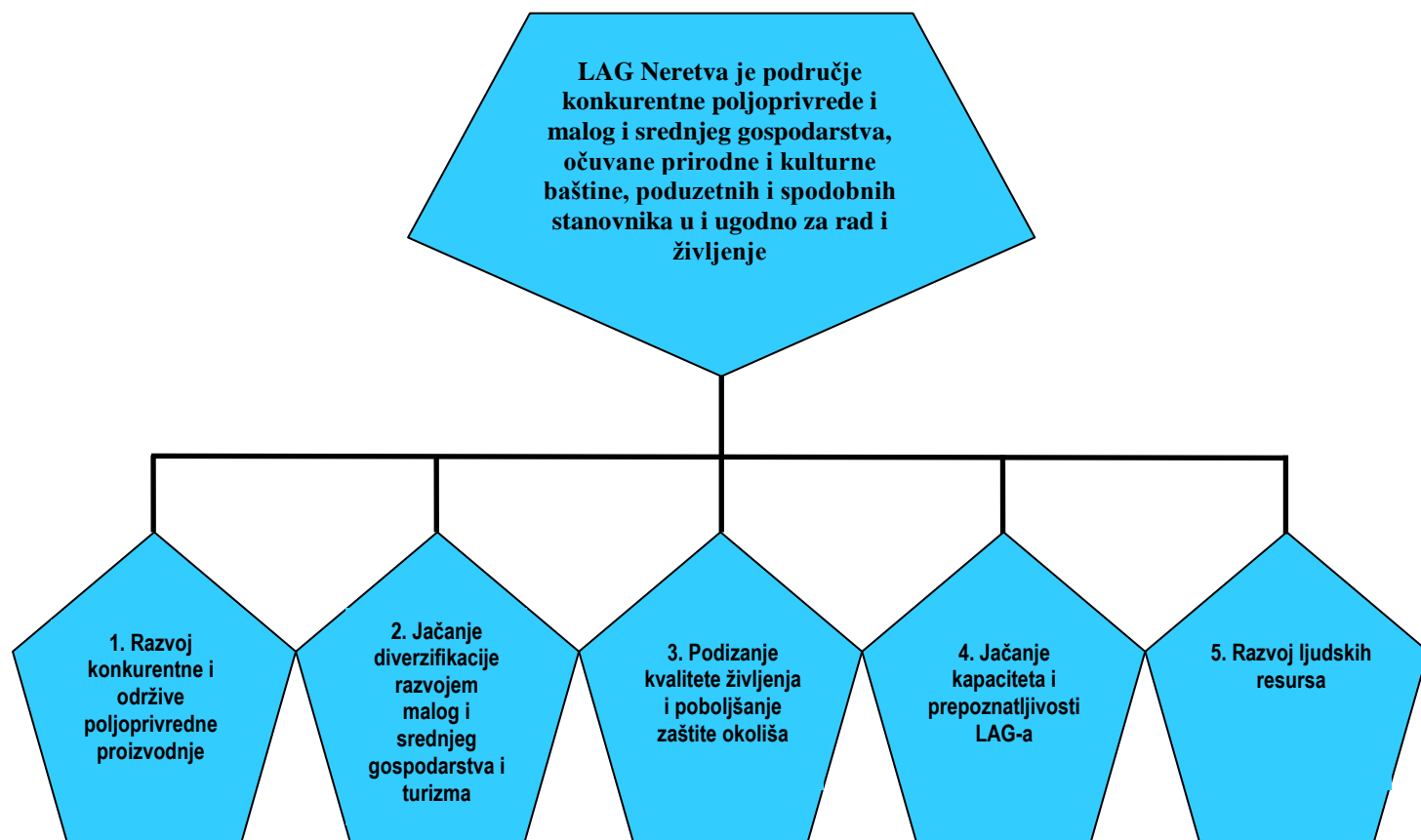
LAG Neretva je područje konkurentne poljoprivrede i malog i srednjeg gospodarstva, očuvane prirodne i kulturne baštine, poduzetnih i sposobnih stanovnika i ugodno za rad i življenje.

Viziju razvoja LAG-a Neretva čine tri glavne sastavnice i tri skupine načela i vrijednosti. Na prvom su mjestu građani i sve ono što može omogućiti podizanje kvalitete življenja na čitavom području. S time je povezano okruženje koje bitno utječe na njihov život: to je atraktivna prirodna i kulturna baština, i to samo pod uvjetom da se čuvaju i njeguju sve njezine vrijednosti. Za sve to temelj su potencijali gospodarstva i prilike za povećanje konkurentnosti.

U viziji je sadržano načelo održivog razvoja, odnosno razvoja koji traži sklad i sinergiju gospodarske, ekološke i društveno-socijalne razvojne dimenzije, načelo poštovanja tradicijskih vrijednosti, koje je bitno za očuvanje identiteta i prepoznatljivosti područja LAG-a te načelo „pametnog razvoja“ temeljenog na inovacijama.

Iz vizije razvoja izводе se i razrađuju strateški ciljevi, prioriteta i mjere koji predstavljaju okvir ili polje za razvojne projekte. Na radionicama, sastancima i komunikacijom putem Interneta, nakon analize stanja i utvrđivanja razvojnih problema te izrade SWOT analize dionici LAG-a Neretva identificirali su i usuglašavanjem utvrdili 5 strateških ciljeva, 10 prioriteta.

Slika 2. Vizija i strateški ciljevi razvoja područja LAG-a Neretva

Strateški ciljevi uklapaju se u osi ruralnog razvoja. Dionici LAG-a Neretva odlučili su da se prilika za izradu prve zajedničke razvojne strategije iskoristi tako da se obuhvate i širi aspekti lokalnog razvoja područja tog LAG-a. Stoga su u tom smislu razrađeni strateški ciljevi i prioriteta i mjere.

Strateški ciljevi, prioriteti i mjere za razvoj LAG-a Neretva

CILJEVI	PRIORITETI	MJERE
1. Razvoj konkurentne i održive poljoprivredne proizvodnje	<p>1.1. Razvoj poljoprivredne proizvodnje i prerade proizvoda</p> <p>1.2. Razvoj izravne prodaje i udruživanje proizvođača</p>	<p>1.1.1. Povećanje produktivnosti u poljoprivredi i preradi</p> <p>1.1.2. Poboljšanje korištenja novih znanja, vještina i tehnologija i poticanje inovacija u proizvodnji i preradi</p> <p>1.1.3. Jačanje i razvoj prerade poljoprivrednih proizvoda</p> <p>1.1.4. Rješavanje imovinsko - pravnih odnosa i okrupnjavanje zemljišta</p> <p>1.2.1. Osnivanje i povezivanje prodajnih mjesta kod proizvođača, zajedničkih prodajnih punktova i razvoj e-trgovine</p> <p>1.2.2. Revitalizacija i jačanje djelovanja zadruga, osnivanje udruga, klastera</p>
2. Jačanje diverzifikacije gospodarstva razvojem malog i srednjeg gospodarstva i turizma	<p>2.1. Razvoj malog i srednjeg poduzetništva</p> <p>2.2. Razvoj ruralnog i drugih selektivnih oblika turizma</p>	<p>2.1.1. Poticanje razvoja malog i srednjeg poduzetništva, posebno u proizvodnji hrane, prerađivačkoj industriji i turizmu</p> <p>2.1.2. Razvoj poduzetničke i potporne infrastrukture, jačanje istraživanja i razvoja te sustavne edukacije i treninga poduzetnika</p> <p>2.2.1. Promocija turističkih atrakcija i potencijala područja LAG-a</p> <p>2.2.2. Razvoj zajedničkih turističkih sadržaja i programa te uvođenje novih proizvoda i usluga</p> <p>2.2.3. Razvoj turističke infrastrukture za selektivne oblike turizma (ruralni, lovno –ribolovni, gastro-eno, sportski, rekreacijski, kulturni, vitality i dr.)</p> <p>2.2.4. Jačanje sposobnosti nositelja razvoja u turizmu</p>
3. Podizanje kvalitete življenja i poboljšanje zaštite okoliša	<p>3.1. Razvoj prometne i komunalne infrastrukture</p> <p>3.2. Razvoj društvene infrastrukture i društvenih djelatnosti</p> <p>3.3. Zaštita i očuvanje okoliša i promocija održivog razvoja</p>	<p>3.1.1. Potpora sanaciji i izgradnji prometne i komunalne infrastrukture te zaštita od poplava</p> <p>3.2.1. Poboljšanje obrazovne, zdravstvene socijalne i sportske infrastrukture</p> <p>3.2.2. Poboljšanje kulturnog života i očuvanja kulturne baštine</p> <p>3.2.3. Jačanje uključivanja organizacija civilnoga društva u rad LAG-a i upravljanje lokalnim razvojem</p> <p>3.3.1. Obnova i zaštita prirodne baštine te bolje upravljanje zaštićenim područjima</p> <p>3.3.2. Podizanje svijesti stanovništva o potrebi održivog korištenja prirodne baštine edukacijom i jačanjem partnerstva</p> <p>3.3.3. Razvoj obnovljivih izvora energije i provedba programa energetske učinkovitosti</p>

4. Jačanje kapaciteta i prepoznatljivosti LAG-a Neretva	<p>4.1. Jačanje kapaciteta LAG-a Neretva za upravljanje ruralnim i ukupnim lokalnim razvojem</p> <p>4.2. Jačanje prepoznatljivosti i pozicije LAG-a Neretva</p>	<p>4.1.1. Edukacija i trening članova LAG-a za upravljanje lokalnim razvojem, provedbu LRS-a i razvoj partnerstva</p> <p>4.2.1. Promocija i jačanje identiteta područja i organizacije LAG-a</p> <p>4.2.2. Razvoj zajedničkih i novih proizvoda i usluga umreženih proizvođača LAG-a i zajedničkog marketinga</p>
5. Razvoj ljudskih resursa	<p>5.1. Jačanje stručnog usavršavanja i savjetovanja</p>	<p>5.1.1. Razvoj cjeloživotnog učenja, stručnog usavršavanja, posebno usmjerenog na potrebe razvoja gospodarstva na području LAG-a Neretva</p> <p>5.1.2. Potpora i promocija mogućnosti za zapošljavanje/samozapošljavanja te razvoj poduzetničkog duha</p>

3.2. OPIS MJERA ZA POSTIZANJE CILJEVA UKLJUČUJUĆI DEFINIRANJE KORISNIKA I KRITERIJA PRIHVATLJIVOSTI

Opis mjera je radi preglednosti cjeline razvojnih aktivnosti, međusobne povezanosti i jasnoće strukturiran tako da sadrži: naziv mjere i povezanost s odgovarajućim prioritetom i strateškim ciljem, sadržaj mjere, ciljne grupe, očekivane rezultate te indikatore provedbe i ciljane vrijednosti. Pri tome ciljane vrijednosti služe samo kao orijentacija, budući da se temelje na okvirnim procjenama.

Strateški cilj: 1. Razvoj konkurentne i održive poljoprivredne proizvodnje Prioritet : 1.1. Razvoj poljoprivredne proizvodnje i prerade proizvoda	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
1.1.1. Povećanje produktivnosti u poljoprivredi i preradi	<p>Mjerama se želi potaknuti učinkovitije korištenje resursa i potencijala te smanjiti ograničenja razvoju poljoprivrede, jednog od temelja razvoja čitavog područja LAG-a Neretva. To se ponajprije odnosi na aktivnosti koje mogu poboljšati i povećati sadašnju poljoprivrednu proizvodnju u voćarstvu - osobito u proizvodnji mandarina, u povrtlarstvu, maslinarstvu i vinogradarstvu korištenjem novih načina proizvodnje, uporabom novih tehnologija, vještina i znanja. To podrazumijeva također da se proizvođači putem zajedništva u sklopu LAG-a Neretva osposobljavaju za trajno informiranje i korištenje znanja, vještina i tehnologija kako bi osigurali i povećali konkurentnost. U sklopu tih mjera potiče se i brži razvoj ekološke i integrirane poljoprivrede, stvaranje sustava održive poljoprivredne proizvodnje.</p> <p>Također želi se potaknuti poljoprivredne proizvođače na pokretanje prerade poljoprivrednih proizvoda i stvaranje novih i inovativnih proizvoda. Navedeno se posebno odnosi na preradu mandarina u prerađevine kao što su džemovi, sokovi, likeri, slastice i dr., a za što postoji niz pogodnosti, od sirovinske osnove, interesa tržišta, tržišnih niša i dr. Isto tako treba potaknuti i preradu povrća, koje se sada uglavnom plasira samo kao svježije povrće. Navedena mjera posebno je važna zbog činjenice da sada na čitavom području LAG-a Neretva gotovo i ne postoji prerada mandarina i povrća, usprkos nekoliko pokušaja. Razlozi tome su mnogostruki, uključujući manjak poduzetničkog duha proizvođača, slabu poslovnu klimu, nedostatne poticaje i nedostatak zajedništava i poslovne povezanosti.</p> <p>Cilj mjera je i doprinos rješavanju imovinsko - pravnih odnosa i okrupnjavanje zemljišta na području LAG-a Neretva, budući da sadašnje stanje onemogućava brži razvoj poljoprivrede i gospodarstva. Aktivnosti obuhvaćaju poticanje procesa okrupnjavanja zemljišta, učinkovitije reguliranje korištenja zemljišta, brže ažuriranje katastra i zemljišnih knjiga, povezivanje poljoprivrednih infrastrukturnih projekata sa spajanjem zemljišnih čestica.</p>
1.1.2. Poboljšanje korištenja novih znanja, vještina i tehnologija i poticanje inovacija u proizvodnji i preradi	
1.1.3. Jačanje i razvoj prerade poljoprivrednih proizvoda	
1.1.4. Rješavanje imovinsko - pravnih odnosa i okrupnjavanje zemljišta	
	ciljne skupine <ul style="list-style-type: none"> • OPG-ovi, obrti, trgovačka društva, zadruge, udruge, odnosno fizičke i pravne osobe

<ul style="list-style-type: none"> • mladi poljoprivrednici i vlasnici nekretnina na ruralnom području • žene, nezaposleni 		
očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> • povećanje površina sa suvremenim uzgojem u voćarstvu, povrtlarstvu, vinogradarstvu, maslinarstvu, ekološke i integrirane proizvodnje uključivo i autohtonih proizvoda • sustavno korištenje znanja i primjene novih tehnologija u proizvodnji i preradi • proizvodnja brojnih prerađevina, uključivo autohtonih, ekoloških proizvoda • povećanje i proširenje plasmana poljoprivrednih proizvoda i prerađevina • otvaranje novih radnih mjesta u preradi i plasmanu poljoprivrednih proizvoda • više novih proizvoda i brendiranje ključnih proizvoda i prerađevina s područja LAG-a Neretva • povećanje prosječne veličine poljoprivrednih posjeda • povećanje riješenih imovinsko - pravnih odnosa vezanih za korištenje poljoprivrednog zemljišta 		
indikatori provedbe		ciljane vrijednosti
<ul style="list-style-type: none"> • broj proizvođača i veličina površina sa suvremenim uzgojem (u voćarstvu, povrtlarstvu, vinogradarstvu i vinarstvu, maslinarstvu, ekološkoj i integriranoj poljoprivredi 		povećanje za 10%
<ul style="list-style-type: none"> • broj novih ulaganja u poboljšanje poljoprivredne proizvodnje (nove tehnologije, postupci, oprema) 		povećanje za 10%
<ul style="list-style-type: none"> • broj programa edukacije i savjetovanja poljoprivrednika za primjenu novih znanja i tehnologija 		30
<ul style="list-style-type: none"> • broj novih prerađevina, uključivo autohtonih i ekoloških proizvoda 		povećanje za 20%
<ul style="list-style-type: none"> • broj novozaposlenih u preradi poljoprivrednih proizvoda 		povećanje za 20%
<ul style="list-style-type: none"> • broj brendiranih proizvoda 		5
<ul style="list-style-type: none"> • broj proizvođača s okrupnjenim zemljištem i riješenim imovinsko – pravnim odnosima, vezanim uz korištenje poljoprivrednog zemljišta 		povećanje za 20%

Strateški cilj: 1. Razvoj konkurentne i održive poljoprivredne proizvodnje Prioritet : 1.2. Razvoj izravne prodaje i udruživanje proizvođača	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
1.2.1. Osnivanje i povezivanje prodajnih mjesta kod proizvođača, zajedničkih prodajnih punktova i razvoj e-trgovine	<p>Ovom mjerom, koja također pridonosi razvoju konkurentne poljoprivrede, a osobito kada se radi o malim poljoprivrednim proizvođačima, potiče se stvaranje i razvoj novih trgovinskih i distribucijskih kanala. Radi se o poticanju osnivanja povezanih punktova izravne prodaje na poljoprivrednim gospodarstvima, poticanju njihova povezivanja te organiziranju internetske trgovine, osnivanju zajedničkih tržišnih mjesta za promociju i trženje lokalnih proizvoda, tradicionalnih poljoprivredno-prehrambenih i obrtničkih proizvoda. Time se potiče i bolje informiranje i praćenje tržišta i suradnja proizvođača za stvaranje zajedničkih novih proizvoda i usluga LAG-a Neretva te povezivanje s turizmom i drugim gospodarskim djelatnostima (usluge marketinga, informatike, dizajna, izrade ambalaže i dr.). Razvoj novih trgovinskih i distribucijskih kanala i trženje lokalnih proizvoda osobito je važno zbog velikog potencijala potražnje s obzirom na dva velika turistička odredišta u neposrednoj blizini područja LAG-a Neretva, Dubrovnika (oko milijun turista godišnje) i Međugorje (1,7 milijun hodočasnika).</p> <p>Kako bi se pospješilo unapređenje poljoprivredne proizvodnje i prerade, mjerama se potiče povezivanje i udruživanje poljoprivrednih proizvođača kroz zadruge, udruge i klastere. Time se poljoprivrednim proizvođačima i drugima pomaže u osposobljavanju za preradu, marketing i prodaju njihovih poljoprivrednih proizvoda i prerađevina. To se ponajprije odnosi na razvoj zadrugarstva, ali i drugih oblika povezivanja proizvođača na čitavom području LAG-a Neretva. Na taj način mali proizvođači jačaju svoj položaj na tržištu (odnos prema velikim trgovačkim lancima, hotelskim kućama,) i osiguravaju sebi lakši i brži pristup i primjenu novih znanja i tehnologija u proizvodnji i preradi te lakše i brže uvođenje standarda kvalitete. Također, povezivanje malih proizvođača pridonosi rješavanju problema zemljišta (zakupa, imovinsko-pravnih odnosa i dr.) koji su na prostoru LAG-a Neretva velika zapreka razvoju moderne poljoprivrede. Osim toga, ono olakšava pristup i korištenje sredstava za razvoj iz državnih programa i programa EU-a. O opravdanosti i značaju mjere za razvoj LAG-a govori analiza stanja poljoprivrede i vrlo nizak stupanj zajedništva i suradnje poljoprivrednih proizvođača.</p>
1.2.2.Revitalizacija i jačanje djelovanja zadruga, osnivanje udruga, klastera	<p>ciljne skupine</p> <ul style="list-style-type: none"> • OPG-ovi, zadruge, mikro i mala poduzeća, odnosno fizičke i pravne osobe • udruženja, strukovne organizacije i potporne institucije • žene, mladi, nezaposleni <p>očekivani rezultati</p> <ul style="list-style-type: none"> • poboljšana komercijalizacija proizvoda putem prodajnih mjesta i centara kod proizvođača • poboljšanje marketinga i povećanje prodaje proizvoda i usluga

	lokalnih proizvođača <ul style="list-style-type: none"> • povećanje standarda kvalitete u proizvodnji i preradi proizvoda i usluga • poboljšanje zajedničke ponude i marketing proizvoda i usluga te povećanje inovativnih i zajedničkih proizvoda • povećanje konkurentnosti malih proizvođača i poboljšanje njihovog položaja na tržištu (odnos prema velikim trgovačkim lancima, uvoznicima) • povećanje zaposlenosti u marketingu, prodaji, opremanju, dizajniranju proizvoda i usluga • bolja poslovna, tehnološka i tržišna povezanost poljoprivrednih proizvođača • povećana učinkovitost i uspješnost u poslovanju i razvoju poljoprivrednih proizvođača • sposobnosti korištenja sredstava EU-a i drugih izvora za povećanje konkurentnosti 	
	indikatori provedbe	ciljane vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> • broj prodajnih mjesta na poljoprivrednim gospodarstvima i kod proizvođača • vrijednost prodaje na prodajnim mjestima na poljoprivrednim gospodarstvima i putem e-trgovine • broj zajedničkih proizvoda i usluga te novih i inovativnih proizvoda i usluga • broj i vrsta promotivnih akcija o zajedničkim prodajnim mjestima • broj novih radnih mjesta • broj obnovljenih i novih zadruga te udruga, saveza, klastera i broj članova • broj ostvarenih zajedničkih programa, projekata putem zadruga udruga, saveza i klastera 	15 povećanje za 30% 30 20 povećanje za 10% 10 20

Strateški cilj: 2. Jačanje diverzifikacije gospodarstva razvojem malog i srednjeg gospodarstva i turizma Prioritet : 2.1. Razvoj malog i srednjeg poduzetništva	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
2.1.1. Poticanje razvoja malog i srednjeg poduzetništva, posebno u proizvodnji hrane, prerađivačkoj	Skupina mjera za razvoj malog poduzetništva usmjerena je na potporu održanja i razvoja novih malih i srednjih poduzetnika te obrtnika, povezanih s preradom poljoprivrednih proizvoda, turizmom, prerađivačkom industrijom, ali i na podršku za nove i inovativne proizvode i usluge. Ona obuhvaća zajedničke akcije za čitav LAG, kako bi se postigao lakši pristup informacijama, edukaciji i treningu za poduzetnike putem poticaja, savjetovanja za pripreme i vođenje

industriji i turizmu	poduzetničkih projekata, prijenosu dobre prakse/iskustva kao i poticajima za inovacije. Osobito je važno poboljšanje financijske podrške za male i srednje poduzetnike i obrtnike kroz lokalne kreditne linije, lokalni jamstveni fond i zajednički nastup prema bankama. Također, zajedničke akcije trebale bi pridonijeti smanjivanju lokalnih administrativnih barijera pri pokretanju ili širenju poduzetničkih pothvata, a ujedno ojačati podršku za korištenju sredstava EU-a i drugih vanjskih izvora za povećanje konkurentnosti.	
2.1.2. Razvoj poduzetničke i potporne infrastrukture, jačanje istraživanja i razvoja te sustavne edukacije i treninga poduzetnika	Cilj mjera poticanja razvoja i korištenja potpornih poduzetničkih institucija je omogućiti da malo i srednje gospodarstvo na području LAG-a Neretva dobije potporu poslovanju, ulaganju i korištenju istraživanja i razvoja, putem centra za poduzetništvo ili slične organizacije i boljem i većem zajedničkom korištenju sličnih organizacija u Dubrovačko-neretvanskoj županiji i na nacionalnoj razini.	
ciljne skupine		
<ul style="list-style-type: none"> • malo i srednje gospodarstvo, OPG-ovi, odnosno fizičke i pravne osobe • mladi obrazovani stanovnici • žene, mladi, nezaposleni • strukovne organizacije i potporne institucije • tijela i organizacije lokalne samouprave		
očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> • dinamičan rast malog i srednjeg poduzetništva • povećana konkurentnost malih i srednjih poduzetnika te obrtnika • povećan broj zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu • povećan broj ostvarenih projekata podrške razvoju poduzetništva (iz županijskih, državnih, EU i drugih programa) • povećana podrška tehnološkom razvoju i inovativnosti (iz županijskih, državnih, EU i drugih programa) malog i srednjeg poduzetništva • povećan broj ostvarenih projekata podrške razvoju poduzetničke infrastrukture (iz županijskih, državnih, EU i drugih programa)		
indikatori provedbe		ciljane vrijednosti
<ul style="list-style-type: none"> • broj seminara i treninga za poduzetnike i obrtnike		30
<ul style="list-style-type: none"> • broj polaznika koji su završili edukaciju i trening		100
<ul style="list-style-type: none"> • broj potpora usmjerenih ka održanju i razvoju novih malih i srednjih poduzetnika te obrtnika		povećanje za 20%
<ul style="list-style-type: none"> • broj novih poduzetnika i obrtnika		povećanje za 10%
<ul style="list-style-type: none"> • broj novozaposlenih kod poduzetnika i obrtnika		povećanje za 20%
<ul style="list-style-type: none"> • broj novih inovativnih proizvoda i usluga		povećanje za 5%
<ul style="list-style-type: none"> • broj lokalno povezanih i poslovno umreženih poduzetnika i obrtnika		50

	<ul style="list-style-type: none"> • broj korisnika i vrsta korištenih potpora od poduzetničkih centara i drugi potpornih institucija 	50
--	--	----

Strateški cilj: 2. Jačanje diverzifikacije gospodarstva razvojem malog i srednjeg gospodarstva i turizma Prioritet : 2.2. Razvoj ruralnog i drugih selektivnih oblika turizma	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
<p>2.2.1. Promocija turističkih atrakcija i potencijala područja LAG-a</p> <p>2.2.2. Razvoj zajedničkih turističkih sadržaja i programa te uvođenje novih proizvoda i usluga</p> <p>2.2.3. Razvoj turističke infrastrukture za selektivne oblike turizma (ruralni, lovno –ribolovni, gastro-eno, sportski, rekreacijski, kulturni, vitality i dr.)</p> <p>2.2.4. Jačanje sposobnosti nositelja razvoja u turizmu</p>	<p>Posebna skupina mjera utvrđena je za razvoj turizma koji ima, s obzirom na značajne resurse i blizinu velikih turističkih središta - Dubrovnika i Međugorja, veliki razvojni potencijal. Turizam, ruralni i s njim povezani oblici selektivnog turizma (gastro-eno, sportski, rekreacijski, kulturni, vjerski, ribolovni, vitality i dr.) s osloncem na korištenje lokalnih prirodnih, kulturnih, društvenih posebnosti još je u početnoj fazi organiziranja i razvoja. Imajući u vidu resurse kojima to područje raspolaže, stanje, probleme i razvojne potrebe razvoja područja LAG-a, očita je utemeljenost te skupine mjera.</p> <p>Za čitavo područje LAG-a Neretva turizam nosi potencijal dinamiziranja poduzetništva, otvaranja novih djelatnosti, porasta zapošljavanja, stjecanja novih znanja, vještina i povećanje obrazovanosti stanovništva, bolje i svestranije korištenje lokalnih resursa te poticanje razvoja drugih gospodarskih djelatnosti. Osim važnosti za gospodarski razvoj, turizam i poduzetništvo utemeljeni na prirodnoj i kulturnoj baštini, pridonose stvaranju simboličkih vrijednosti te njegovanju identiteta i prepoznatljivosti.</p> <p>Poseban je naglasak na poticanju, objedinjavanju i stvaranju zajedničkih turističkih sadržaja, zajedničkih turističkih proizvoda i zajedničkoj promociji čitavog područja LAG-a Neretva kao turističke destinacije na temelju lokalnih resursa i atrakcija. Zajednička promocija temelji se na suradnji turističkih zajednica i drugih ključnih turističkih aktera u pripremi i provedbi svih aktivnosti (izrada jedinstvenog vizualnog identiteta, promotivnih brošura i letaka, mrežnih stranica, izrada i postavljanje obavijesnih ploča, predstavljanje u susjednim velikim turističkim središtima na sajmovima, burzama i konferencijama i dr.)</p> <p>Mjerama se potiče i jačanje suradnje između lokalnih zajednica pri planiranju, pripremi i provedbi zajedničkih turističkih infrastrukturnih projekata (kao npr. osnivanje oglednih turističkih seljačkih gospodarstava, očuvanje starih, tradicionalnih objekata i korištenje za turizam). To uključuje izradu programa razvoja turističkih proizvoda i usluga povezivanjem korištenja lokalnih prirodnih, kulturnih, gastro-enoloških, sportskih, ribolovnih i drugih zanimljivosti i događanja te poticanje razvoja tradicijskog zanatstva, narodnog rukotvorstva i autohtonih proizvoda.</p> <p>Također, potiče se izgradnja turističke infrastrukture, biciklističke i pješačke staze, vinske ceste, interpretacijski centri, sportsko-rekreacijski</p>

<p>objekti, sportski i ugostiteljski objekti, kušaone i sl. i njezino povezivanje na čitavom području LAG-a Neretva. U sklopu toga potiče se izgradnja smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta te poboljšanje standarda i podizanje kvalitete usluga i turističke ponude.</p> <p>Informiranje, edukacija i osposobljavanje seoskog stanovništva i drugih potencijalnih turističkih subjekta za pružanje kvalitetnih usluga u turizmu, razvoj turističkih sadržaja, proizvoda i usluga, osobito je važna i potrebna s obzirom na stanje turizma na području LAG-a Neretva.</p>	
ciljne skupine	
<ul style="list-style-type: none"> • OPG-ovi, zadruge, mikro i mala poduzeća, odnosno fizičke i pravne osobe • žene, mladi, nezaposleni • organizacije civilnog društva • strukovne organizacije i potporne institucije • tijela i organizacije lokalne samouprave • svi drugi stanovnici 	
očekivani rezultati	
<ul style="list-style-type: none"> • povećana i proširena ponuda sadržaja ruralnog turizma i drugih oblika selektivnog turizma (sportski i rekreacijski, outdoor sportovi), ribolovni, gastro-enološki, kulturni i dr.) • porast novih proizvoda i usluga s velikom dodanom vrijednosti • dobra i učinkovita promocija turizma čitavog područja LAG-a • povećani i poboljšani smještajni i ugostiteljski kapaciteti • izgrađena turistička infrastruktura (staze za biciklizam i penjanje, šetnice, šumske staze, odmorišta, igrališta, dvorane) • poboljšana kvaliteta turističkih sadržaja • viša razina stručnosti i osposobljenosti pružatelja turističkih usluga • nova radna mjesta • povećan broj i vrsta turista, broj dana boravka, broj noćenja 	
indikatori provedbe	ciljane vrijednosti
• broj i vrsta promotivnih akcija	20
• broj novih programa i sadržaja ruralnog turizma i drugih oblika selektivnog turizma u ukupnoj turističkoj ponudi	15
• broj novih ponuditelja turističkih proizvoda i usluga	povećanje za 20%
• broj turista, broj dana boravka, broj noćenja na području LAG-a	povećanje za 20%
• broj novih i inovativnih proizvoda i usluga ruralnog turizma	20
• broj novozaposlenih u turizmu	povećanje za 20%
• broj edukacijskih aktivnosti za nositelje ruralnog i drugih selektivnih oblika turizma	40
• povećanje smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta u turizmu	povećanje za 10%

	<ul style="list-style-type: none"> • broj ulaganja u izgradnju i obnovu infrastrukture za turizam (staze za biciklizam i penjanje, šetnice, šumske staze, odmorišta, igrališta, dvorane) • broj umreženih aktera u turizmu (hotelijerstvo, ugostiteljstvo, proizvodnja hrane i pića, usluge u sportu, kulturi i dr.) za razvoj turističke destinacije LAG-a • broj umreženih zajedničkih programa za razvoj turističke destinacije LAG-a 	<p>povećanje za 20%</p> <p>50</p> <p>20</p>
--	---	---

Strateški cilj: 3. Podizanje kvalitete življenja i poboljšanje zaštite okoliša Prioritet : 3.1. Razvoj prometne i komunalne infrastrukture	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
3.1.1. Potpora sanaciji i izgradnji prometne i komunalne i infrastrukture te zaštita od poplava	<p>Mjerom se potiče poboljšanje prometne i komunalne infrastrukture na području LAG-a Neretva. Sukladno analizi značajki područja LAG-a, s obzirom na stanje prometne infrastrukture, posebno su važni projekti održavanja cesta, poljskih i protupožarnih putova. Mjere za poboljšanje komunalne infrastrukture obuhvaćaju izgradnju i održavanje sustava odvodnje i kanalizacije, uređenja septičkih jama i zbrinjavanja otpada. Riječ je o ulaganjima i zahvatima koji su važni ne samo za poboljšanje kvalitete življenja stanovništva, nego su i od vitalne važnosti za očuvanje vode i zemljišta - glavnih resursa za razvoj tog područja (poljoprivreda, turizam, zaštita prirode i dr.). Također, mjere bi trebale pridonijeti učinkovitijem i uspješnijem planiranju, provedbi i korištenju infrastrukturnih projekata te bržem i boljem korištenju sredstava iz fondova EU-a i drugih izvora. U njihovu su sklopu također projekti za zaštitu od poplava na području LAG-a Neretva.</p> <p>Poboljšanje održavanja i izgradnja prometne i komunalne infrastrukture, je ključan preduvjet za povećanje konkurentnosti, nova ulaganja u poljoprivredu i nove djelatnosti u malom gospodarstvu te posebno za razvoj ruralnog turizma. Riječ je o lokalnim cestama i poljskim putovima, koji zahtijevaju bolje održavanje i izgradnju. Dobra prometna infrastruktura omogućuje dobru povezanost unutar područja LAG-a Neretva i učinkovitu komunikaciju s okolinom. Za poboljšanje komunalne infrastrukture posebno su važni projekti odvodnje kanalizacije, uređenja septičkih jama i zbrinjavanja otpada, čime bi se podigao komunalni standard i tako poboljšali uvjeti življenja za stanovnike. Također, to je uvjet za razvoj ruralnog turizma i novih djelatnosti poput ekološke i integrirane poljoprivrede, ali i doprinos očuvanju prirode.</p>
	ciljne skupine
	<ul style="list-style-type: none"> • građani • OPG-ovi, zadruge, malo i srednje gospodarstvo • tijela i organizacije lokalne samouprave

očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> • kvalitetniji transport i bolji uvjeti za korištenje lokalnih cesta i poljskih putova • viši standardi i bolje usluge komunalne infrastrukture i veći broj korisnika • smanjeno zagađivanje okoliša otpadom i uvedeno selektivno sakupljanje otpada • poboljšana zaštita od poplava • proširenje kapaciteta lučke infrastrukture (Ploče i Metković) 		
indikatori provedbe	ciljane vrijednosti	
• broj rekonstruiranih i obnovljenih lokalnih cesta i poljskih putova	20	
• broj kućanstava sa saniranom odvodnjom i kanalizacijom	povećanje za 25%	
• broj divljih odlagališta otpada	0	
• broj reciklažnih dvorišta i dvorišta za odvojeno prikupljanje otpada	5	
• duljina nasipa i broj zaštitnih objekta od poplava	povećanje za 20%	

Strateški cilj: 3. Podizanje kvalitete življenja i poboljšanje zaštite okoliša	
Prioritet : 3.2. Razvoj društvene infrastrukture i društvenih djelatnosti	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
3.2.1. Poboljšanje obrazovne, zdravstvene socijalne i sportske infrastrukture	<p>Mjerama se potiče poboljšanje obrazovne, zdravstvene i sportske infrastrukture na području LAG-a Neretva. To se posebno odnosi na organizaciju i rad predškolskih ustanova kojima bi se obuhvatilo što više djece, omogućavajući im tako dobru pripremu i podlogu za daljnje školovanje. Nadalje, potiče se izgradnja i renoviranje objekata za obrazovanje, unapređenje uvjeta i kvalitete rada u zdravstvenim djelatnostima, potpore organizaciji i razvoju programa za skrb o osjetljivim/socioekonomski ugroženim skupinama društva (starije osobe, osobe s posebnim potrebama, žene, mladi i dr.), poboljšanje sportsko-rekreacijskih uvjeta i sadržaja, realizacija potpora aktivnostima za podizanje kvalitete obiteljskog života, osobito brige o djeci i mladima te uključivanje stanovništva u humanitarne, kulturne i sportske aktivnosti. U sklopu mjera za podizanje kvalitete života jest i mjera za poticanje kulturnog stvaralaštva, očuvanje i korištenje kulturne baštine. Budući da na području LAG-a Neretva djeluje niz kulturno-umjetničkih udruga čiji su programi, rezultati, brojnost i angažiranost članova bitni za zajednički razvoj i očuvanje identiteta čitavog područja, svrha ove mjere jest održati i unaprijediti dosadašnji uspješni rad, pri čemu je osobit naglasak na poticajima da se sve navedeno koristiti i kao razvojni resurs (kroz ruralni turizam, prekograničnu i teritorijalnu suradnju, jačanje tradicijskih obrta i dr.).</p>
3.2.2. Poboljšanje kulturnog života i očuvanja kulturne baštine	
3.2.3. Jačanje uključivanja organizacija civilnoga društva u rad LAG-a i upravljanje lokalnim razvojem	

	<p>Također, potiče se osnaživanje uključivanja organizacija civilnoga društva u rad LAG-a Neretva i u zajedničke programe i projekte ruralnog i šire, lokalnog razvoja. Provedba te mjere usmjerena je na to da se organizacije civilnoga društva (od koji su tek samo neke vrlo uspješne u sklopu svojih djelatnosti) motiviraju, opredijele i bolje povežu i umreže, ponajprije na programima i projektima budućega razvoja LAG-a. Također, to podrazumijeva poticanje i podršku građanima da aktivno sudjeluju u tim aktivnostima, osobito u humanitarnom i volonterskom radu i u radu udruga civilnoga društva. Za provedbu ove ali i drugih mjera, ključni su dobro pripremljeni projekti koji očekivanim učincima zadovoljavaju razvojne potrebe i tako utječu na smanjivanje depopulacije, posebno mladih i obrazovanih ljudi, što je jedan od ključnih razvojnih problema područja.</p>
	<p>ciljne skupine</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • građani • kulturno umjetnička društva • pojedinci angažirani u kulturi i očuvanju kulturne baštine • druge organizacije civilnog društva • žene, mladi • nezaposleni • osobe s posebnim potrebama • umirovljenici • tijela i organizacije lokalne samouprave • strukovne organizacije i potporne institucije
	<p>očekivani rezultati</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • povećan broj dograđenih i opremljenih školskih i sportskih objekata • poboljšana kvaliteta i dostupnost specijalističkih zdravstvenih usluga • poboljšana opremljenost zdravstvenih ustanova i uvjeti rada • povećan broj programa za poboljšanje života i skrbi o starijima, djeci i osobama s posebnim potrebama • povećan broj građana uključenih u sportske i rekreacijske aktivnosti • povećan broj i vrste programa sportske i rekreacijske aktivnosti i bolja opremljenost sportsko-rekreacijskih objekata • povećan broj i vrsta kulturnih manifestacija, posebno vezanih za tradiciju i identitet lokalnih zajednica te više sudionika i posjetitelja • povećan broj i struktura posjetitelja korisnika kulturnih ustanova • povećan broj volontera i drugih građana uključenih u organiziranje i provedbu humanitarnih, kulturnih, sportskih, karitativnih i drugih aktivnosti • povećan broj članova organizacija civilnoga društva • povećan broj predloženih i ostvarenih razvojnih projekata za LAG-a Neretva koje su pripremile i realizirale organizacije civilnoga društva

indikatori provedbe	ciljane vrijednosti
• broj obnovljene i izgrađene školske infrastrukture	5
• broj obnovljene i izgrađene zdravstvene infrastrukture	3
• plan i program poboljšanja dostupnosti zdravstvenih specijalističkih usluga	1
• broj obnovljenih i izgrađenih sportsko-rekreacijskih objekata	10
• broj osoba obuhvaćenih institucionalnom i izvaninstitucionalnom skrbi za starije i nemoćne	povećanje za 10%
• broj građana uključenih u sportske i rekreacijske aktivnosti	povećanje za 10%
• broj obnovljene i izgrađene infrastrukture za kulturu (knjižnice, muzeji)	5
• broj posjetitelja - korisnika kulturnih ustanova (knjižnica, multimedijalni centar, muzej)	povećanje za 10%
• broj novih kulturnih manifestacija vezanih za tradiciju i identitet lokalnih zajednica, uključenih u turističke programe	15
• broj građana, volontera uključenih u organiziranje i provedbu humanitarnih, kulturnih, sportskih, karitativnih i drugih aktivnosti	300
• broj novih edukacijskih programa za jačanje organizacija civilnoga društva	20

Strateški cilj: 3. Podizanje kvalitete življenja i poboljšanje zaštite okoliša Prioritet : 3.3. Zaštita i očuvanje okoliša i promocija održivog razvoja	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
3.3.1. Obnova i zaštita prirodne baštine te bolje upravljanje zaštićenim područjima	Svrha mjera je da se bogatstvo i raznolikost prirodne baštine koristi kao razvojni resurs, ali tako da se istodobno zaštititi, sačuva i obnovi. To je osobito važno zbog održivog razvoja, ali i zbog gospodarskog razvoja LAG-a Neretva i to ne samo poljoprivrede i prehrambene industrije, već i turizma s obzirom na to da prirodna baština sve više postaje resurs i bitna sastavnica širokog spektra turističkih usluga visoke dodane vrijednosti (selektivni oblici turizma). Također, provedbom te skupine mjera osigurava se očuvanje posebnosti i jedinstvenosti krajobraza i lokaliteta i zaštita prirode/okoliša u skladu s europskim i međunarodnim standardima. Značaj mjera za razvoj čitavog područja LAG-a Neretva, u smislu stvaranja zajedničkog duha, pristupa i provedbe održivog korištenja prirodnih resursa, potenciraju dosadašnji različiti, a često i konfliktni, interesi izvan i unutar lokalnih zajednica. Naime, s jedne
3.3.2. Podizanje svijesti stanovništva o potrebi održivog korištenja prirodne baštine edukacijom i jačanjem partnerstva	

3.3.3. Razvoj obnovljivih izvora energije i provedba programa energetske učinkovitosti	strane je interes da se u dijelu područja Neretve zaštititi priroda i bioraznolikost, a s druge je strane interes poljoprivrednih proizvođača da im se ne ograničavaju uvjeti i mogućnosti proizvodnje. Pored svega navedenog, ovom mjerom potiče se korištenje obnovljivih izvora energije, za koje je područje LAG-a Neretva posebno pogodno, kao i intenzivnija provedba energetske učinkovitosti, koja je na vrlo niskoj razini.	
	ciljne skupine	
	<ul style="list-style-type: none"> • građani • OPG-ovi, malo i srednje gospodarstvo • strukovne organizacije i potporne institucije • organizacije civilnog društva • tijela i organizacije lokalne samouprave 	
	očekivani rezultati	
	<ul style="list-style-type: none"> • veća osviještenost i senzibiliziranost stanovnika području LAG-a za • očuvanje okoliša i održivo korištenje prirodne baštine • usuglašenost interesa poljoprivrednika, gospodarstvenika i interesa za zaštitu prirode • povećano korištenje obnovljivih izvora energije i primjene mjera za energetske učinkovitost na području LAG-a 	
	indikatori provedbe	ciljane vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> • broj realiziranih projekata zaštite prirodne baštine • broj novih radnih mjesta, otvorenih kroz projekte održivog korištenja prirodne i kulturne baštine • broj edukacijskih aktivnosti o upoznavanju vrijednosti očuvanja i održivog korištenja (kulturni turizam, poduzetništvo u kulturi i dr.) prirodne i kulturne baštine • broj polaznika edukacije o zaštiti okoliša i prirodne baštine • broj javnih manifestacija i kampanja o zaštiti okoliša i prirodne baštine, uz sudjelovanje većeg broja građana • broj projekata održivog korištenja prirodne baštine • broj kućanstava novih korisnika obnovljivih izvora energije i programa energetske učinkovitosti • broj i vrste promotivnih aktivnosti o korištenju obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti za gospodarstvo, kućanstva i javni sektor 	<p>5</p> <p>5</p> <p>20</p> <p>300</p> <p>15</p> <p>10</p> <p>povećanje za 20%</p> <p>20</p>

Strateški cilj: 4. Jačanje kapaciteta i prepoznatljivosti LAG-a Neretva Prioritet : 4.1. Jačanje kapaciteta LAG-a Neretva za upravljanje ruralnim i ukupnim lokalnim razvojem	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
4.1.1. Edukacija i trening članova LAG-a za upravljanje lokalnim razvojem, provedbu LRS-a i razvoj partnerstva	<p>Provedbom mjere za jačanje kapaciteta i pozicije LAG-a Neretva omogućuje se podizanje razine i stalno usavršavanje znanja, vještina i ponašanja voditelja, stručnih suradnika i članova LAG-a Neretva. U skladu s time mjera obuhvaća: edukaciju i trening članova LAG-a za upravljanje lokalnim razvojem i za sudjelovanje u provedbi LRS-a, koordinaciju svih aktivnosti vezanih za planiranje, iniciranje, pripremu, provedbu, praćenje i vrednovanje realizacije razvojnih projekata na razini LAG-a i lokalnih zajednica te osposobljenost za procedure i postupak odabira projektnih ideja, izradu i odabir projekata te apliciranje, pripreme za mobiliziranje financijskih sredstava za provedbu razvojnih projekata, provedbu i monitoring projekata LAG-a kao i izbor partnera ili nositelja na regionalnoj, međuregionalnoj i međunarodnoj razini, zatim potporu organizaciji međusobne razmjene znanja i iskustava (korištenje primjera dobre prakse) u razvoju projekata unutar LAG-a, na regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. U tom je sklopu i usavršavanje i obrazovanje zaposlenika, volontera te članova LAG-a (LEADER-ov pristup, izrada poslovnog plana, priprema projektne dokumentacije, računovodstvo). Također, mjera osnažuje korištenje iskustava i dobre prakse putem suradnje s drugim LAG-ovima, regionalnim razvojnim agencijama i stručnim organizacijama radi povećanja sposobnosti LAG-a Neretva za upravljanje lokalnim i regionalnim razvojem.</p>
	ciljne skupine <ul style="list-style-type: none"> • članovi LAG-a • ostali OPG-ovi, zadruge, mikro i mala i srednja poduzeća • strukovne organizacije i potporne institucije • društvene institucije • organizacije civilnog društva
	očekivani rezultati <ul style="list-style-type: none"> • jačanje sposobnosti za uspješno djelovanje LAG-a i poboljšanje upravljanja ruralnim i lokalnim razvojem • osposobljeni članovi LAG-a te dio zaposlenika tijela jedinica lokalne samouprave i članova udruga za pripremu i vođenje projekata te za korištenje osnovnih vještina upravljanja lokalnim razvojem • sposobnost LAG-a za stalno usavršavanje znanja, vještina i ponašanja voditelja, stručnih suradnika i članova LAG-a i drugih članova • porast uspješnih projektnih prijedloga i učinkovita potpora njihovoj pripremi te učinkovita provedba procesa izrade i odabira projektnih prijedloga, apliciranja, provedbe projekata i monitoringa • evaluirana lokalna razvojna strategija i izrađena nova za razdoblje 2014.-2020.

<ul style="list-style-type: none"> povećano i intenzivnije sudjelovanje lokalne zajednice u radu LAG-a i upravljanju razvojem (povećanje broja članova, suradnika, volontera) 	
indikatori provedbe	ciljane vrijednosti
<ul style="list-style-type: none"> broj programa edukacije i treninga za upravljanje lokalnim razvojem 	10
<ul style="list-style-type: none"> broj polaznika članova i suradnika LAG-a, članova tijela jedinica lokalne samouprave i članova udruga 	100
<ul style="list-style-type: none"> broj zaposlenih u LAG-u 	2
<ul style="list-style-type: none"> broj programa suradnje s drugim LAG-ovima u prijenosu iskustava, dobre prakse, razmjene suradnika i članova, studijskih boravaka i dr. 	15
<ul style="list-style-type: none"> broj sudjelovanja na skupovima u zemlji i inozemstvu 	15
<ul style="list-style-type: none"> broj konzultacija i stručne pomoći od drugih organizacija (regionalne razvojne agencije, organizacije državne uprave, konzultanti i dr.) 	40
<ul style="list-style-type: none"> broj prikupljenih projektnih prijedloga i projekata, vrednovanih po kriterijima LRS-a 	60
<ul style="list-style-type: none"> broj konzultacija za pripremu projekata 	100
<ul style="list-style-type: none"> broj projekata kandidiranih na natječaje 	30
<ul style="list-style-type: none"> broj ostvarenih projekata 	10
<ul style="list-style-type: none"> broj rasprava o praćenju, ocjeni i izradi nove LRS 	10
<ul style="list-style-type: none"> izrađena lokalna razvojna strategija za razdoblje 2014.-2020. 	1

Strateški cilj: 4. Jačanje kapaciteta i prepoznatljivosti LAG-a Neretva Prioritet : 4.2. Jačanje prepoznatljivosti i pozicije LAG-a Neretva	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
4.2.1. Promocija i jačanje identiteta područja i organizacije LAG-a	<p>Dobra i snažna prepoznatljivost - ono po čemu je područje LAG-a Neretva posebno, jedinstveno i drugačije od drugih područja i LAG-ova te ono što ga čini privlačnim i poželjnim za uspješan rad i kvalitetu življenja, ima važnu ulogu u ostvarivanju budućeg razvoja.</p> <p>Vezano za početak rada LAG-a Neretva i daljnje djelovanje važne su mjere za jačanje njegove vidljivosti i prepoznatljivosti. Provedbom ove mjere osnažit će se vidljivost ciljeva i zadaća, zajedničkog djelovanja i mogućnosti LAG-a Neretva prema „unutra“, među stanovnicima tog područja i prema „van“ tj. prema drugim LAG-ovima i državnim tijelima te prema programima EU-a i privatnom sektoru.</p>

4.2.2. Razvoj zajedničkih i novih proizvoda i usluga umreženih proizvođača LAG-a i zajedničkog marketinga	Mjera sadrži sljedeće aktivnosti: izradu i provedbu programa za jačanje vidljivosti djelovanja LAG-a (informiranje, lobiranje i predstavljanje ciljeva projekata, rezultata i iskustava) putem različitih oblika i medija, izradu i provedbu programa povezivanja i suradnje na razvojnim programima i projektima s drugim LAG-ovima na županijskoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, sudjelovanje u radu nacionalnih i međunarodnih mreža i organizacija za ruralni razvoj i šire, regionalni razvoj, promociju zajedničkih proizvoda i usluga umreženih proizvođača LAG-a i zajedničkog marketinga i prodaje.	
	ciljne skupine	
	<ul style="list-style-type: none"> • OPG-ovi, zadruge, • mikro i mala i srednja poduzeća • strukovne organizacije i potporne institucije • društvene institucije • organizacije civilnog društva • tijela i organizacije lokalne i područne samouprave i državne uprave 	
	očekivani rezultati	
	<ul style="list-style-type: none"> • izrađen i proveden program brendiranja LAG-a • realizirano više zajedničkih proizvoda i usluga umreženih proizvođača na području LAG-a i ostvaren zajednički marketing • dobra prepoznatljivost udruge LAG-a i njegove uloge i značenja za lokalni razvoj od svih stanovnika na području LAG-a • dobra prihvaćenost LAG-a u županijskim i državnim tijelima, EU, međunarodnim mrežama i organizacijama koje se bave ruralnim i lokalnim razvojem • prepoznatljivost LAG-a kod domaćih i stranih investitora • uključenost LAG-a u pripremu i realizaciju razvojnih projekata s drugim LAG-ovima u Hrvatskoj i drugim državama • angažirano i djelotvorno članstvo LAG-a u tijelima nacionalnih i međunarodnih mreža i organizacija za ruralni razvoj te intenzivno sudjelovanje u njihovom radu 	
	indikatori provedbe	ciljane vrijednosti
	• lansiran i prihvaćen brend LAG-a	1
	• broj provedenih akcija za povećanje prepoznatljivosti LAG-a	20
	• broj zajedničkih proizvoda i usluga područja LAG-a	20
	• web stranica LAG-a	1
	• broj domaćih i stranih partnera za suradnju	30
	• broj programa ostvarenih u suradnji s drugim LAG-ovima u zemlji i inozemstvu	10
	• broj sudjelovanja u radu nacionalnih i međunarodnih mreža za ruralni razvoj	10

Strateški cilj: 5. Razvoj ljudskih resursa Prioritet : 5.1. Jačanje stručnog usavršavanja i savjetovanja	
Mjere	opis mjera i aktivnosti
5.1.1. Razvoj cjeloživotnog učenja, stručnog usavršavanja, posebno usmjerenog na potrebe razvoja gospodarstva na području LAG-a Neretva	Razvoj ljudskih resursa i jačanje kapaciteta za upravljanje razvojem su osobito važni za uspješno djelovanje LAG-a Neretva i drugih LAG-ova. Ovaj LAG čine male općine i gradovi koje pojedinačno nemaju dovoljne ljudske i financijske resurse da doprinesu brzom i učinkovitom obnavljanju i stvaranju novih znanja i vještina i podizanja kompetencija svojih stanovnika. Stoga se mjerama potiču zajedničke aktivnosti i projekti kako bi se građanima svih dobnih skupina omogućio bolji pristup obrazovanju i usavršavanju.
5.1.2. Potpora i promocija mogućnosti za zapošljavanje/ samozapošljavanje te razvoj poduzetničkog duha	<p>Provedba mjera potpore za jačanje stručnog usavršavanja, informiranja i savjetovanja treba pridonijeti razvoju ljudskih resursa, jednom od ključnih horizontalnih ciljeva lokalnog razvoja. Na području LAG-a Neretva kao i u drugim ruralnim područjima, izrazit je nedostatak sustavnih aktivnosti, programa i organizacija za cjeloživotno učenje, stručno usavršavanje, informiranje i savjetovanje. Takvo stanje bitno umanjuje razvojne mogućnosti i izgled čitavog područja za proširenje i povećanje uspješnosti u postojećim djelatnostima, naročito u poljoprivredi i malom poduzetništvu, kao i u pokretanju novih djelatnosti, stvaranjem inovativnih proizvoda i usluga. Stoga se tim mjerama poboljšava pristup i dostupnost znanja, vještina i ponašanja građanima, posebno mladima i nezaposlenima čitavog područja LAG-a Neretva, putem razvoja cjeloživotnog učenja i drugih oblika obrazovanja, posebno usmjerenih na potrebe razvoja gospodarstva na tom području. Također, promoviraju se i daje se potpora mogućnostima za zapošljavanje/samozapošljavanje, uvođenje novih programa obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja, s naglaskom na ranjive skupine društva te potpora razvoju poduzetničkog duha. Potiče se angažman i djelovanje lokalnog partnerstva za zapošljavanje radi poboljšanja odnosa ponude i potražnje na lokalnom tržištu rada.</p>
	ciljne skupine
	<ul style="list-style-type: none"> • mladi, nakon završenog formalnog obrazovanja • mlade žene iz poljoprivrednih gospodarstava • nezaposleni • osobe s posebnim potrebama • OPG-ovi, zadruge, udruge, • zaposleni u malom i srednjem gospodarstvu • umirovljenici • svi drugi stanovnici • tijela i organizacije lokalne samouprave
	očekivani rezultati
	<ul style="list-style-type: none"> • uspostava sustavnih aktivnosti za cjeloživotno učenje, stručno usavršavanje, informiranje i savjetovanje na području LAG-a

<ul style="list-style-type: none"> • poboljšani razvoj ljudskih resursa na području LAG-a • povećanje zapošljivosti stanovnika na području LAG-a • povećan broj stanovnika sa znanjima i vještinama za pokretanje poduzetničkih projekata i za samozapošljavanje • povećanje uspješnosti u postojećim djelatnostima, naročito u poljoprivredi i malom poduzetništvu, kao i u pokretanju novih djelatnosti, inovativnih proizvoda i usluga 		
indikatori provedbe		ciljane vrijednosti
• broj provedenih programa stručnog usavršavanja		15
• broj provedenih programa cjeloživotnog učenja		20
• broj polaznika uključenih u edukacijske programe		300
• broj polaznika koji su završili edukaciju		205
• broj novozaposlenih i samozaposlenih nakon edukacije		povećanje za 10%

Kriteriji prihvatljivosti za mjere koje su sukladne mjerama IPARD-a 101 i 103 te 301 i 302 propisani su pravilnicima Ministarstva poljoprivrede Republike Hrvatske. Za druge mjere iz LRS-a kriteriji prihvatljivosti utvrđeni su uvjetima i pravilima programa nadležnih institucija.

4. STRATEGIJA IZRADE I PROVEDBE

4.1. Značajke partnerstva i osnivanje LAG-a Neretva

Jedno od temeljnih načela politike regionalnog i lokalnog razvoja načelo je partnerstva, suradnje javnog, privatnog i civilnog sektora. Načelo je sadržano u osnovnim dokumentima regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Strategiji regionalnog razvoja, Zakonu o regionalnom razvoju te u programu LEADER i drugim programima EU-a. Partnerstvo podrazumijeva suradnju tijela državne/lokalne uprave, gospodarskih subjekata, društvenih institucija, socijalnih partnera i organizacija civilnoga društva. Partnerstvo djeluje kao forum za dijalog i postizanje konsenzusa između različitih skupina dionika i ima savjetodavnu ulogu pri izradi i provedbi planskih dokumenata politike lokalnog razvoja.

Početne aktivnosti osnivanja LAG-a Neretva temeljile su se na partnerstvu. Inicijativa o osnivanju LAG-a, koja je došla na poticaj Regionalne razvojne agencije Dubrovačko-neretvanske županije (DUNEA), u stvari je rezultat interesa, okupljanja i suradnje šireg kruga dionika, predstavnika javnog, privatnog i civilnog sektora iz jedinica lokalne samouprave s područja LAG-a Neretva.

Već na prvim sastancima i radionicama na kojima su se predstavljali program LEADER i LAG, sva razmatranja, rasprave i dogovaranje sudionika počivali su na konsenzusu, ravnopravnosti, transparentnosti i usmjerenosti na rezultate. Na sastancima i radionicama sudjelovao je širi krug dionika postavljanjem pitanja, iznošenjem problema, davanjem prijedloga i ideja u vezi sa stanjem i mogućnostima razvoja u pojedinim djelatnostima i područjima. Na sastancima se od početnog informiranja fokus usmjerio na ulogu LAG-a i mogućnosti da se poboljša upravljanje lokalnim razvojem. Uz dionike u raspravama su sudjelovali stručnjaci za regionalni i lokalni razvoj, za strateško planiranje, upravljanje projektima i dr. Sastanke su pripremali i vodili stručnjaci DUNEA-e u suradnji sa stručnjacima IMO-a.

Tijekom osnivanja i daljnjeg rada LAG-a Neretva kao i tijekom izrade LRS-a partnerstvo se dalje razvijalo, stečena su dobra iskustva i praksa povezivanja i suradnje među različitim dionicima. Takav rad omogućio je dobru prihvaćenost i uspješan početak i daljnji rad LAG-a Neretva te uključivanje i angažman širokog kruga dionika u izradi LRS-a.

O značenju i primjeni partnerstva u osnivanju i radu LAG-a Neretva svjedoče dosadašnji kontakti, sastanci i radionice. Pripreme su počele tijekom mjeseca ožujka 2011. godine kada su predstavnici lokalne samouprave, privatnog i civilnog sektora kontaktirali DUNEA-u u vezi s za informacijama o LEADER-u, mogućnosti izrade zajedničke strategije ruralnog razvoja i osnivanja LAG-a. Inicijativna skupina proširena je predstavnicima iz čitavog područja LAG-a Neretva. Ta je skupina imala 20 članova (+ 2 gosta), od čega 5 iz privatnog sektora, 7 iz javnog i 8 iz civilnog sektora. Inicijativna skupina je preuzela ulogu radne skupine za osnivanje LAG-a i izradu LRS. Tijekom 2011. i 2012 održano je 13 sastanka za pripremu osnivanja LAG-a Neretva.

Tablica 36. Partnerstvo – sastanci i radionice radi pripreme za osnutak LAG-a Neretva

Br	Tema sastanka i opis rada	Broj sudionika	Mjesto	Datum
1.	Koji su bili prije kontakti i sastanci	10	Dubrovnik	01. ožujka 2011.
2.	Upoznavanje s LEADER-om i LAG-om, iniciranje priprema za osnutak LAG-a	24	Opuzen	08. prosinca 2011.
		11	Metković	19. lipnja 2012.
		9	Kula Norinska	19. lipnja 2012.
		4	Opuzen	20. lipnja 2012.
		14	Ploče	20. lipnja 2012.
		10	Metković	05. srpnja 2012.
		6	Opuzen	05. srpnja 2012.
		10	Ploče	06. srpnja 2012.
3.	Sastanci/kontakti radi priprema za osnutak LAG-a	25	Metković	17. srpnja 2012.
		21	Ploče	29. listopada 2012.
		22	Metković	07. prosinca 2012.
		10	Opuzen	11. prosinca 2012.
4.	Osnivačka Skupština	65	Metković	17. prosinca 2012.
5.	Sastanci Upravnog odbora LAG-a	8	Opuzen	15. siječnja 2013.
		7	Opuzen	13. veljače 2013.
		8	Opuzen	25. ožujka 2013.
6.	Redovna Skupština LAG-a	34	Opuzen	14. veljače 2013.

		34	Opuzen	15. ožujka 2013.
--	--	----	--------	------------------

Pripreme za osnutak LAG-a Neretva dogovorom članova inicijativne skupine preuzeli su neki članovi koji su pripremili nacрте svih potrebnih dokumenata i obavili organizacijske poslove za osnivačku skupštinu LAG-a Neretva.

LAG Neretva je udruga registrirana pri Uredu državne uprave u Dubrovačko-neretvanskoj županiji 04. siječnja 2012.

Sjedište je: Zrinsko-Frankopanska br.1, 20355 Opuzen (ranije Podgradina 41; 20355 Opuzen)

Osnivačka skupština LAG-a Neretva održana je 17. prosinca 2012. na kojoj su izabrani predsjednik, potpredsjednici, Upravni odbor i Nadzorni odbor. Konstituirajuća sjednica Upravnog odbora održana je 11. siječnja 2013. na kojoj je bilo 8 članova. i na kojoj je izabrana osoba zadužena za administrativne poslove LAG-a.

Prvi sastanak Skupštine LAG-a održan je 13.veljače 2013. Na sastanku je izabrana nova predsjednica. Sudjelovalo je 34 člana + 1 gost. Istog dana održan je i 2. Sastanak Upravnog odbora na kojem je bilo 7 članova. Drugi sastanak Skupštine održan je 15. ožujka 2013.

Skupština LAG-a Neretva ima 68 članova s područja 7 JLS-a. Struktura članstva Skupštine LAG-a Neretva prikazana je na sljedećoj tablici:

Tablica 37. Struktura članstva Skupštine LAG-a Neretva

Sektori	Broj članova	Udio u ukupnom broju članova (u %)
Općine i gradovi (7)	7	10,29
Ostali javni sektor	11	16,18
Privatni sektor	12	17,64
Civilni sektor	38	55,89

Izvor: Osnivački akt LAG-Neretva (Zapisnik Osnivačke skupštine LAG-a Neretva)

Od ukupnog broja članova Skupštine LAG-a Neretva žena je 18 (26,47%), mladih 3 (4,41 %) te predstavnika osjetljivih skupina društva 2 (2,94%).

Izvršna tijela LAG-a čine predsjednik, potpredsjednici, Nadzorni odbor te Upravni odbor sa 9 članova od kojih je 4 iz javnog sektora (44,44%), te 5 iz civilnog (55,56%). U Upravnom je odboru 7 žena odnosno 77,78 % te 2 osobe mlađe od 29 godina (22,22 %, spol - 2 Ž), 6 osoba od 29-50 godina (66,67 %) te 1 osoba (11,11%, spol-M) starija od 50 godina.

Radionice su održane tijekom 2011. i 2012. godine.

,

4.2. Primjena načela "odozdo prema gore" i sudjelovanje različitih interesnih skupina, uključujući socioekonomski ugrožene skupine, žene i mlade u izradi strategije

Pripreme i izrada LRS-a kao i aktivnosti osnivanja LAG-a Neretva od samog su se početka, uz razvoj partnerstva, temeljili na načelima razvoja "odozdo prema gore". Čitav proces izrade LRS-a počivao je na sedam osnovnih načela LEADER-a:

- primjena načela "odozdo prema gore" i sudjelovanje različitih interesnih skupina, uključujući socioekonomski ugrožene skupine, žene i mlade u izradi strategije
- plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva
- postojeće (tradicionalne) i nove (inovativne) aktivnosti
- utjecaj provedbe strategije na okoliš
- mogućnost primjene strategije u drugim područjima
- održivost strategije bez sredstava javne pomoći
- plan potrebnih sredstava i raspoloživi izvori financiranja za provedbu strategije
- praćenje provedbe strategije i mjerenje učinaka provedbe strategije, kriteriji i indikatori za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti projekata.

U punoj mjeri korištene su prednosti razvoja "odozdo prema gore", koji izrazito naglašava usmjerenost na unutarnje resurse, znanje, inicijative, subjekte i dinamiku lokalne zajednice te na sposobnost zajednice da djelotvorno i učinkovito upotrijebi svoje razvojne resurse. I da se za razvoj ne koriste samo "objektivni" ili "tvrđi" faktori, kao što su različite vrste lokacijskih prednosti, nego i "subjektivni", "meki" ili "neopipljivi" poput znanja, umijeća, kreativnosti, tradicionalnog mentaliteta, običaja, socijalnih pogodnosti i kohezije, informacija, poslovne kulture, organizacijske i lokalne poduzetničke sposobnosti, ugodnog fizičkog i društvenog okruženja, kulturnih sadržaja, javnih usluga i sl.

O dosljednoj i uspješnoj primjeni razvoja „odozdo prema gore“ svjedoči i to što su ideje, a zatim i inicijative za osnutak LAG-a Neretva te potom za izradu LRS-a potekle od glavnih lokalnih aktera u 4 općine i 3 grada područja LAG-a Neretva. Lokalni akteri organizirali su okupljanje dionika, koji su kasnije postali osnivači i članovi LAG-a Neretva, a potom se orijentirali na jačanje zajedništva lokalnih zajednica te pokazali spremnost za zajedničko djelovanje u izradi LRS-a i provedbenog plana te u organizaciji i radu LAG-a Neretva.

U pristupu procesu izrade LRS-a također su potpuno uvažena i primijenjena načela razvoja "odozdo prema gore". Dionici su, uz stručno vođenje, sami kreirali i izrađivali sve dijelove LRS-a i sudjelovali u interaktivnim radionicama. Fokus u pristupu izradi nije bio samo na tome da LRS bude razvojni dokument nego da je to proces kojim će on postati način mišljenja i djelovanja svih dionika s područja LAG-a Neretva. Tako su dionici upoznali i iskusili osnove strateškog planiranja, a LRS kao alat, sredstvo koje treba pomoći pri usmjeravanju razvojnih procesa na području LAG-a Neretva kako bi se poboljšali uvjeti i stvorio okvir za održivi razvoj, za povećanje konkurentnosti i u konačnici za postizanje bolje kvalitete življenja i većeg zadovoljstva svih stanovnika. Na taj način ostvarena je posebna vrijednost za dionike LAG-a Neretva koja trajno omogućava i pridonosi provedbi razvoja "odozdo prema gore".

Pri izradi pojedinih dijelova LRS-a sudionici su u radionicama bili usredotočeni na prepoznavanje i utvrđivanje razvojnih problema i potreba u ruralnom razvoju i lokalnom razvoju

u cjelini na temelju pokazatelja stanja razvoja i ocjena toga stanja. Temeljem toga dionici su se posebno fokusirali na kreiranje razvojne vizije LAG-a Neretva i to utvrđivanjem strateških ciljeva, prioriteta i mjera. Također, utvrđivanje razvojne vizije temeljilo se na identificiranju i prikupljanju projektnih ideja od širokog kruga dionika iz javnog, privatnog i civilnog sektora. Projektne ideje i projektni prijedlozi sistematizirani su i uvrstavaju se u Bazu razvojnih projekata LAG-a Neretva.

Za izradu LRS-a sastavljena je šira i otvorena radna skupina. Sastojala se od predstavnika javnog, civilnog i privatnog sektora i to od: članova inicijativne skupine, članova Upravnog odbora, članova Skupštine LAG-a, ali i drugih dionika s čitavog područja LAG-a Neretva koji nisu članovi LAG-a, a pokazali su interes za zajednički razvoj lokalnih zajednica. U svim fazama izrade LRS-a, u radu radionica sudjelovali su predstavnici različitih interesnih skupina, uključujući socio-ekonomski ugrožene skupine. Udio žena na radionicama za izradu LRS-a bio je prosječno 42.28%, a mladih prosječno 27,42%.

Način rada pri oblikovanju LRS-a temeljio se na interaktivnim radionicama i intenzivnoj komunikaciji i razmjeni radnih materijala između svih dionika putem Interneta i sastanaka manjih skupina. Radionice su bile posebno osmišljene, pa su sve dionike LAG-a Neretva potaknule na široku razmjenu mišljenja o pojedinim razvojnim pitanjima, pospješile holistički pristup promišljanju lokalnog razvoja, potaknule ih na upoznavanje novih razvojnih mogućnosti i inicijativa te osnažile usuglašavanje pri donošenju odluka vezanih za LRS i motivaciju za djelovanje. Za radionice su bili izrađene stručne metodološke upute i objašnjenja kako bi se dionici dobro pripremili za sudjelovanje i rad. Također, rezultati rada svake radionice i svake pojedine faze i dijela LRS-a diseminirani su svim dionicima, a komentari, primjedbe i prijedlozi razmjenjivani su Internetom, na sastancima i u osobnim kontaktima. Radionice su pripremili i vodili stručnjaci IMO-a uz suradnju i organizaciju stručnjaka DUNEA-e.

Radionice su održane tijekom 2011/2012. godine uz sudjelovanje preko 150 dionika, predstavnika raznih društvenih skupina s područja LAG-a Neretva. Održavale su se na četiri lokacije na području LAG-a Neretva u Pločama, Opuzenu, Metkoviću i Kuli Norinskoj kako bi se olakšalo sudjelovanje što većeg broja dionika.

Broj radionica, posjećenost, sastav i struktura sudionika, angažirano sudjelovanje dionika, rezultati te organizacija (lokacije na kojima su radionice održavane) svjedoče da su pri izradi LRS-a potpuno uvažena i primijenjena načela razvoja "odozdo prema gore" i partnerstva.

Tablica 38. Pregled radionica za pripremu i osnatak LAG-a Neretva i izradu LSR-a

Broj radionice	Teme i opis rada	Broj sudionika	Mjesto	Datum
1.	Upoznavanje s LEADER-om i LAG-om, iniciranje priprema za osnatak LAG-a	24	Opuzen	08. prosinca 2011.
2.	Interes, mogućnosti za suradnju i osnivanje LAG-a	11	Metković	19. lipnja 2012.
3.	Interes, mogućnosti za suradnju i osnivanje LAG-a	9	Kula Norinska	19. lipnja 2012.
		4	Opuzen	20. lipnja 2012.
		14	Ploče	20. lipnja 2012.

		10	Metković	05.srpnja 2012.
		6	Opuzen	05.srpnja 2012.
		10	Ploče	06.srpnja 2012.
4.	Izrada analize gospodarskih i društvenih značajki i SWOT analize područja LAG-a	25	Metković	17.srpnja 2012.
5.	Rasprava o analizi gospodarskih i društvenih značajki i SWOT analizi područja LAG-a Rješenje vizualnog identiteta LAG-a Neretva	21	Ploče	29.listopada 2012.
6.	Razmatranje i dopuna mjera i projektnih ideja za razvoj područja LAG-a Razmatranje prijedloga nacrt Statuta i priprema za osnutak LAG-a	22	Metković	07.prosinca 2012.
7.	Razmatranje i dopuna nacrt strateških ciljeva, prioriteta i mjera/projekata za razvoj područja LAG-a Identificiranje i razrada mjera/projekata za razvoj područja LAG-a	10	Opuzen	11.prosinca 2012.
8.	Osnutak LAG-a	65	Metković	17. prosinca 2012.
9.	Razmatranje i usvajanje nacrt lokalne razvojne strategije LAG-a	34	Opuzen	15. ožujka 2013.

4.3. Plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarivanju ciljeva

Plan provedbe sadrži glavne aktivnosti i njihov slijed u razdoblju 2013.-2015. godine. Planom su obuhvaćene sljedeće skupine aktivnosti: organiziranje i provedba zadaća LAG-a Neretva, revizija LRS-a 2013.- 2015. i izrada LRS-a 2015.-2020., priprema i provedba mjera LRS-a i provedba razvojnih projekata te vrednovanje rezultata i učinaka provedbe.

Tablica 39. Plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarivanju LRS-a Neretva

Aktivnosti LAG-a	2013.				2014.				2015.			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
ORGANIZIRANJE I PROVEDBA ZADAĆA												
Organiziranje i ekipiranje LAG-a (prema mjeri 202)												
Ekipiranje stručnih timova i vanjskih suradnika												
Revizija godišnjeg plana rada za 2013. i izrada trogodišnjeg plana												
Edukacija osoblja i članova LAG-a												
Promocija i marketing LAG-a												
Povezivanje i umrežavanje												
	2013.				2014.				2015.			

	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
Praćenje i korištenje mogućnosti financiranja iz drugih izvora												
Vrednovanje provedbe 2013., rezultata i učinaka												
Izveštavanje o provedbi LRS-a za 2013. i rada LAG-a												
Održavanje godišnje skupštine												
Revizija LRS-a 2013.-2015. i izrada LRS-a 2015.-2020.												
Pripreme za izradu LRS-a 2014-2020.												
Izrada LRS-a za LRS 2014.-2020.												
Usvajanje LRS-a 2014.-2020.												
Izrada i razvoj Baze razvojnih projekata												
Prikupljanje projekata u Bazu (javni poziv)												
Konzultacije s podnositeljima projektnih prijedloga												
Pripreme za natječeaje za pojedine mjere												
Praćenje informacija o natječajima												
Pripreme i potpora za izradu prijava projekata za natječeaje												
Apliciranje projekata na natječeaje za pojedine mjere												
Praćenje i vrednovanje rezultata natječaja												
Analiza rezultata i učinaka natječaja												
Praćenje realizacije projekta												
Vrednovanje provedbe LRS-a, rezultata i učinaka												
Izveštavanje o radu LAG-a i rezultatima i učincima provedbe LRS-a												

Plan aktivnosti za realiziranje strateških ciljeva LRS-a LAG-a Neretva na razini prioriteta dan je okvirno jer one ovise i o tome kada će nadležna tijela objaviti natječeaje za pojedine mjere. Zato se vrijeme provedbe tih aktivnosti može promijeniti s obzirom na ovaj plan.

Tablica 40. Okvirni plan provedbe prioriteta i ciljeva LRS-a 2013.-2015.

Prioriteti LRS-a	2013.				2014.				2015.			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
1.1. Razvoj poljoprivredne proizvodnje i prerade proizvoda												
1.2. razvoj izravne prodaje i udruživanje proizvođača												
2.1. Razvoj malog i srednjeg poduzetništva												
2.2. Razvoj ruralnog i drugih selektivnih oblika turizma												
3.1. Razvoj prometne i komunalne infrastrukture												
3.2. Razvoj društvene infrastrukture i društvenih djelatnosti												
3.3. Zaštita i očuvanje okoliša i promocija održivog razvoja												
4.1. Jačanje kapaciteta LAG-a Neretva za upravljanje ruralnim i ukupnim lokalnim razvojem												
4.2. Jačanje prepoznatljivosti i pozicije LAG-a Neretva												
5.1. Jačanje stručnog usavršavanja i savjetovanja												

4.4. Sposobnost upravljanja javnim sredstvima

Sposobnosti upravljanja javnim sredstvima pridonose dobra organizacija i sposobnosti suradnika LAG-a Neretva, posebno mladih, te znanja i vještine vanjskih suradnika. U prilog tome ide i spremnost i angažirano sudjelovanje suradnika i članova LAG-a Neretva u aktivnostima radi stalnog stjecanja znanja i vještina (edukacija, trening, razmjena iskustava) potrebnih za provedbu LRS-a i upravljanje razvojem. Osim toga članovi upravljačkih tijela LAG-a i njegovi dionici imaju iskustvo vođenja, izrade i provedbe projekata financiranih iz fondova EU-a te stručnjake za provedbu javne nabave po PRAG-u. Dobra suradnja s regionalnom razvojnom agencijom DUNEa-om osigurava dodatne ljudske resurse, znanja i vještine te umreženost s organizacijama i institucijama lokalnog razvoja. U poglavlju 4.10 navedeni su neki od važnijih projekata koje su realizirali ili ih provode članovi LAG-a Neretva što svjedoči o sposobnostima upravljanja javnim sredstvima u funkciji lokalnog i regionalnog razvoja.

4.5. Utjecaj provedbe strategije na okoliš

LRS se temelji na načelima održivog razvoja i potpuno je usklađen sa strategijama održivog razvoja Dubrovačko-neretvanske županije i Strategijom održivog razvoja Republike Hrvatske.

Ta su načela uvažena i primijenjena u pristupu, načinu i svim fazama izrade, u obuhvatu i sadržaju LRS-a te u aktivnostima za njegovu provedbu. Razvojna vizija, strateški ciljevi, prioriteti i mjere utvrđeni LRS-om strukturirani su tako da se sustavno uzima u obzir zaštita okoliša. Svi projekti i aktivnosti predviđeni tom strategijom imaju pozitivan utjecaj na očuvanje i zaštitu okoliša zbog toga što i sustav za pripremu i proces odabira projekata podržavaju isključivo projekte koji potpuno uvažavaju načela održivog razvoja.

Zbog toga provedba LRS-a pridonosi ostvarivanju održivog razvoja na čitavom području LAG-a Neretva, jačanju i poboljšanju zaštite okoliša. LRS potiče i podupire da se sveukupni resursi (prirodni i društveni) na području LAG-a Neretva čuvaju, ali i koriste, na održiv način. Zato LRS ima, s obzirom na svoju važnost u upravljanju lokalnim razvojem i uključenost lokalne zajednice (partnerstvo), izrazito pozitivan utjecaj na zaštitu okoliša. Na taj način LAG svjedoči i promiče održivi razvoj u svojem užem (lokalnom i županijskom) i širem (drugi LAG-ovi i županije u Hrvatskoj) okružju.

4.6. Izvori financiranja i održivost strategije bez sredstava javne pomoći

LRS LAG-a Neretva iniciran je i izrađen tako da je pristupom, sadržajem i obuhvatom, provedbom i načinom sudjelovanja dionika s čitavog područja LAG-a osigurana njegova održivost i u slučaju izostanka podrške sredstvima javne pomoći. Toj održivosti pridonosi i organizacija i djelovanje LAG-a Neretva.

Održivost LRS-a temelji se na sljedećim činjenicama: potrebama i interesu dionika za bolje upravljanje lokalnim razvojem i njihovim opredjeljenjem za uspješnije i učinkovitije korištenje potencijala i resursa za brži razvoj, metodologiji izrade i provedbe koji omogućuju korištenje fondova EU-a, kapacitetima članova i stručnjaka LAG-a Neretva, razvoju partnerstva, sposobnosti korištenja različitih izvora za financiranje razvojnih projekata i rada LAG-a te organizaciji i načinu rada.

Potrebu i interes za izradom i provedbom LRS-a iskazali su nositelji razvoja u jedinicama lokalne samouprave na području LAG-a Neretva, svjesni svojih malih i nedostatnih pojedinačnih kapaciteta za učinkovito upravljanje razvojem i za uspješno korištenje novih velikih mogućnosti koje se otvaraju ulaskom Hrvatske u EU. Taj početni interes nositelja razvoja prerasta zatim u trajno opredjeljenje i angažman, ne samo na izradi LRS-a kao strateškog dokumenta nego i u sudjelovanju u strategiji kao kontinuiranom procesu. Ostvarivanje načela razvoja “odozdo prema gore” i pristup strategiji kao procesu važno su jamstvo održivosti LRS-a LAG-a Neretva.

Metodologija izrade LRS-a temelji se na cjelovitoj primjeni procesa koji počinje sagledavanjem sadašnjeg razvojnog stanja, “gdje je LAG Neretva danas“, utvrđivanja vizije razvoja “gdje želi biti u budućnosti“ i kako da postavljene ciljeve i prioritete ostvari - “kako da dođe odande gdje je

sada, tamo gdje želi biti“. U skladu s time LRS sadrži analizu stanja razvoja (ocjenu resursa i potencijala te razvojnih problema i potreba) i SWOT analizu, razvojnu viziju, hijerarhiju jasnih i realnih strateških ciljeva, prioriteta i mjera kao učinkovitog okvira za pripremu i provedbu razvojnih projekata. LRS također ima razrađene postupke i sredstva provedbe. Praćenjem i vrednovanjem provedbe LRS-a osigurava se ponajprije da strategija bude i ostane proces te da se korigira i dopunjuje radi veće učinkovitosti i uspješnosti.

Razvojna vizija LAG-a Neretva, strateški ciljevi, prioriteti i mjere definirani su i razrađeni tako da osiguravaju aktivnosti i razvojne projekte ne samo kratkoročno, tj. do kraja programskog razdoblja (do 2013.) nego i za razdoblje do 2015. godine te daju osnovu za programsko razdoblje 2014.-2020. Dugoročno postavljena razvojna vizija sukladna razvojnim odrednicama Hrvatske i EU-a još je jedna komponenta koja pridonosi održivosti LRS-a LAG-a Neretva.

Održivosti LRS-a pridonose i dobra organizacija i sposobnosti suradnika LAG-a, posebno mladih, sposobnosti članova okupljenih u stručne timove te znanja i vještine vanjskih suradnika. Za održivost LRS-a važnu ulogu ima partnerstvo na području LAG-a, njegov sastav i sposobnost da stalno jača i unapređuje svoj rad. Posebno su važne aktivnosti koje omogućuju da se, osim sredstava za razvoj iz javne pomoći, osiguraju i drugi financijski izvori, tj. vlastito financiranje LAG-a. Sastav, dosadašnji angažman dionika u radu partnerstva LAG-a Neretva i iskazana spremnost za aktivnosti koje osnažuju vlastito financiranje rada LAG-a idu u prilog osiguranju održivosti LRS-a.

Pitanje osiguravanja izvora financiranja provedbe LRS-a jedno je od ključnih za postizanje održivosti. Pri tome je odlučujuće osigurati različite izvore financiranja jer se tako smanjuje ovisnost o sredstvima javne pomoći. LAG Neretva provedbi LRS-a planira osigurati sredstva iz različitih izvora i tako osnažiti održivost. Ti su izvori:

- članarina članova LAG-a
- regionalni i međunarodni izvori financiranja na koje se apliciraju razvojni projekti
- prihodi od marketinških aktivnosti i davanja usluga
- sredstva iz županijskih programa (za poticanje razvoja poljoprivrede, obrta, mikro i malog gospodarstva, selektivnih oblika turizma, korištenja obnovljivih izvora energije i provedbe energetske učinkovitosti i dr.) i programa općina i gradova
- privatni sektor
- donacije, zaklade i sponzorstva
- drugi izvori.

LAG Neretva koristi sinergiju kombiniranjem i objedinjavanjem sredstava iz različitih izvora, javnih poticajnih sredstava i programa lokalnih izvora, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih, usmjerenih prema razvojnim projektima za realizaciju ciljeva utvrđenih LRS-om i prema krajnjim korisnicima na području LAG-a Neretva.

Održivosti provedbe LRS-a pridonosi dobar i učinkovit program rada LAG-a. U skladu s time LAG Neretva ima organizaciju i program djelovanja koji uključuje sve članove i druge dionike razvoja u pripremu i predlaganje razvojnih projekata, u traženje i pribavljanje sredstava za njihovo financiranje.

Uspješno djelovanje LAG-a među stanovnicima i u lokalnim zajednicama na čitavom području LAG-a bitno je za održivost LRS-a. LAG Neretva se u skladu s time angažira na informiranju i predstavljanju javnosti (web stranica, lokalni mediji i manifestacije), animiranju stanovnika, a posebno gospodarstvenika, za sudjelovanje u provedbi LRS-a.

4.7. Procjena broja projekata i potrebnih sredstava za vrijeme trajanja programa IPARD

MJERA	Indikativan broj projekata naveden u LRS-u za razdoblje 2013.-2014.	Plan potrebnih sredstava (javna potpora) za realizaciju projekata za razdoblje 2013.-2014. (kn)
101 - „Ulaganje u poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda Zajednice“	1	1.100.000
103 - „Ulaganja u preradu i trženje poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja tih aktivnosti i dostizanja standarda Zajednice“	4	25.750.000
301 - „Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture“	14	47.600.000
302 - „Diverzifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“	9	2.800.000

Izvor: Baza projekata LAG-a Neretva

Indikativan financijski plan i sredstva potrebna za provedbu LRS iz IPARD Mjere 202, navedena su u dodatku 5.

4.8. Praćenje provedbe strategije i mjerenje učinaka provedbe, kriteriji za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti

Svrha je praćenja i mjerenja provedbe LRS-a te izvještavanja osigurati dovoljno podataka za nositelje provedbe, članove i upravu LAG-a Neretva radi davanja ocjena o sljedećim ključnim elementima:

- uspješnost provedbe utvrđenih strateških ciljeva, prioriteta i mjera
- razlozima za moguće nepostizanje postavljenih ciljeva te moguća rješenja
- primjerenost planiranih resursa (materijalnih, ljudskih, financijskih) za postizanje planiranih ciljeva
- prikladnost planiranih mjera s obzirom na moguće promijenjene okolnosti, odnosno na temelju iskustava iz provedbe
- uspješnost procesa partnerstva članova LAG-a Neretva s ključnim socio-ekonomskim dionicima na području LAG-a Neretva.

Praćenje i mjerenje učinaka provedbe LRS-a dio je redovnih aktivnosti LAG-a Neretva. Statut, Poslovnik o radu skupštine i Program rada LAG-a Neretva definiraju zadaće praćenja, izvješćivanja i ocjenjivanja učinkovitosti rada LAG-a odnosno provedbe LRS-a. Zadaće su raspoređene na tijela LAG-a Neretva, predsjednika, dva potpredsjednika, Upravni odbor, Nadzorni odbor, operativna tijela odnosno druge članove LAG-a i zaposlenike. Predsjednik je zadužen za organiziranje i vođenje svih aktivnosti praćenja i mjerenja učinaka provedbe, a ostala tijela i članovi LAG-a obavljaju poslove u skladu s pravilima.

Praćenje i mjerenje učinaka provedbe LSR-a temelji se na tri ključna elementa: 1) Bazi razvojnih projekata s podacima o projektnim prijedlozima, projektima u provedbi te završenim projektima; 2) kriterijima i pokazateljima uspješnosti i učinkovitosti i 3) izvještajima, koji na sažet i jasan način daju podatke o ostvarenim rezultatima u provedbi LSR-a.

4.8.1. Baza projekata

Cilj je osnivanja i rada Baze projekata sustavno, trajno i s jednoga mjesta prikupljati, pratiti i vrednovati projekte za čitavo područje LAG-a Neretva koji su u skladu sa strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama utvrđenim LRS-om, ali i drugim relevantnim projektima u funkciji razvoja područja LAG-a Neretva. Baza je stoga koristan i učinkovit temelj i alat pri provedbi LRS-a, praćenju i vrednovanju provedbe ali i šire, za planiranje i upravljanje lokalnim razvojem ne samo u LAG-u nego i u jedinicama lokalne samouprave. Uz to mogućnost uvida u sistematiziran pregled projekata pridonosi jačanju partnerstva i suradnje među dionicima na području LAG-a Neretva te prijenosu vještina i iskustava u identificiranju i pripremanju projekata.

Baza projekta polazište je za:

- rangiranje i predlaganje projekata za pismo preporuke za financiranje sredstvima IPARD-a, ali i za druge preporuke i financijsku potporu iz drugih domaćih i međunarodnih izvora
- praćenje i provedbu LRS-a LAG-a za programsko razdoblje 2013.-2015. te za pripremu LRS-a i razvojnih projekata za naredno programsko razdoblje 2014.-2020.

Baza projekata službeni je registar svih projekata LAG-a Neretva. Projekti se razvrstavaju u tri osnovne skupine:

- a) *Projekti potpuno spremni za provedbu*, koji imaju: cjelovitu projektnu dokumentaciju (građevinska dozvola, poslovni plan, troškovnici, potrebne studije); utvrđenu strukturu izvora financiranja; ispunjavaju sve potrebne uvjete u natječajima za programe IPARD-a i druge programe.
- b) *Projekti u pripremi*, kojih je dio projektne dokumentacije u izradi, i to za sljedeće slučajeve: lokacijska dozvola postoji, glavni projekt u izradi; lokacijska dozvola i glavni projekt gotovi, u postupku je dobivanje građevinske dozvole; idejno rješenje postoji, u postupku je dobivanje lokacijske dozvole; idejno rješenje u izradi; troškovnik je gotov (za projekte koji trebaju samo troškovnik); gotova je dokumentacija za adaptacije i uređenja.
- c) *Projektne ideje* za koje postoji samo osnovni opis ciljeva, aktivnosti i rezultata.

Baza projekata vodi se u elektroničkom obliku, u excel programu, sukladno programu i načinu na koji DUNEA vodi Bazu za razvojne projekte Dubrovačko-neretvanske županije.

Projekti za sve tri skupine prikupljaju se u Bazu javnim pozivom svim fizičkim i pravnim osobama koje djeluju na području LAG-a Neretva, najmanje dva puta godišnje. Za prikupljanje projektnih ideja provodi se informativna kampanja putem javnih glasila, elektroničkim medijima ili izravnim kontaktiranjem članova LAG-a s razvojnim dionicima.

Uvjeti koje projekti moraju zadovoljiti kako bi ušli u Bazu projekata naznačeni su u posebnom obrascu za prijavu na javni poziv za prikupljanje projekata u bazu projekata LAG-a Neretva. Obrazac je javno dostupan i na web stranici LAG-a Neretva i kod članova, posebno iz javnog i civilnog sektora, preko koje se elektroničkim putem predlažu projekti. Javni poziv za prikupljanje projektnih ideja kojima je potrebno pismo potpore LAG-a Neretva (projekti koji se prijavljuju na IPARD) stalno je otvoren.

U Bazu se unose podaci o projektima kojih su korisnici i/ili nositelji i/ili predlagatelji javno-pravne, privatne i civilne organizacije. Projekti za koje LAG Neretva daje pismo preporuke za kandidiranje za sredstva IPARD-a, ali i za neke druge izvore financiranja, moraju biti upisani u Bazu projekata.

Podaci iz Baze projekata dostupni su svim predlagateljima projekata, članovima LAG-a i drugim korisnicima, a prema internom pravilniku. Revizija Baze provodi se jednom godišnje.

Bazom projekata upravlja voditelj uz pomoć članova LAG-a Neretva, prema internom pravilniku.

Vrednovanje i rangiranje projekata za predlaganje za financiranje i za davanje preporuka za IPARD i druge programe (županijske, državne, IPA-e, fondova EU-a i druge programe) provodi posebno povjerenstvo koje određuje Upravni odbor. Vrednovanje i rangiranje projekata provodi se prema internom pravilniku što je potanko opisano u poglavlju 4.9. *Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG Neretva izdati pismo preporuke i načine sprečavanja sukoba interesa*

4.8.2. Mjerenje učinaka provedbe strategije – kriteriji i pokazatelji uspješnosti i učinkovitosti

Mjerenje učinaka provedbe LRS-a temelji se na kvantitativnom kriteriju – broju realiziranih projekata i kvalitativnom kriteriju – doprinosu realiziranih projekata ostvarenju utvrđenih ciljeva i prioriteta razvoja područja LAG-a Neretva. Pritom je posebno važno istaknuti da kriteriji i indikatori moraju biti djelotvorni, ali za primjenu jednostavni.

Kvantitativni kriterij i pokazatelje za mjerenje učinaka provedbe strategije čine:

- broj prijavljenih projekata, za svaku mjeru i prioritet LRS-a, na natječaje
- broj realiziranih projekata u sklopu svake mjere i prioriteta LRS-a
- broj realiziranih projekata u sklopu svake mjere i prioriteta LRS-a s preporukom (pismom potpore) LAG-a Neretva

- financijski iznos realiziranih projekata ukupno za svaku mjeru i svaki prioritet LRS-a
- broj i struktura (privatni, javni, civilni sektor) predlagatelja (nositelja) projekata u sklopu svake mjere i prioriteta LRS-a
- broj realiziranih projekata u sklopu svake mjere i prioriteta LRS-a s obzirom na dijelove LAG-a Neretva (jedinice lokalne samouprave) koji se koriste outputima i rezultatima projekata.

Kriteriji i pokazatelji za praćenje i mjerenje uspješnosti i učinkovitosti provedbe LRS razrađeni su u poglavlju 3.2. *Opis mjera za postizanje ciljeva uključujući definiranje korisnika i kriterija prihvatljivosti.*

Temeljem tih kriterija stječe se uvid u to koliko su se članovi i drugi dionici LAG-a Neretva angažirali pri ostvarivanju strateških ciljeva utvrđenih LRS-om, kakvi su rezultati tog angažmana te u kojim se sektorima i područjima razvoja i u kojim dijelovima LAG-a Neretva koriste outputi i rezultati.

Za praćenje uspješnosti i učinkovitosti provedbe Mjere 202 IPARD-a kriteriji i indikatori prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 41. Kriteriji i indikatori za praćene provedbe Mjere 202 IPARD-a

IPARD - Mjera 202	Kriteriji i indikatori provedbe
	<ul style="list-style-type: none"> • Odobren LAG
Podmjera 1: Stjecanje vještina, animiranje stanovnika LAG teritorija	<ul style="list-style-type: none"> • Broj lokalnih projekata koji su dobili potporu (od čega, posebno za prioritet 1 i za prioritet 3)
Podmjera 2: Provedba lokalnih strategija razvoja	<ul style="list-style-type: none"> • Ukupan broj stvorenih radnih mjesta • Broj usavršavanja za članove LAG-a • Broj sudionika na usavršavanjima LAG-a
Podmjera 3: Projekti suradnje	<ul style="list-style-type: none"> • Broj informativnih i promotivnih aktivnosti LAG-a • Broj sudionika na informativnim i promotivnim aktivnostima • Broj studija za područje LAG-a • Broj projekata za koje je LAG izdao pisma preporuke za osi 1 i 3 s preslikama pisma preporuke za svaki pojedini projekt
IPARD program – poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima	<ul style="list-style-type: none"> • Gospodarski rast – neto dodana vrijednost u standardu kupovne moći (SKM), % • Proizvodnost rasta – promjena u bruto dodanoj vrijednosti po ekvivalentu punog radnog vremena (BDV/FTE), %

Praćenje uspješnosti i učinkovitosti ostvaruje se putem godišnjeg izvješća s ključnim podacima o provedbi LRS-a u prethodnoj godini, ponajprije o ostvarenim, ali i neostvarenim rezultatima. Pritom se posebno ocjenjuje učinkovitost i uspješnost LAG-a Neretva u korištenju sredstava IPARD-a, ali i drugih programa EU-a te drugih izvora za financiranje lokalnog razvoja. Također, izvješće će sadržavati analizu tzv. pokazatelja razvojnih učinaka, poput dinamike zaposlenosti i nezaposlenosti, dinamike broja poduzeća, povećanja iznosa investicija u gospodarstvu itd. koja će dati širu sliku razvojnih procesa na području LAG-a Neretva.

Godišnje izvješće sastoji se od sljedećih ključnih područja:

- pregled ključnih socioekonomskih i drugih pokazatelja lokalne razvijenosti (sukladno osnovnoj analizi LRS-a)
- analiza uspješnosti provedbe LRS
- analiza korištenja fondova EU-a i drugih izvora financiranja za razvoj LAG-a Neretva i
- pregled ključnih tekućih i planiranih projekata na području LAG-a Neretva.

Ključnu ulogu u procesu praćenja i mjerenju učinaka provedbe LRS-a ima voditelj LAG-a Neretva, koji je zadužen za pripremu i vođenje projekata i izradu redovitih izvještaja o provedbi. Uprave općina i gradova te ostale organizacije u jedinicama lokalne samouprave dužne su osigurati potrebne podatke za izradu izvještaja. Izvješće će pripremati voditelj za Upravni odbor i Skupštinu LAG-a Neretva dva puta godišnje (jedno polugodišnje i jedno godišnje izvješće).

Strategiju provode članovi udruge. Za njezino praćenje i procjenu provedbe odgovorni su predsjednik, voditelj te Upravni odbor. Voditelj odgovoran je za prikupljanje, pregled dokumentacije, nadopunu dokumentacije, provedbu procedura izdavanja pisma preporuke, provedbu LRS-a i financiranje projekata. Upravni odbor ima zadaću razvoja i provedbe kriterija te kontrolu procedura za odabir projektnih prijedloga koji će se financirati u sklopu provedbe LRS-a te davanja pisma preporuke projektima koji se kandidiraju za mjere IPARD-a.

Redovito praćenje i vrednovanje provedbe provodi se putem godišnjih izvješća o provedbi aktivnosti i realizaciji ciljeva, prioriteta i mjera, a prema definiranim kriterijima i pokazateljima rezultata i učinaka. Izrada izvješća o provedbi LRS-a temelji se na narativnim i financijskim izvješćima svih članova LAG-a koji sudjeluju. Ta se izvješća dostavljaju stručnom voditelju LAG-a Neretva.

Izvješće o provedbi LRS-a obvezno se priprema krajem kalendarske godine, a služi kao polazište detaljnog planiranja aktivnosti za narednu kalendarsku godinu. Godišnje izvješće i plan rada za sljedeću kalendarsku godinu izrađuje i podnosi Skupštini voditelj LAG-a Neretva nakon konzultacija i prihvatanja u Upravnom odboru.

Kako bi se LRS prilagodio uvjetima u proračunskom razdoblju 2014.–2020. provest će se ex ante evaluacija krajem 2013. godine, a provodit će je nezavisni stručnjaci.

4.9. Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG Neretva izdati pismo preporuke i načine sprečavanja sukoba interesa

Odabir projektnih ideja na području LAG-a Neretva i davanje pisma preporuke temelji se na prikupljanju i sistematiziranju projektnih prijedloga i proceduri odabira. Projektni prijedlozi mogu biti: projektne ideje, projekti u pripremi i projekti potpuno spremni za provedbu (gotove aplikacije). Prikupljanje i sistematiziranje projektnih prijedloga za Bazu projekata početna je faza koja prethodi vrednovanju i odabiru te davanju preporuke. Funkcije, način rada i uporaba Baze projekata prikazani su u poglavlju 4.8. *Praćenje provedbe strategije i mjerenje učinaka provedbe, kriteriji za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti*

Nakon prikupljanja projektnih ideja, posebno onih za koje se traži pismo preporuke, provodi se njihova detaljna analiza usklađenosti s programskim strateškim ciljevima i prioritetima te dubinska ocjena spremnosti projektnih ideja (ili već gotovih projektnih aplikacija) za realizaciju. Određuje im se sadržaj, iznosi, razina pripremljenosti te drugi pokazatelji kojima se ocjenjuje prioritete za razvoj područja LAG-a i implementaciju LRS-a.

Prema nalazima analize, LAG operativno pruža preporuku u realizaciji projektnih ideja, ili, osim u slučaju projekata za koje se traži pismo preporuke, sam započinje s njihovom realizacijom, u partnerstvu drugim dionicima (za natječaje gdje je LAG prihvatljiv aplikant ili partner).

Evaluaciju projektnih ideja, posebno onih za koje se traži pismo preporuke LAG-a Neretva, prema unaprijed definiranim kriterijima u tablici 42. *Kriteriji za odabir projektnih ideja iz Baze projekata za provedbu LRS-a*, provodi povjerenstvo koje bira Upravni odbor LAG-a Neretva. Članovi povjerenstva su članovi LAG-a Neretva, stručnjaci, predstavnici privatnog, javnog i civilnog sektora, a po potrebi mogu biti i vanjski stručnjaci. Evaluator, član povjerenstva, ne može biti i podnositelj zamolbe za pismo preporuke, kako bi se izbjegao sukob interesa, što mora biti razvidno iz zapisnika o evaluaciji. Rad povjerenstva koordinira voditelj LAG-a Neretva.

Detaljna procedura izdavanja pisma preporuke obuhvaća zaprimanje prijedloga projekta i zamolbu za preporukom (na propisanim obrascima, dostupnim u uredu i web stranici LAG-a), dostavljenim pismenim putem. Ured LAG-a Neretva izdaje pismenu potvrdu o zaprimanju zamolbe, te pokreće evaluaciju i procjenu usklađenosti s LRS, prema gore opisanoj proceduri, izrađuje zapisnik o evaluaciji, te saziva Upravni odbor. Voditelj LAG-a podnosi evaluacijsko izvješće Upravnom odboru koji, zatim donosi konačnu odluku o izdavanju pisma preporuke u roku od maksimalno 15 dana od zaprimanja zamolbe. Pismo preporuke dostavlja se korisniku u 2 originalna primjerka ovjerena od strane predsjednika LAG-a Neretva, uz potvrdu zaprimanja, a najkasnije 15 dana od zaprimanja zamolbe.

Tablica 42. Kriteriji za odabir projektnih ideja iz Baze projekata za provedbu LRS-a

Opći kriteriji	Kriteriji za odabir projektnih ideja	Maks. broj bodova
	Opis kriterija	
Usklađenost projektne ideje sa strategijom	Projektna ideja usklađena je sa strateškim programskim ciljevima i prioritetima LRS-a (ako nije usklađena, ne može se dalje vrednovati i zbacuje se iz postupka odabira)	
Učinci projektne ideje na zapošljavanje	Projektna ideja pridonosi zapošljavanju DA = 15 bodova djelomično = 5 bodova NE = 0 bodova	15
Učinci projektne ideje na razvoj gospodarstva	Projektna ideja pridonosi povećanju dodane vrijednosti lokalnih proizvoda i/ili usluga, uvodi nove proizvode i usluge DA = 10 bodova NE = 0 bodova Projektna ideja pridonosi otvaranju i povećanju novih (nepoljoprivrednih) djelatnosti DA = 10 bodova NE = 0 bodova	20
Učinci projektne ideje na ujednačen	Projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju područja LAG-a: 12 JLS-a = 10 bodova 6 JLS-a = 5 bodova 1 JLS = 2 boda	10

razvoj cijelog područja LAG-a		
Održivost projekta	Projekt je održiv i nakon iskorištenja javnih sredstava	5
Multipliciranje projektne ideje i primjene	Projektna ideja primjenjiva je i u drugim područjima (multipliciranje) i omogućuje umrežavanje aktivnosti (sinergija) DA = 5 bodova NE = 0 bodova	5
Učinci projektne ideje na održivi razvoj	Projektna ideja predviđa održivo korištenje lokalnih resursa (poštovanje načela održivog razvoja) DA = 10 bodova NE = 0 bodova Utjecaj projektne ideje na okoliš pozitivan utjecaj = 10 bodova neutralan = 5 bodova negativan (onečišćenje ili ugrožavanje okoliša) = 0 bodova	10
Učinci projektne ideje na razvoj inovativnosti i korištenje novih tehnologija	Projektna ideja promovira i uvodi nove tehnologije, metodologije, znanja i vještine DA = 10 bodova NE = 0 bodova	10
Učinak na jačanje i razvoj identiteta	Projektna ideja temelji se na revitalizaciji i promociji tradicijske baštine, vještina, metoda i proizvoda DA = 10 bodova djelomično = 5 bodova NE = 0 bodova	10
Financiranje projektne ideje	Projektna ideja ima zatvorenu financijsku konstrukciju (osigurano financiranje) <i>(ako je odgovor NE, odmah se odbacuje)</i> Napomena: Ovaj kriterij primjenjuje se isključivo u slučaju potpore projektним prijedlozima za natječaje kojima je preduvjet 100% financiranja prije odobrenja povrata sredstava Projektna ideja ima osigurano minimalno 50% vlastitih sredstava (za projekte koji moraju imati osigurano najmanje 50% vlastitih izvora financiranja) 75% = 10 bodova 50-75% = 5 bodova manje od 50% = 0 bodova	10
Učinci projektne ideje na uključenost lokalne zajednice	U realizaciju projektne ideje uključeni su predstavnici više sektora (javni, privatni, civilni): sva 3 sektora = 5 bodova 2 sektora = 3 bodova 1 sektor = 1 bod	5
Iskustvo u upravljanju projektima	Ocjena sposobnosti i reference podnositelja/nositelja projektnog prijedloga Broj uspješno provedenih projekata vrijednosti veće od 5000 eura 3 i više = 5 bodova 2 i više = 4 boda 1 = 2 boda	5
Jednake mogućnosti	Ciljane skupine uključene u projektну ideju (nezaposleni, žene, mladi, osobe s posebnim potrebama, osobe treće životne dobi i dr. marginalne/osjetljive i socijalno-ekonomski ugrožene skupine, poljoprivrednici, mikropoduzetnici i dr.) 2 i više ciljanih skupina = 5 bodova 1 ciljani skupina = 3 boda nijedna ciljani skupina = 0 bodova	5
Utjecaj projektne ideje na okoliš	Izrazito pozitivan utjecaj = 5 bodova Pozitivan utjecaj = 4 boda Neutralan = 1 bod Negativan utjecaj, onečišćenje ili ugrožavanje okoliša = 0 bodova	5
Specifični kriteriji vezani za ciljeve strategije LAG-a		
Projektna ideja realizira prioritetne projektne aktivnosti LRS-a 2012.– 2015.		5
<ul style="list-style-type: none"> DA = 5 bodova NE = 0 bodova 		

Projektna ideja pridonosi identitetu područja LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • DA = 5 bodova • NE = 0 bodova 	5
Projektna ideja pridonosi očuvanju prirodnih i tradicijskih vrijednosti područja LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • DA = 5 bodova • NE = 0 bodova 	5
Projektna ideja pridonosi povećanju kvalitete življenja na području LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • DA = 5 bodova • NE = 0 bodova 	5
Ukupno bodova:	

Na temelju rezultata vrednovanja provodi se rangiranje projektnih prijedloga i potom određuje koji prijedlozi dobivaju pismo preporuke za program IPARD. Isto vrijedi za preporuke i podršku za kandidiranje za druge programe.

Postupak rangiranja i utvrđivanja prijedloga rang-liste (liste prvenstva) projekata je sljedeći:

- rangiranje se provodi tako da se usporede ocjene svih vrednovanih projekata
- projekti se rangiraju tako da je na prvome mjestu onaj s najvišom ocjenom, a na posljednjem onaj s najnižom
- na rang-listi se uz svaki projekt označuje i strateški cilj, prioritet i sektor kojem pripada tako da je vidljivo s koliko su projekata i na kojem mjestu zastupljeni pojedini razvojni prioriteti i sektori
- prijedlog rang-liste projekata je konačan nakon što ga usvoji Upravni odbor.

4.10. Projekti koji su se provodili/se provode iz drugih izvora financiranja

Članovi LAG-a Neretva su do sada osmislili, pripremili i realizirali mnogobrojne i različite razvojne projekte. Neki od važnijih projekata, svrstanih prema izvorima financiranja prikazani su u tablici.

Tablica 43. Projekti koji su se provodili/se provode iz drugih izvora financiranja

	Br.	Naziv projekta	Nositelj/partner	Vrijednost projekta	Godina izvedbe
Projekti koji sufinancirani od strane EU (međunarodni) fondova, državni, županijski, lokalni proračuni	1	Odvodnje otpadnih voda dijela naselja u Općini Kula Norinska	Općina Kula Norinska	5.000.000,00 HRK (EU fondovi 60 %, država 20%, županija i općina po 10%)	2009 - 2013

	2	Jadran 2 kanalizacija i odvodnja – smanjenje onečišćenja	Grad Metković	39.000.000,00 HRK (EU fondovi 50 %, država 20%, županija i općina po 15%)	2010-2017
IPA program	1	IPA program prekogranične suradnje Hrvatska – Crna Gora - "Nature for the future"	Grad Ploče (partner)	3.000.000,00 HRK (85% EU + 15 % sufinanciran od strane županije/DUNEA-e)	2011 -2012
	2	We are the change, we are the future „Youth in action“	Grad Ploče	10.500 EUR (65% EU + 35% grad)	2013
	3	EU & YOUth – „Sharing youth CSO experiences in the field of EU youth policies“	Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića (partner)	90.290,02 EUR 77,29 % EU + ostalo je 15 % sufinanciran od strane županije/DUNEA-e	2010 – 2011
	4	IPARD, Mjera 301, komunalna infrastruktura : Sustav javne odvodnje Grada Opuzena - 2. faza - gravitacijski kolektori 22 i 23	Grad Opuzen	2.365.000,00 HRK (64,19% EU + 21,40% RH + 14,14 Opuzen)	2012 - 2013
	5	IPARD, Mjera 103, sektor vinarstva; ulaganje u opremanje vinarije, oprema za filtriranje, stabilizaciju, linije za punjenje, automatsko etiketiranje i pakiranje	Rizman d.o.o.	1.200.000,00 HRK (50% EU + 50% Rizman d.o.o.)	2012
	6	IPARD, Mjera 302, sektor ruralnog turizma; ulaganje u opremanje prodajnog prostora unutar vinarije, kušaonice, prostora za skladištenje	Rizman d.o.o.	1.000.000 HRK 50% EU + 50% Rizman d.o.o.	2013

Projekti koji sufinancirani od strane državnog proračuna te proračuna jedinica lokalne i regionalne samouprave	1	Izrada Prostornog plana uređenja Općine Kula Norinska	Općina Kula Norinska	402.600,00 HRK (država 40%, županija 30%, općina 30%)	
	2	Izrada Programa za integrirani razvoj Općine Kula Norinska izmjene i dopune Prostornog plana uređenja	Općina Kula Norinska	245.000,00, (država 30%, županija 30%, općina 40%)	projekt započeo 2011. godine nije još do kraja realiziran
	3	Rekonstrukcija stare OŠ fra Ante Gnječa u Staševici	Grad Ploče	4.000.000,00 HRK (županija 40% + grad 40% + država 20%)	2010-2012
	4	Maraton Lađa na Neretvi	Gradovi Opuzen , Metković i Ploče	623.396,87 HRK; udjeli u financiranju su sljedeći: županija - 27% + gradovi Metković, Opuzen, Ploče - 16,84% državni proračun (HTZ) – 4%, dok je ostatak financirano od kotizacije ekipa i drugih sponzora	održava se svake godine od 1998. Godine
	5	Rekonstrukcija zgrade Poduhu u muzej – opremanje	Grad Metković	7.500.000,00 HRK	2012-2014
	6	Izgradnja obrambenog nasipa od poplava	Grad Metković	60.000.000,00 HRK	2012-2015
	7	Rekonstrukcija zgrade Gradsko kulturnog središta Metković	Grad Metković	1.300.000,00 HRK	2010-2013
	8	Građenje javne rasvjete	Grad Metković	1.400.000,00 HRK	2012-2015
	9	Građenje trga kralja Tomislava	Grad Metković	4.100.000,00 HRK	2013-2015
	10	Građenje javnih površina	Grad Metković	8.300.000,00 HRK	2013-2015
	11	Građenje cesta – razne lokacije	Grad Metković	4.600.000,00 HRK	2012-2015
	12	Građenje gosp. zone Dubravica	Grad Metković	600.000,00 HRK	2011 - 2013

Projekti koji sufinancirani od strane državnog proračuna i jedinica lokalne samouprave	1	Kamene kugle u Pojezerju – izrada projektne dokumentacije za postavljanje izložbe	Općina Pojezerje	51.440,00 HRK – 80% država - 20% općina	trajanje cijela 2013. godina
	2	Izgradnja kulturnog-sportskog centra Pojezerje	Općina Pojezerje	5.500.000,00 HRK, (90% država-10% općina)	trajanje 2007-2010
	3	Vodoopskrbni sustav Kobiljača-Mali Prolog- Pozla Gora	Općina Pojezerje	4.000.000,00 HRK, (80% država-20% općina)	trajanje 2006-2009
	4	Asfaltiranja nerazvrstanih cesta na području općine Kula Norinska I faza	Općina Kula Norinska	6.000.000,00 kn (90% država-10% općina)	trajanje cijela 2012. godina
	5	Izrada geodetske podloge za Poduzetničku zonu „Nova Sela-1“	Općina Kula Norinska	193.500,00 HRK (50% država-50% općina)	trajanje cijela 2012
	6	Asfaltiranja nerazvrstanih cesta na području Općine Kula Norinska – II faza	Općina Kula Norinska	3.890.943,80 HRK (76,82%, država-23,18% općina)	trajanje 2012-2013
	7	Urbanistički plan uređenja Poduzetničke zone Nova Sela	Općina Kula Norinska	198.000,00 HRK, (država 50% - općina 50%)	trajanje 2012-2013 (8 mjeseci)
	8	Turistička valorizacija nekropole sa stećcima – II. faza „Dokumentacija svakog pojedinog stećka; 3D skeniranje 33 (ukrašena) stećka	Općina Slivno	226.250,00 HRK (29,30% općina + 70,70% država)	trajanje tijekom 2013. godine
	9	Uređenje špilje iznad Koprana Dola i pristupnih staza – izrada idejnog rješenja	Općina Zažablje	65.000,00 HRK (90% država + 10% općina)	trajanje tijekom 2013. godine
	10	Sanacija i asfaltiranje nerazvrstanih cesta u općini Zažablje	Općina Zažablje	vrijednost 3.000.000,00 HRK (90% država + 10% općina),	trajanje tijekom 2010.-2013. Godine
	11	Rekonstrukcija Doma kulture u Pločama	Grad Ploče	792.462,24 HRK (37,85% država + 62,15% grad)	trajanje tijekom 2011. godine
	12	Izrada projektne dokumentacije (idejnog i glavnog projekta) za nadogradnju sportsko – rekreacijske zgrade „Gusar“ Komin	Grad Ploče	84.870,00 HRK (35,3% država + 64,7% grad)	trajanje tijekom 2011. godine

	13	Sanacija i uređenje prometnica na području grada Ploče vrijednost	Grad Ploče	908.538,27 HRK (33% država + 67% grad)	trajanje tijekom 2011. godine
	14	Izvođenje radova na izmještanju vodovoda na području grada Opuzena	Grad Opuzen	791.208,57 HRK (75% RH + grad 25%)	2011 - 2012
	15	Izvođenje radova na izgradnji 2. Faze komunalne infrastrukture u poduzetničkoj zoni“	Grad Opuzen	3.046.397,06 HRK (50%RH + 50% grad)	2010- 2013
Projekti koji sufinancirani od strane županije i jedinica lokalne samouprave	1	Dani Mandarina	Grad Opuzen	20.000,00 HRK (50% županija + 50% grad)	održava se svake godine od 2005. godine
Projekti koji financirani isključivo od strane jedinica lokalne samouprave	1	Obnova i uređenje Trga kralja Tomislava u Opuzenu	Grad Opuzen	4.017.929,70 HRK	2007-2009

5. USKLADENOST S NADREĐENIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

Ciljevi LRS-a LAG-a Neretva, a onda i prioriteta i mjere, sukladni su ciljevima i prioritetima nadređenih strateških dokumenata i to: Nacionalnog strateškog referentnog okvira 2012.–2013. (NSFR), Strategije ruralnog razvoja 2008.–2013. (SRR), programa IPARD 2007.–2013. i Županijske razvojne strategije Dubrovačko-neretvanske županije 2011.– 2013. (ŽRS DNŽ). To potvrđuju prikaz ciljeva u nadređenim strateškim dokumentima i usporedba s ciljevima LRS-a LAG-a koja slijedi.

Nacionalni strateški referentni okvir 2012.–2013. ima za opći cilj ubrzati stopu gospodarskog rasta i promicati održivi razvoj nizom kapitalnih investicija u infrastrukturu, proizvodnju i društvo.

Strategija ruralnog razvoja 2008.–2013. (SRR) određuje viziju ruralnog područja u RH kao područja privlačnog za sve njegove stanovnike i posjetitelje, poželjnog i ugodnog za život, rad i boravak te radi ostvarenja navedenog postavlja sljedeće strateške ciljeve: poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora, očuvanje, zaštita i održiva uporaba okoliša, krajolika, prirodnog i kulturnog naslijeđa, poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva te poboljšanje učinkovitosti institucijskog okruženja.

Program IPARD 2007.–2013. definira sljedeće ciljeve poljoprivrednog i ruralnog sektora u Hrvatskoj: poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva, podržavanje uređenja krajolika i poboljšanja okoliša, poboljšanje kvalitete života i promoviranje raznolikosti ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima.

Županijska razvojna strategija Dubrovačko-neretvanske županije 2011.–2013. u razvojnoj viziji definira DNŽ kao prosperitetno gospodarsko područje očuvanih prirodnih i kulturnih vrijednosti s visokom kvalitetom života, sukladno čemu su razrađeni sljedeći strateški ciljevi: povećanje konkurentnosti gospodarstva, zaštita okoliša i razvoj infrastrukture, održivo korištenje prirodne i kulturne baštine, razvoj ljudskih potencijala i društvene infrastrukture te poboljšanje kvalitete života.

Tablica 44. Usklađenost ciljeva LRS-a LAG-a Neretva s nadređenim strateškim dokumentima

CILJEVI LRS-a LAG-a Neretva	CILJEVI SRR-a	CILJEVI IPARD-a	CILJEVI ŽRS-a DNŽ-a
1. Razvoj konkurentne i održive poljoprivredne proizvodnje	1. Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora	1. Poboljšati konkurentnost poljoprivrede i šumarstva	1. Povećanje konkurentnosti gospodarstva
2. Jačanje diverzifikacije razvojem malog i srednjeg gospodarstva i turizma	3. Poboljšanje kvalitete življenja u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva 4. Poboljšanje učinkovitosti institucionalnog okruženja	3. Poboljšati kvalitetu života i promovirati raznolikost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima	1. Povećanje konkurentnosti gospodarstva
3. Podizanje kvalitete življenja i poboljšanje zaštite okoliša	3. Poboljšanje kvalitete življenja u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva 2. Očuvanje, zaštita i održiva uporaba okoliša, krajolika, prirodnog i kulturnog naslijeđa	3. Poboljšati kvalitetu života i promovirati raznolikost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima 2. Podržati uređenje krajolika i poboljšanje okoliša	2. Zaštita okoliša i razvoj infrastrukture 3. Održivo korištenje prirodne i kulturne baštine 4. Razvoj ljudskih potencijala, društvene infrastrukture i poboljšanje kvalitete življenja
4. Jačanje kapaciteta i prepoznatljivosti LAG-a	4. Poboljšanje učinkovitosti institucionalnog okruženja	3. Poboljšati kvalitetu života i promovirati raznolikost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima	4. Razvoj ljudskih potencijala, društvene infrastrukture i poboljšanje kvalitete življenja
5. Razvoj ljudskih resursa	3. Poboljšanje kvalitete življenja u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva	3. Poboljšati kvalitetu života i promovirati raznolikost ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima	4. Razvoj ljudskih potencijala, društvene infrastrukture i poboljšanje kvalitete življenja

Predviđeni prioriteti definirani u LRS-u LAG-a Neretva su usklađeni s prioritetima za ostvarenje ciljeva u navedenim nadređenim strateškim dokumentima, koji se uglavnom odnose na poboljšanje konkurentnosti gospodarstva (posebice poljoprivrednog i šumarskog sektora), povećanje zapošljavanja i ulaganja u ljudski kapital, zaštitu okoliša te razvoj prometa.

Identificirane mjere u strateški nadređenim dokumentima, pored mjera pripreme za usvajanje standarda Zajednice i određenih direktiva EU-a, uključuju i mjere restrukturiranja, modernizacije/unapređenja i ulaganja u sektore poljoprivrede, turizma i ostale sektore, mjere potpore uspostavi i umrežavanju proizvođačkih organizacija, mjere izgradnje ruralne infrastrukture kao i diverzifikacije ruralnih ekonomskih aktivnosti, mjere zaštite okoliša i ulaganja u obnovljive izvore energije te mjere razvoja ljudskog kapitala i unapređenja društvene infrastrukture. Mjere navedene u Strategiji LAG-a Neretva koherentne su s navedenim mjerama. Osim toga, ciljevi i prioriteti LAG-a Neretva sukladni su strateškim razvojnim prioritetima Europske unije za proračunsko razdoblje 2014.–2020. utvrđenim u dokumentu “EUROPA 2020 – strategija za pametan, održiv i uključiv rast”.

6. LITERATURA

EU dokumenti

- COUNCIL REGULATION (EC) No 1290/2005 of 21 June 2005 on the financing of the common agricultural policy. Brussels, Official Journal of the European Union, 2005, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:209:0001:0025:EN:PDF>
- LEADER program – „Links between actions for the development of the rural economy“, http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_en.htm
http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/leg/index_en.ht

Županijski dokumenti DNŽ

- Razvojna strategija Dubrovačko-neretvanske županije 2011.-2013. Dubrovnik, Regionalna razvojna agencija DUNEA, 2011., http://www.edubrovnik.org/Razvojna_strategija_2011_2013.pdf
- Prostorni plan Dubrovačko-neretvanske županije 2011.-2013. Dubrovnik, Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, 2010.
- Program zaštite okoliša Dubrovačko-neretvanske županije. Zagreb, APO d.o.o., usluge zaštite okoliša (član HEP grupe), 2010., http://edubrovnik.org/Program_zastite_okolisa.pdf
- Strategija vinarstva i vinogradarstva Dubrovačko – neretvanske županije. Zagreb, Maletić E., Kovačić D., Njavro M., 2012., http://edubrovnik.org/Strategija_vin_DNZ.pdf
- Strategija razvoja turizma Dubrovačko – neretvanske županije 2012. – 2022. (nacrt). Dubrovnik, Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, Horwath Consulting Zagreb, 2012., http://edubrovnik.org/03_SRTDNZ_ZUPANIJA_IZVJESTAJ_NACRTpartnersko_vijece.pdf

Dokumenti jedinica lokalne samouprave područja LAG-a Neretva

- Plan ukupnog razvoja Grada Metkovića 2007
- Prostorni plan uređenja Grada Metkovića 2004
- Prostorni plan uređenja Grada Opuzena 2004
- Prostorni plan uređenja Grada Ploča 2007
- Prostorni plan uređenja Općine Slivno 2008
- Prostorni plan uređenja Općine Kula Norinska

DODACI

Dodatak 1. – Popis članova i tijela LAG-a

Upravni odbor

Predsjednica: Tomislava Bule-Radaljac (SRD Reful Ploče)

Članovi: Ivanka Pažin (Javna ustanova Izvor Ploče)
Nikolina Mrdalj (Grad Opuzen)
Nikolina Jakić (Fizička osoba)
Monika Bezer Sršen (Općina Slivno)
Meri Doko (Općina Kula Norinska)
Branko Vidović (Fizička osoba)
Zrinka Antunović – Čotić (Fizička osoba)
Zdravko Obradović (KUD Metković)

Nadzorni odbor

Članovi: Ana Vlahov (Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića)
Miodrag Kiridžija (Udruga voćara Mandarina)
Drago Sršen (Fizička osoba)

Skupština

Članovi: Ivan Ilić (Restoran Đuda I Mate)
Nada Boras (Udruga Radost Ploče)
Ante Puljević (UOSI Prijatelj Metković)
Snježana Kuran (Fizička osoba)
Marija Jakšić (Fizička osoba)
Ante Obrvan (Obrt Proizvodnja Povrća I Cvijeća)
Milorad Dodig (Fizička osoba)
Mario Sršen (Udruga Lađara Neretve)
Marko Marušić (Obrt Marelo)
Mato Mustapić (Grad Metković)
Ivan Kompar (Tz Grada Metkovića)
Robert Doko (Fizička osoba)
Željko Mordžin (Čistoća Metković d.o.o.)
Stipan Prce (Fizička osoba)
Rafaela Prce (RPR Conto d.o.o.)
Alenko Šešelj (OPG)
Miodrag Kiridžija (Udruga Voćara Mandarina)
Pavao Delija (Udruga Za Očuvanje Neretvanske Baštine)
Leo Musulin (Obrt Musulin)
Perica Anđelić (OPG)
Nikola Grmoja (Udruga Narenta)

Hrvoje Vučković (Kud Ž. Bagalović/ Udruga Veterana)
 Borislav Dominiković (Općina Pojezerje)
 Zdenko Zloić (Fizička osoba)
 Milenko Glavinić (Općina Zažablje)
 Zrinka Antunović Čotić
 Ivanka Pažin (Izvor Ploče, Javna Ustanova)
 Ana Vlahov (SŠ Fra.A.K.Miošića Ploče)
 Nikolina Jakić Magistar Ekonomije
 Meri Doko (Općina Kula Norinska)
 Monika Bezer Sršen (Općina Slivno)
 Zora Čović (Komunalno Slivno Doo)
 Nikolina Mrdalj (Grad Opuzen)
 Zoran Popović (Tž Grada Opuzena)
 Branko Vidović (Fizička osoba)
 Nedjeljko Vidović (Fizička osoba)
 Drago Sršen (Fizička osoba)
 Dario Kiridžija (OPG)
 Dragan Glavinić (Fizička osoba)
 Srećo Deprandel (Fizička osoba)
 Tomislava Bule-Radaljac (Klub Športova Na Moru, Reful)
 Tonko Matijašević (Fizička osoba)
 Tino Čelić (OPG)
 Franjo Mejdandžić (Eko Udruga Život)
 Ante Štrbić (Tz Grada Ploča)
 Stipe Senta (Carinarnica Ploče)
 Ratko Krstičević (Ogranak Matice Hrvatske - Metković)
 Zdravko Obradović (Kud Metković)
 Vesna Vidović (Gradska Knjižnica Metković)
 Ivana Baće (Prirodoslovni Muzej Metković)
 Ivan Volarević (Fizička osoba)
 Meri Rogošić (Divina Natura)
 Ivo Lozina (Udruga "Balatura " Opuzen)
 Zvonimir Kapović (Gradska Glazba Opuzen)
 Željko Bjeliš (Fizička osoba)
 Goran Kovač (Grad Ploče)
 Ivica Prović (Fizička osoba)
 Ante Šprlje (Fizička osoba)
 Ivan Barišić (Žabac Promet d.o.o.)
 Ivica Puljan (Gks - Metković)
 Branko Markota (Udruga Lađara Domagojevi Gusari)

Članovi koji su pristupili nakon Osnivačke skupštine:

Augustin Zonjić (Akulturacija-Centar Za Promicanje Kulture i Umjetnosti)
 Zdravko Srzentić (Jedriličarski Klub Mornar)

Jadran Kapović (Avanturistički Klub Osmica)
Ante Mijić (Udruga Plasteničkih Proizvođača Dol. Neretve)
Ivan Vodanović (All In Obrt Za Uzgoj Voća i Povrća, Trgovinu, Tiskanje i
Usluge)
Mihovil Štimac (Rizman d.o.o.)
Ivona Šuman (Kite Boarding Klub Komin)

Dodatak 2. – Natura 2000

SPA Područja posebne zaštite LAG-a Neretva

Međunarodno važna područja za ptice

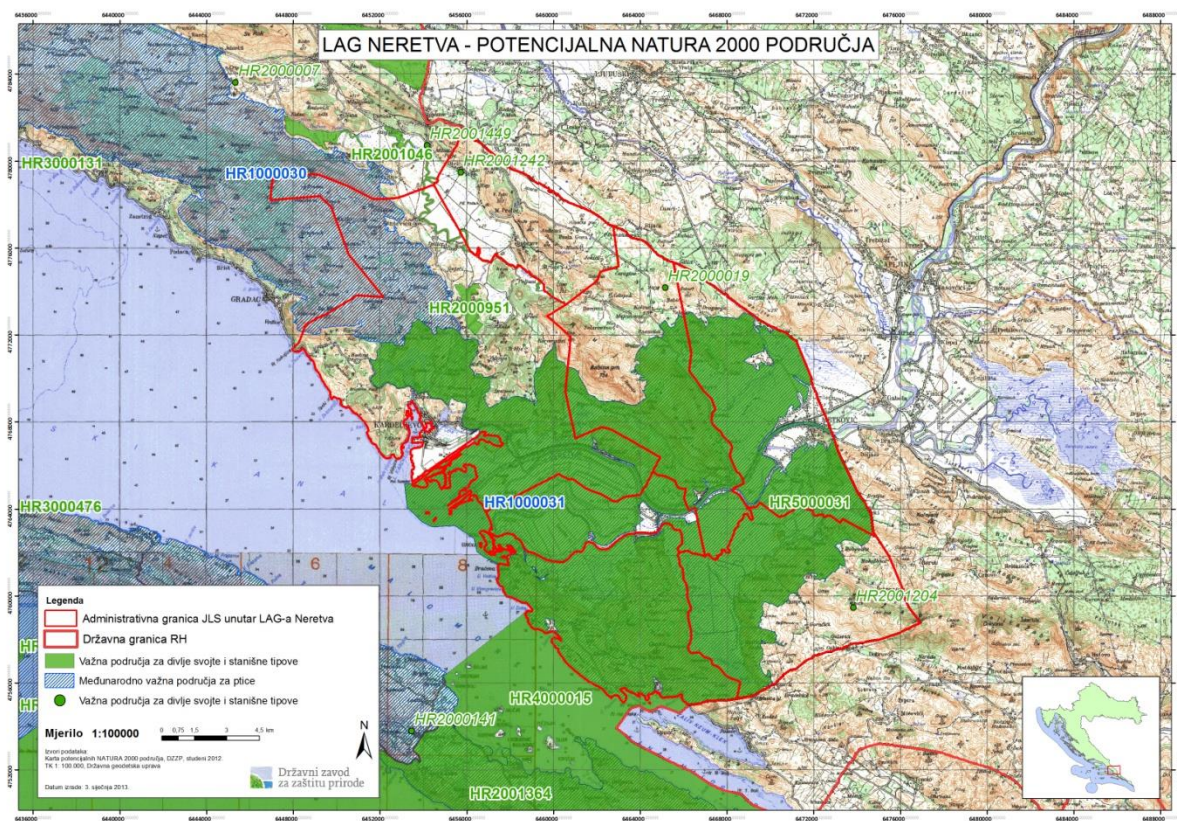
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste
HR1000030	Biokovo i Rilić	37.717,86	Lullula arborea	ševa krunica
			Dryocopus martius	crna žuna
			Falco peregrinus	sivi sokol
			Pernis apivorus	škanjac osaš
			Circus cyaneus	eja strnjarica
			Bubo bubo	ušara
			Alectoris graeca	jarebica kamenjarka
			Grus grus	ždral
			Picus canus	siva žuna
			Circus gallicus	zmijar
			Caprimulgus europaeus	leganj
			Aquila chrysaetos	suri orao
			Dendrocopos leucotos	planinski djetlić
			Emberiza hortulana	vrtna strnadica
			Anthus campestris	primorska trepteljka
			Lanius collurio	rusi svračak
HR1000031	Delta Neretve	23.792,50	Pluvialis squatarola	zlatar pijukavac
			Ardea purpurea	čaplja danguba
			Tringa nebularia	krivokljuna prutka
			Anas querquedula	patka pupčanica
			Tringa erythropus	crna prutka
			Platalea leucorodia	žličarka
			Aythya fuligula	krunata patka
			Grus grus	ždral
			Circus aeruginosus	eja močvarica
			Mergus serrator	mali ronac
			Anas clypeata	patka žličarka
			Porzana porzana	rida štioka
			Aythya ferina	glavata patka
			Anas crecca	kržulja
			Anas acuta	patka lastarka
			Limnocyrtus minima	mala šljuka
			Anas platyrhynchos	divlja patka
			Porzana parva	siva štioka
			Falco columbarius	mali sokol
			Circus gallicus	zmijar
			Circus cyaneus	eja strnjarica
			Melanocorypha calandra	velika ševa
			Haematopus ostralegus	oštrigar
			Lanius collurio	rusi svračak
			Egretta alba	velika bijela čaplja
			Egretta garzetta	mala bijela čaplja
			Ixobrychus minutus	čapljica voljak
			Lanius minor	sivi svračak
			Gavia stellata	crvenogrli plijenor
			Gallinago gallinago	šljuka kokošica
			Panurus biarmicus	brkata sjenica
			Bucephala clangula	patka batoglavica
			Numenius arquata	veliki pozviždač
			Alcedo atthis	vodomar
			Phalacrocorax pygmaeus	mali vranac
			Charadrius alexandrinus	morski kulik
			Sterna hirundo	crvenokljuna čigra
			Rallus aquaticus	kokošica
			Himantopus himantopus	vlastelica
			Anthus campestris	primorska trepteljka
			Calidris alpina	žalar cirikavac
			Nycticorax nycticorax	gak
			Limosa limosa	crnorepa muljača
			Numenius phaeopus	prugasti pozviždač
			Caprimulgus europaeus	leganj
			Acrocephalus melanopogon	crnoprugasti trstenjak
			Fulica atra	liska
			Netta rufina	patka gogoljica
			Anas strepera	patka kreketaljka
			Botaurus stellaris	bukavac
			Ardeola ralloides	žuta čaplja
			Alectoris graeca	jarebica kamenjarka
			Anas penelope	zviždara
			Sterna sandvicensis	dugokljuna čigra
			Porzana pusilla	mala štioka
			Bubo bubo	ušara
			Luscinia svecica	modrovoljka
			Tringa totanus	crvenonoga prutka

PSCI Područja važna za zajednicu LAG-a Neretva

Važna područja za divlje svojte i stanišne tipove

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Šifra ciljnog staništa	Naziv ciljnog staništa
HR2000019	Cočina jama		8310	Špilje i jame zatvorene za javnost
HR2000951	Krotuša	157,15	3180*	Povremena krška jezera (Turloughs)
HR2001046	Matica-Vrgoračko polje	404,15	3260	Vodni tokovi s vegetacijom Ranuncullon fluitantis i Callitricho Batrachion
			3130	Amfibijska staništa Isoeto-Nanojuncetacea
			3140	Tvrde oligo-mezotrofne vode s dnom obraslim paročinama (Characeae)
			Znanstveni naziv vrste	
			Hrvatski naziv vrste	
			Lampetra zanandreal	primorska paklara
			Austropotamobius pallipes	bjelonogi rak
			Delminichthys (Phoxinellus) adspersus	imotska gaovica
			Knipowitschia croatica	vrgoračka gobica
			Congerla kusceri	špiljska trokutnjača
			Zamenis situla	crvenkrpica
			Cobitis illyrica	ilirski vijun
HR2001204	Jama Kornjatuša		Šifra ciljnog staništa	
			8310	Špilje i jame zatvorene za javnost
HR2001242	Izvor Vir		Znanstveni naziv vrste	
			Proteus anguinus*	čovječja ribica
HR4000015	Malostonski zaljev	5.718,76	Šifra ciljnog staništa	
			Naziv ciljnog staništa	
HR5000031	Delta Neretve	23.792,50	1170	Grebeni
			1160	Velike plitke uvale i zaljevi
			3130	Amfibijska staništa Isoeto-Nanojuncetacea
			3140	Tvrde oligo-mezotrofne vode s dnom obraslim paročinama (Characeae)
			1150*	Obalne lagune
			1130	Estuariji
			1310	Muljevite obale obrasle vrstama roda Salicornia i drugim jednogodišnjim haloftima
			8310	Špilje i jame zatvorene za javnost
			1140	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke
			1420	Meditranska i termoatlantska vegetacija halofilnih grmova (Sarcocornetea fruticosi)
			1410	Meditranske sitine (Juncetalia maritimi)
			2110	Embrijske obalne sipine - prvi stadij stvaranja sipina
			3150	Prirodne eutrofne vode s vegetacijom Hydrocharition ili Magnopotamion
			92D0	Meditranske galerije i šikare (Nerio-Tamaricetea)
			6220*	Eumeditranski travnjaci Thero-Brachypodietea
			62A0	Istočno submediteranski suhi travnjaci (Scorzonetalia villosae)
			9320	Šume divlje masline i rogača (Olea i Ceratonia)
			1110	Pješčana dna trajno prekrivena morem
			Znanstveni naziv vrste	
			Hrvatski naziv vrste	
			Rhinolophus ferrumequinum	veliki potkovnjak
			Sympetrum flaveolum	jantarni strijelac
			Congerla kusceri	špiljska trokutnjača
			Zamenis situla	crvenkrpica
			Knipowitschia croatica	vrgoračka gobica
			Proteus anguinus*	čovječja ribica
			Miniopterus schreibersii	dugokrili pršnjak
			Myotis emarginatus	ridi šišmiš
			Coenagrion ornatum	istočna vodendjevočica
			Rhinolophus hipposideros	mali potkovnjak
			Pomatoschistus canestrini	glavočić crnotrus
			Petromyzon marinus	morska paklara
			Lampetra zanandreal	primorska paklara
			Cobitis narentana	neretvanski vijun
			Alburnus neretvae	primorska uklija
			Alosa fallax	čepa
			Lindenia tetraphylla	jezerski negoč
			Lestes virens	mala zelendjevica
			Suaeda maritima	primorska jurčica
			Salsola soda	sodna solnjača
			Ranunculus ophioglossifolius	jednolisni žabnjak
			Mauremys rivulata	riječna kornjača
			Hordeum marinum	primorski ječam
			Elymus farctus	bodljikava pirika
			Cynanchum acutum	šiljati lastavičnjak
			Carex divisa	razdijeljeni šaš
			Salix fluviatilis	riječna babica
			Chondrostoma kneri	podustva
			Selisiahemis nigra	paška čipkica
			Squalius squalis	svalić
			Ceragrion tenellum	mala crvendjevočica
			Knipowitschia panizzae	glavočić vodenjak
			Myotis myotis	veliki šišmiš
			Myotis capaccinii	dugonogi šišmiš
			Elaphe quatuorlineata	četveroprugi kravosas
			Lutra lutra	vidra
			Salmo trutta labrax	mekousna
			Cobitis illyrica	ilirski vijun
			Salsola kali	slanica
			Salmo marmoratus	glavatica
			Gasterosteus aculeatus	kolijska

* prioritetne vrste i stanišni tipovi

Dodatak 3. – Naselja u JLS i TUG područja LAG-a Neretva

Naziv naselja/JLS	Broj stanovnika 2011.	TUG (naselja, NN 44/12)	Površina naselja u km ² /m ²	Površina u ha
GRAD METKOVIĆ/UK	16.929		50,88 km ² 5.088.000,00 m ²	5.088
Dubravica	85	306398 K.O.Dubravica I. kategorija	2,69 km ² 269.000,00 m ²	269
Glušci	81	/	2,98 km ² 298.000,00 m ²	298
Metković	15.056	/	23,28 km ² 2.328.000,00 m ²	2.328
Prud	502	/	6,10 km ² 610.000,00 m ²	610
Vid	797	/	15,83 km ² 1.583.000,00 m ²	1.583
<i>Naknadno popisani</i>	408			
GRAD OPUZEN/UK	3.264		24,06km ² 24.060.000,00 m ²	2.406
Buk-Vlaka	494	/	9,02 km ² 9.020.000,00m ²	902
Opuzen	2.732	/	12,96 km ² 12.960.000,00 m ²	1.296
Pržinovac	33	/	2,08 km ² 2.040.000,00m ²	208
<i>Naknadno popisani</i>	5			
GRAD PLOČE /UK	10.102		129,57 km ² 129.570.000,00m ²	12.957
Baćina	564	312894K.O. Baćina I. kategorija	27,12 km ² 27.120.000,00 m ²	2.712
Banja	176	/	5,51 km ² 5.510.000,00 m ²	551
Komin	1.222	/	19,77 km ² 19.770.000,00 m ²	1.977
Peračko Blato	292	/	6,90 km ² 6.900.000,00 m ²	690
Plina Jezero	37	/	22,34 km ² 22.340.000,00 m ²	2.234
Ploče	5.871	312967 K.O.Ploče I. kategorija	14,09 km ² 14.090.000,00 m ²	1.409
Rogotin	666	/	3,85 km ² 3.850.000,00 m ²	385
Staševica	898	312932 K.O. Pasičina I. kategorija	26,07 km ² 26.070.000,00 m ²	2.607
Šarić Struga	235	/	3,92 km ² 3.920.000,00 m ²	392
<i>Naknadno popisani:</i>	141			
OPĆINA KULA NORINSKA/UK	1.776		60,82 km ² 60.820.000,00 m ²	6.082,00
Borovci	23	/	13,22 km ² 13.220.000,00 m ²	1.322

Desne	91	317136 K.O. Desne I. kategorija	14,82 km ² 14.820.000,00 m ²	1.482
Krvavac	587	/	6,29 km ² 6.290.000,00 m ²	629
Krvavac II	345	/	5,00 km ² 5.000.000,00 m ²	500
Kula Norinska	252	/	1,02 km ² 1.020.000,00 m ²	102
Matijevići	99	/	0,35 km ² 350.000,00 m ²	35
Momići	201	/	4,28 km ² 4.280.000,00 m ²	428
Nova Sela	36	/	11,22 km ² 11.220.000,00 m ²	1.122
Podravnica	142	/	4,62 km ² 4.620.000,00 m ²	462
OPĆINA POJEZERJE/UK	993		33,54 km² 33.540.000,00 m²	3.354
Brečići	0	317195 K.O. Struge I. kategorija	1,44 km ² 1.440.000,00 m ²	144
Dubrave	0	317195 K.O. Struge I. kategorija	4,51 km ² 4.510.000,00 m ²	451
Kobiljača	246	337226 K.O. Kobiljača I. kategorija	4,60 km ² 4.460.000,00 m ²	460
Mali Prolog	31	317195 K.O. Struge I. kategorija	3,96 km ² 3.960.000,00 m ²	396
Otrić-Seoci	653	337234 K.O. Otrić- Seoci I. kategorija	10,63 km ² 10.630.000,00 m ²	1.063
Pozla Gora	63	317195 K.O. Struge I. kategorija	8,39 km ² 8.390.000,00 m ²	839
OPĆINA SLIVNO/UK	1.997		52,77 km² 52.770.000,00 m²	5.277
Blace	324	/	2,84 km ² 2.840.000,00 m ²	284
Duba	4	/	1,07 km ² 1.070.000,00 m ²	107
Duboka	132	/	0,94 km ² 940.000,00 m ²	94
Klek	217	/	2,29 km ² 2.290.000,00 m ²	229
Komarna	167	/	2,31 km ² 2.310.000,00 m ²	231
Kremena	59	/	1,43 km ² 1.430.000,00 m ²	143
Lovorje	66	/	1,42 km ² 1.420.000,00 m ²	142
Lučina	15	/	0,38 km ² 380.000,00 m ²	38
Mihalj	161	/	0,95 km ² 950.000,00 m ²	95
Otok	70	/	1,22 km ² 1.220.000,00 m ²	122
Pižinovac	2	/	0,84 km ²	84

			840.000,00 m ²	
Podgradina	231	/	14,17 km ² 1.417.000,00 m ²	1.417
Raba	10	/	2,45 km ² 2.450.000,00 m ²	245
Slivno-Ravno	2	/	52,77 km ² 52.770.000,00 m ²	5.770
Trn	182	/	0,34 km ² 340.000,00 m ²	340
Tuštevac	61	/	4,04 km ² 404.000,00 m ²	404
Vlaka	293	/	4,11 km ² 411.000,00 m ²	411
Zavala	1	/	6,28 km ² 628.000,00 m ²	628
OPĆINA ZAŽABLJE/UK	738		60,93 km² 60.930.000,00 m²	6.093
Badžula	74	/	8,57 km ² 8.570.000,00 m ²	857
Bijeli Vir	283	/	8,70 km ² 8.700.000,00 m ²	870
Dobranje	6	/	9,31 km ² 9.310.000,00 m ²	931
Mislina	50	/	9,53 km ² 9.530.000,00 m ²	953
Mlinište	324	/	11,10 km ² 11.100.000,00 m ²	1.110
Vidonje	1	/	13,72 km ² 13.720.000,00 m ²	1.372
LAG NERETVA				
LAG NERETVA	Stanovnika 35.799		412,57km² 412.570.000,00 m²	41.257 ha
	Br. st. u TUG I - 8.502	Br. naselja u TUG I - 11	Ukupna Površina za TUG I - 107,69 km ² 107.690.000,00 m ²	Ukupno ha za TUG I – 10.769 ha
	Br. st. u TUG II - 0	Br. naselja u TUG II - 0	Ukupna Površina za TUG II - 0	Ukupno ha za TUG II- 0
	Br. st u TUG III - 0	Br. naselja u TUG III - 0	Ukupna Površina za TUG III – 0	Ukupno ha za TUG III- 0
	Ukupan broj stanovnika u TUG područjima – 8.502	Ukupan broj naselja u TUG područjima svih kategorija - 11	Ukupna Površina za sve TUG kategorije - 107,69km² - 107.690.000,00m²	Ukupno ha za sve TUG kategorije -10.769 ha

REPUBLIKA HRVATSKA
DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA
 LOKALNA AKCIJSKA GRUPA
 U DUBROVAČKO-NERETVANSKOJ ŽUPANIJ

LAG Neretva
 (Metković, Opuzen, Ploče, Slivno, Kula Norinska, Pojezerje i Zažablje)

Mjerilo 1:100 000

Granica LAG-a
 Granica JLS
 Granica naselja
 Naselje općine/grada
 Naselje naselja

POJEZERJE
PLOČE
KULA NORINSKA
METKOVIĆ
ZAŽABLJE

Map showing the boundaries of the five local communities (LAGs) in Dubrovnik-Neretva County, Croatia. The map includes labels for various municipalities and geographical features like the Neretva river and the Dubrovnik peninsula.

Dodatak 5. – Financijski plan provedbe LRS za LAG Neretva za 2013. godinu

Podmjera 1: »Stjecanje vještina, animiranje stanovnika LAG područja«		
1.1. Izrada studija za područje LAG-a (izrada studija – socio-ekonomske, regionalne, marketinške i druge)		
Stavka	Iznos	PDV
1.1.1. Usluge stručnjaka (ukupno)	40.000,00	10.000,00
1.1.2. Prijevod izrađenog dokumenta i simultano prevođenje		
1.2. Usavršavanje i obrazovanje zaposlenika, volontera i članova LAG-a		
Stavka	Iznos	
1.2.1. Usluge stručnjaka	30.000,00	7.500,00
1.2.2. Najam prostora i opreme za trening i obrazovanje		
1.2.3. Usluga korištenja opreme za simultano prevođenje i tehničko osoblje		
1.2.4. Usluga korištenja opskrbe pripremljenom hranom i pićem sudionika	3.000,00	750,00
1.2.5. Naknade, kotizacije i pretplate za časopise i magazine	4.000,00	1.000,00
1.2.6. Prijevod dokumenta (brošure i sl.)	2.000,00	500,00
1.3. Animacija, izrada promidžbenih materijala i organizacija promidžbenih događaja za članove i stanovnike LAG-a (seminari, radionice, sastanci, i drugo)		
Stavka	Iznos	PDV
1.3.1. Usluge stručnjaka (ukupno)	20.000,00	5.000,00
1.3.2. Najam prostora i opreme za animaciju i promidžbene događaje	5.000,00	1.250,00

1.3.3. Usluga korištenja opreme za simultano prevođenje i tehničko osoblje		
1.3.4. Usluga korištenja opskrbe pripremljenom hranom i pićem sudionika	8.000,00	2.000,00
1.3.5. Izrada, umnažanje i podjela promotivnih materijala	15.000,00	3.750,00
1.3.6. Usluge oglašavanja putem TV/radio/novine/web	5.000,00	1.250,00
1.4. Sudjelovanje zaposlenika, volontera te članova LAG-a na seminarima, radionicama, sastancima i studijskim putovanjima (uključujući događaje u organizaciji nacionalne mreže za ruralni razvoj i Europske mreže za ruralni razvoj)		
Stavka	Iznos	PDV
1.4.1. Korištenje službenog ili privatnog vozila u službene svrhe	15.000,00	
1.4.2. Korištenje javnog prijevoza – autobus, vlak, brod	5.000,00	
1.4.3. Korištenje zrakoplova – ekonomska klasa	10.000,00	
1.4.4. Korištenje lokalnog javnog prijevoza na mjestu događaja	5.000,00	
1.4.5. Dnevnice	3.000,00	
1.4.6. Smještaj	15.000,00	1500
1.4.7. Naknade i kotizacije	10.000,00	2500
UKUPNO PODMJERA 1:	195.000,00	17.250,00
*limit 200.000,00		

2. Podmjera 2: »Provedba lokalnih razvojnih strategija«		
2.1. Plaće za voditelja/upravitelja LAG-a i/ili drugo osoblje		
2.1.1. Plaće zaposlenika LAG-a	IPARD mjera 202, udio u plaći, neto	Vlastita sredstva - članarine i drugi izvori
2.1.1.1. Voditelj ureda-manager (12 mjeseci)	75.000,00	54.132,00

2.1.1.2. Stručni suradnik (12 mjeseci)	49.920,00	27.948,00
2.1.1.3. Računovođa (4 sata,12 mjeseci)	24.960,00	11.004,00
Ukupno 2.1	149.880,00	93.084,00
2.2. Najam ureda i režijski izdaci		
Stavka	Iznos	PDV
2.2.1. Najam ureda (sjedište LAG-a) - 12 mjeseci	34.000,00	
2.2.2. Telefon i internet	3.000,00	750,00
2.2.3. Režijski izdaci ureda: struja, voda, odvoz otpada, grijanje, plin, TV i radio preplata, pričuva, ostali režijski izdaci	0,00	
2.3. Uredski materijal		
Stavka	Iznos	PDV
2.3.1. Potrošni uredski materijal	10.000,00	2.500,00
2.4. Nabava opreme		
Stavka	Iznos	
2.4.1. Uredska oprema (uključujući montažu): namještaj i oprema/uređaji	10.000,00	2.500,00
2.4.2. Računalna oprema	22.000,00	5.500,00
2.5. Usluge		
Stavka	Iznos	
2.5.1. Usluge računalnog stručnjaka	4.000,00	1.000,00
2.5.2. Usluge knjigovodstvenog stručnjaka	10.000,00	
2.5.3. Usluge pravnog stručnjaka	2.000,00	500,00
Ukupno 2.2	95.000,00	12.750,00

Ukupno Podmjera 2:	244.880,00
---------------------------	-------------------

Ukupno IPARD 202:	439.880,00
--------------------------	-------------------